

Ingurumenaren defendatzaileen hilketak ulertzen: faktoreen analisi kriminologiko berdea

KRIMINOLOGIA GRADUA

2022/2023 KURTSOA

Ane Santamaria Mayoral andreak egindako lana

Zuzendaria: Norberto Asensio Herrero

GRADU AMAIERAKO LANA

“aquí es muy fácil que a uno lo maten. El coste que pagamos es muy alto. Pero lo más importante es que tenemos una fuerza que viene de nuestros ancestros, herencia de miles de años, de la que estamos orgullosos. Ese es nuestro alimento y nuestra convicción a la hora de luchar”

BERTA CACERES, activista hondureña

ESKERRAK

Ikerketa lan hau Norberto Asensio Herrerok, Psikologia Fakultateko Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien Metodologia Saileko Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleagatik gainbegiratuta dago, eta nire eskerrik beroenak eman nahi dizkiot azterlan hau egitea posible izan delako. Proiektu hau arrakastatsua izan zedin erakutsi duen pazientzia, denbora eta dedikazioagatik nire esker ona adierazteaz gain, aukera aprobe txatu nahi dut nire bizitzako pertsona garrantzitsuenei eskerrak emateko.

Lehenik eta behin, nire amari, aitari, anaiari eta amonari. Horiek baldintzarik gabeko laguntza eman didate denbora honetan guztian, eta nigan konfiantza izan dute beti, baita unerik zailenetan ere. Baita nire familiako gainerako kideei ere, urte erraza izan ez den arren, ni animatzen jakin baitute.

Azkenik, nire ikaskide unibertsitarioei eta lagunei ere eskerrak eman nahi dizkiet, beti hor egon baitira niretzat, nire kezkek alde batera uzten lagunduz eta beren aholkurik onenak eskainiz. Haien laguntzarik gabe, proiektu hau ez zen posible izango.

Mila esker.

LABURPENA:

Ingurumenaren defendatzaileak ingurumenarekin lotutako giza eskubideak babesteko eta sustatzeko modu baketsuan lan egiten duten pertsonak dira. Funtsezko zeregina dute gure planeta babesteko eta etorkizuneko belaunaldiek mundu osasuntsu eta jasangarrirako sarbidea izan dezaten bermatzeko. Pertsona hauek eginkizun erabat garrantzitsua betetzen duten arren, sarritan ez dira kontuan hartzen testuinguru mediatikoan, eta arrisku handiak jasaten ditzakete, larderia, jazarpena, estigmatizazioa eta erahilketa barne. Ikerketa honek ingurumenaren defendatzaileek hilketetan eragiten duten faktoreak argitu nahi izatearen helburua du. Horrez gain, kriminologiaren ikuspuntutik pertsona hauek jasotzen duten babes-maila berrikusi nahi du ikerketa honek. Hainbat erregreziio zuzen ereduak erabiliz, bake indizea, segurtasun indizea eta krimen eta justizian egindako inbertsio maila altuagoak ingurumen-hilketa tasa baxuagoekin lotu ziren. Emaizta hauek iradokitzen dute bakea sustatzea, segurtasuna bermatzea eta krimen eta justizia sistemak indartzea erabakigarriak direla ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeria arintzeko. Aitzitik, ikerketak agerian uzten du hezkuntzak ingurumen-hilketetan duen eragin positibo harrigarri bat, hezkuntzaren eta ingurumenaren babesarekiko gizartearen jarreraren arteko harreman konplexua nabarmenduz. Hala ere, kontuan izan behar da analisi honetan erabilitako hezkuntza-indizeak agian ez duela behar bezala jaso ingurumenerako kontzientzia, neurri zehatzagoen beharra azpimarratuz. Ingurumenaren defendatzaileen babes juridiko argirik eza bat antzeman dugu, haien segurtasuna hobetzeko eta mundu justuago eta jasangarriagoa sustatzeko ekintzak premiazkoak direla azpimarratuz. Ikerketa honen ondorioek abiapuntu garrantzitsua eskaintzen dute ingurumenaren defendatzaileen bizitza eta haien berebiziko ekarpenak babesteko.

Hitz gakoak: ingurumen-defendatzailea, ingurumen babesa, ingurumen justizia, kriminologia berdea.

RESUMEN

Los defensores del medio ambiente son personas que trabajan pacíficamente para proteger y promover los derechos humanos relacionados con el medio ambiente. Juegan

un papel fundamental para proteger nuestro planeta y garantizar el acceso de las generaciones futuras al mundo sano y sostenible. Aunque estas personas desempeñan un papel muy importante, a menudo no son tenidas en cuenta en el contexto mediático y pueden sufrir grandes riesgos, incluyendo intimidación, acoso, estigmatización y asesinato. Este estudio tiene el objetivo de que los defensores del medio ambiente quieran aclarar los factores que influyen en los asesinatos. Además, esta investigación pretende revisar el nivel de protección que reciben estas personas desde el punto de vista criminológico. Utilizando varios modelos de regeneración directa, el índice de paz, el índice de seguridad y los niveles más altos de inversión en crimen y justicia se asociaron a tasas más bajas de homicidios medioambientales. Estos resultados sugieren que promover la paz, garantizar la seguridad y reforzar los sistemas de crimen y justicia son determinantes para mitigar la violencia contra los defensores del medio ambiente. Por el contrario, el estudio pone de manifiesto un sorprendente impacto positivo de la educación en los asesinatos medioambientales, destacando la compleja relación entre la educación y las actitudes de la sociedad con la protección del medio ambiente. Sin embargo, hay que tener en cuenta que el índice educativo utilizado en este análisis puede no haber recogido adecuadamente la conciencia ambiental, incidiendo en la necesidad de medidas más concretas. Hemos detectado una falta de apoyo jurídico claro de los defensores del medio ambiente, insistiendo en la urgencia de acciones para mejorar su seguridad y promover un mundo más justo y sostenible. Las conclusiones de esta investigación ofrecen un punto de partida importante para proteger la vida de los defensores del medio ambiente y sus extraordinarias aportaciones.

Palabras clave: defensor ambiental, protección ambiental, justicia ambiental, criminología verde.

ABSTRACT

Environmental defenders are people who work peacefully to protect and promote environmentally related human rights. They play a fundamental role in protecting our planet and ensuring that future generations have access to a healthy and sustainable world. Although these people play an extremely important role, they are often ignored in

the media context and may be exposed to serious risks, including intimidation, harassment, stigmatization and murder. This investigation seeks to clarify the factors that environmental defenders are causing in the killings. In addition, this study seeks to review the level of protection these people receive from a criminological point of view. Using various models of direct retaliation, the peace index, the security index and higher levels of investment in crime and justice were associated with lower environmental homicide rates. These results suggest that promoting peace, ensuring security and strengthening crime and justice systems are crucial to mitigating violence against environmental defenders. On the contrary, the study reveals a striking positive impact of education on environmental killings, highlighting the complex relationship between education and the attitudes of society towards environmental protection. It should be borne in mind, however, that the educational index used in this analysis may not have adequately raised environmental awareness, stressing the need for more concrete measures. We have detected a lack of clear legal protection for environmental defenders, stressing the urgency of actions to improve their safety and promote a fairer and more sustainable world. The findings of this study provide an important starting point for protecting the lives of environmental defenders and their crucial contributions.

Keywords: environmental defender, environmental protection, environmental justice, green criminology.

AURKIBIDEA

1. SARRERA	8
1.1. Ikerketa-proiektuaren deskribapena.....	8
1.2. Interes zientifiko eta soziala	9
2. MARKO TEORIKOA	11
2.1. Kriminologia eta ingurumena	11
2.1.1. Kriminologia berdea:	11
2.1.2. Ingurumen defendatzaileekin loturiko egitate tipikoak.....	19
2.2. Hilketak tasarekin erlazionatuta egon daitezkeen aldagaiak.....	31
2.2.1. Korrupzioa	31
2.3. Hezkuntza	36
2.4. Desberdintasuna.....	39
2.5. Justizia.....	43
2.6. Ordena.....	46
3. HELBURUAK ETA HIPOTESIAK	49
4. METODOLOGIA	50
4.1 Erabilitako teknikak eta tresnak.....	50
4.2 Prozedura	51
4.3 Mugak.....	54
4.4 Kronograma.....	54
5. EMAITZAK	55
5.1. Hilketak nazio mailan:.....	55
5.2. Hilketak tasa azaltzen duten ereduak.....	61
6. EZTABAIDA	64
6.1. Ikerketaren ikuspegi laburra	64
6.2. Hilketen eragina duten aldagaien esanahia eta norabidea	66
6.3. Ikerketaren mugak.....	69
6.4. Politikarako eta etorkizuneko ikerketarako ondorioak:.....	71
7. ONDORIOAK	76
8. BIBLIOGRAFIA	80
9. ERANSKINAK	92
INFORME EJEKUTIBOA	107

1. SARRERA

1.1. Ikerketa-proiektuaren deskribapena

Lan honen ikerketa-proiektua mundu osoko ingurumen-defendatzaileen hilketen analisi bat da. Ingurumen-defendatzaileak (edo ingurumen aktibistak) ingurumenaren alde eta bere kontserbazioaren alde borrokatzen duten pertsonak dira. Hala nola, ingurumen-defendatzaileak indigenak, komunitate eta herri mugimenduetako pertsonak, bizi-ingurune eta klima arloetako profesionalak, edo zientzialari eta teknikariak izan daitezke. Ingurumen-defendatzaileek, ingurumenarekin loturiko arazoak ebazteko eta ingurumenari eragiten dioten eraso eta arriskuen kontrako borrokatzen dute. Euren jardunak ahalik eta eraginkorrena izan dadin, beren ekintzak zuzenean jardunbideak, eragin positiboak eta politikak bultzatzen dituzte.

Ikerketa ingurumen-defendatzaileen hilketak aztertzea bideratzen da, maila globalean. Helburu nagusia defendatzaile horien hilketen arrazoiak aztertzea da, eta haien hilketa tasa handitzearekin edo gutxitzearekin zerikusia izan dezaketen aldagaiak identifikatzea da, baita krimen horien izaera eta ezaugarriak hobeto ulertzea ere. Proiektua bi zatitan banatzen da: bata teorikoa eta bestea enpirikoa.

Lanaren lehen zatian, ingurumen-defendatzaileen hilketen gaian garrantzitsuak diren kontzeptuen berrikuspen teoriko zehatza egingo da, horiek eragiten dituzten faktoreak eta tokiko eta munduko ondorioak barne. Berrikuspen teoriko hori egiteko, ingurumen-defendatzaileen hilketen gaia jorratzen duten literatura zientifikoa eta komunikabideak berrikusiko dira.

Lanaren bigarren zatian, meta-analisi globala egingo da, esan bezala, ingurumen-defendatzaileen hilketen tasa handitzearekin edo murriztearekin zerikusia izan dezaketen aldagaiak identifikatuko dira. Honako aldagai hauek aztertuko dira: hilketak (bai/ez), hilketa kopurua, pobrezia, populazioa, dentsitatea hilketa kopuruan, urtea, korrupzio pertzepzioa, hezkuntza, desberdintasun tasa, kriminalitate tasa, justizia tasa, ordena eta babes tasa eta bake indizea. Aldagai hauek eredu lineal ezberdinetan konbinatuko dira, hilketa-tasa eragiten duten konbinaketarik informatuena ulertzeko.

Ikerketaren emaitzak argi eta zehatz garatuko dira azken txosten batean. Bertan, ingurumen-defendatzaileen hilketen prebentzioan eta tratamenduan aurkikuntzen

iradokizunei buruzko eztabaida zehatza egin beharko da, bai eta gogoeta bat ere, ingurumen-defendatzaileen hilketen barruan azpimotarik ez dagoelako, ezta legeria zehatzik ere.

1.2. Interes zientifiko eta soziala

Lanaren interes soziala gizarte osoari eragiten dion eta ingurumena eta giza eskubideak babesteko borrokan ondorio larriak dituen problematika bati heltzea da. Esan bezala, ingurumen-defendatzaileak edo ingurumen aktibistak ingurumenaren alde eta bere kontserbazioaren alde borrokatzen duten pertsonak dira. Normalean, ingurumen-defendatzaileak indigenak, komunitate eta herri mugimenduetako pertsonak, bizi-ingurune eta klima arloetako profesionalak, edo zientzialari eta teknikariak izan daitezke. Pertsona hauek ingurumenarekin loturiko arazoak ebazteko eta ingurumenari eragiten dioten eraso eta arriskuen kontrako borrokatzen dute. Beren jarduera eraginkorra izan dadin, beren ekintzak zuzenean jardunbideak, eragin positiboak eta politikak bultzatzen dituzte. Ingurumen-defendatzaileen hilketak mundu osoan gertatzen diren errealitatea dira, eta arriskuan jartzen dute naturaren eta ingurumen-justiziaren alde lan egiten dutenen lana.

Ingurumen-defendatzaileen hilketak mundu osoan gertatzen diren errealitatea dira, eta arriskuan jartzen dute naturaren eta ingurumen-justiziaren alde lan egiten dutenen lana. Alde batetik, hilketa horiek giza eskubideen urraketa larria dakarte, eta arriskuan jartzen dute ingurumena eta tokiko komunitateen eskubideak defendatzen dituzten pertsonen bizitza. Gainera, indarkeria-ekintza horiek eragina dute gertatzen diren komunitateetan, beldurra, segurtasunik eza eta mesfidantza sortuz babesteko ardura duten erakundeetan.

Ingurumen-defendatzaileek ingurumena babesteko eta bizi diren komunitateen eskubideak defendatzeko lan egiten dute, eta, beraz, pertsona hauen segurtasuna funtsezkoa da guztiontzako etorkizun iraunkorra eta bidezkoa bermatzeko. Ingurumenaren degradazioak eragin oso kaltegarriak ditu pertsonen osasunean eta planetako biodibertsitatean. Ingurumen aktibista hauek zuzenean hobetzen dituzte tokiko komunitateen bizi-kalitatea eta ongizatea. Horregatik, haien kontrako egindako edozein ekintzak ingurumena eta gure bizi kalitatearen eraso zuzenak direla arrazoi daiteke.

Ikerketa honek krimen horien kausak eta ondorioak ulertzen lagundu nahi du, eta horrek ondorio garrantzitsuak izan ditzake giza eskubideak babesteko eta ingurumen-justiziaren alde borrokatzeko. Ikerketaren emaitzek estrategia eraginkorragoak diseinatzen lagun diezaiekete erakundeei eta ekintzaileei, ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeria prebenitzeko eta murrizteko.

Interes zientifikoari dagokionez, lan honek gaiari buruzko ingurumen-defendatzaileen hilketen tasa aztertzeke ikuspegi kriminologiko eta estatistikoan datza. Lehenik eta behin, hilketa horiek eragiten dituzten faktoreak ulertzeak arazoaren oinarriak identifikatzen lagun dezake, eta, aldi berean, horiek prebenitzeko eta murrizteko politika eta esku-hartze eraginkorrak garatzeko balio dezake. Hori garrantzitsua izan daiteke ingurumenaren defendatzaileen bizitza babesteko eta babesteko borrokan ari diren ingurune naturala zaintzeko. Bigarrenik, ikerketa honek ingurumen-kalteen, gizarte-desberdintasunen eta jokabide kriminalaren arteko erlazioak azaltzen dituzten teoria eta esparru kriminologikoak garatzen ere lagundu dezake. Ingurumenaren defendatzaileak hiltzen laguntzen duten faktoreak aztertuz, ikertzaileek ingurumen-delituak egitean eta horiei erantzuna ematen dieten indar sozial, ekonomiko eta politikoei buruzko ikuspegia lor dezakete. Azkenik, ikerketa honek ingurumenaren defendatzaileek jasaten dituzten arriskuez eta haien eskubideak babestearen garrantziaz sentsibilizatzen ere lagun dezake.

Arazoaren magnitudea eta larritasuna nabarmenduz, ikertzaileek gaiari arreta jarri eta gobernuak, gobernuz kanpoko erakundeak eta beste eragile batzuk animatu ditzakete horri aurre egiteko neurriak hartzera. Orokorrean, herrialdeen artean ingurumen-hilketen tasan eragiten duten arrazoiak aztertzea politikak informatu ditzake, teoria kriminologikoari lagundu, eta giza eskubideei eta ingurumenari eragiten dien gai kritiko bati buruz sentsibilizatu dezake. Ikerketa-gai honek gero eta arreta handiagoa jaso du azken urteotan, aktibista horien aurkako indarkeriak gora egin duelako, eta fenomeno horren azpian dauden kausak ulertu eta jorratu behar nahi ditugu.

Ildo horretan, GRAL honen ikerketa-proiektuak ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko dagoen literaturari lagunduko dio, eskuragarri dauden datuen analisi kuantitatiboa ematen baitu. Oro har, lan horrek nabarmen lagundu dezake ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko literatura zientifikoan, eta oinarri izan daiteke etorkizunean giza eskubideak babestera eta ingurumena zaintzera bideratutako ikerketak

eta politika publikoak egiteko. Herrialdeen ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasari buruzko ikerketa kuantitatibo honek lagun dezake gai honi buruz dagoen ezagutzaren hutsune bat betetzen. Izan ere, gaia ezaguna den arren, ingurumenaren defendatzaileen zaurgarritasuna eragiten duten faktore sozial eta politikoak aztertu dituen ikerketa kuantitatiboen oharra ez daukagu. Gainera, gure ikerketa ebidentzian oinarritutako eta hilketen kopurua murrizteko eta ingurumenaren defendatzaileen bizitza babesteko eraginkorrak izateko aukera handiagoa duten politikak eta esku-hartzeak informatzeko erabil daiteke lan hau.

2. MARKO TEORIKOA

2.1. Kriminologia eta ingurumena

Ingurumena XXI. mendeko gai garrantzitsuenetako bat da, eta ingurumenzaleek, ingurune aktibistak edo ingurune defendatzaileak ere deiturik, berebiziko garrantzia dute hura babesteko borrokan. Zoritxarrez, guztion interesak babesten dituzte aktibista horiei eraso egiten diete eta aldizka hiltzen dituzte beren lana egiten duten bitartean. Hainbat arrazoi daude ingurumenaren defendatzaileak eraso eta hiltzeko. Arrazoi ohikoenetako bat baliabide naturalak eta ingurumena babesteko egiten dituzten ahaleginen aurka egotea da. Kasu askotan, defendatzaile horiek mehatxutzat hartzen dituzte ingurumena suntsitzen duten jardueretatik etekina ateratzen ari diren interes ekonomiko eta politiko boteretsuek, hala nola meatzaritza, egurgintza eta eskala handiko nekazaritza. Ingurumenaren defendatzaileen ahultasuna eragiten duten beste faktore batzuk babes juridiko eraginkorrik ez izatea. Orokorrean, ingurumenaren defendatzaileen hilketak arazo multifaktoriala da. Lan honen helburua da ingurumen-defendatzaileen hilketen egungo egoera, eraso horien arrazoiak eta horiei aurrea hartzeko irtenbide posibleak ikertzea.

2.1.1. Kriminologia berdea:

Jarqueren 2021ko lanean adierazten da Kriminologia delitu-portaera ikertzen duen gizarte-zientzien adar bat dela. Azterketa hori delitugileen eta biktimen ezaugarrien azterketan oinarritzen da. Sarritan, "krimen" terminoa pertsona baten jabetza edo osotasun fisikoa urratzen duten ekintzekin lotzen da, hala nola hilketa, lapurreta edo

bortxaketarekin. Hala ere, kriminologiaren eremua delitu mota horietatik haratago hedatzen da.

Kriminologia delituzko jokabidea prebenitzea helburu duen tresna gisa aurkezten da tradizionaliki, gizarteak une jakin batean garrantzitsutzat jotzen dituen problematiketan arreta jarritz. Halere, ingurumen-arazoak gero eta nabarmenagoak dira kriminologiaren alorrean, eta giza delituak aztertzen ez ezik, ingurumen-delituak ere aztertzen ditu diziplina honek. Izan ere, giza ekintza guztiek eragin handia dute ingurumenean eta bertako amankomuneko baliabideetan. Ondorioz, ezinbestekoa da ingurumena kaltetzen duten jokabideak aztertzea, eta prebentzio-estrategiak ikuspegi kriminologikotik garatzea.

White 2008an egindako lanean, Kriminologia berdea ingurumen-delituak eta ingurumenari kalteak eragiten dizkieten ekintzak ikertzera bideratutako diziplina bezala definitzen du. Kriminologiaren adar hori nahiko berria da eta "kriminologia berdea" deritzogu (Lynch, 1990). Kriminologia berdea, ingurumen-arazoekiko gero eta kezka handiagoaren eta ingurumen-delituei modu eraginkorragoan erantzuteko beharraren ondorioz sortu zen

Kriminologia berdea ingurumen-kaltearen azterketan, legeetan eta ingurumen-erregulazioan oinarritzen da batez ere, kriminologiako adituen aldetik (White, 2008). Diziplina honen interesak honako hauek dira: gertakari espezifikoak eta mugatutako eremu geopolitikoaren barruko gertaerak, eta irismen orokorreko arazoak. Nolanahi ere, ingurumen-kaltearen garrantzi publiko eta kezka kriminologiko handiko gaia da, haren eskala edo mota kontuan hartu gabe.

Kriminologia berdearen historian sartzen garenean, 1990ean, Michael J. Lynchek, kriminologia berdearen aitzindaritzat jotzen da, "The Greening of Criminology" liburua argitaratzerakoan. Lynchek hiru zutabe ezarri zituen bere teoria garatzeko: lehenik eta behin, ekofeminismoa aztertu zuen, ingurumen-degradazioak emakumei gizonei baino modu larriagoan eragiten diela dioena. Bigarrenik, ondare kolonialaren eragina aitortu zuen, ingurumen-arrazakeria sortzen baitu eta ingurumen-inpaktua modu desberdinean banatzen baitu; zenbait etnia eta arrazatara sortu zen. Eta hirugarrenik, Lynchek sozialismo ekologikoa deiturikoa garatu zuen, kapitalismo amorratua planeta eta zenbait espezie arriskuan jartzen ari dela dioena (Lynch, 2017).

Azken bi hamarkadetan, ingurumen-kriminologiak izan duen garapenaren ondorioz, interes, kontzeptualizazio eta analisi-teknika berriak agertu dira (White, 2008). Hazkunde horren arrazoia da gero eta kontzientzia handiagoa dagoela ingurumenaren degradazioari eta suntsipenari buruz, eta horrek duen garrantzia gizarte-kalteari eta gizarte-erregulazioari buruzko kezka kriminologikoetarako. Gainera, aurreko lanetan loturak ezarri dira pobrezia, osasuna, herri indigenen eskubideak, gizakiak ez diren naturen esplotazioa, merkataritza-abusu korporatiboak eta estatuaren ustelkeria bezalako gaiekin.

Hainbat ikusmolde daude idazleen artean ingurumenaren eta krimenaren arteko harremana aztertzeko modurik egokienari buruz. Batzuek garrantzitsutzat jotzen dute ingurumen-gai espezifikotik ikuspegi kriminologiko batetik fokatzea; beste batzuek, berriz, nahiago dute ikuspegi kontzeptual bat, ingurumenari buruzko eztabaidak teoria sozial, politiko eta kriminologikoaren testuinguruan kokatzen dituenak (White, 2008).

Beraz, Kriminologia eskalari, jardueri eta legezketasunari buruzko gai garrantzitsuez arduratzen da, bereziki ingurumen-kalteen kasuan. Legezketasuna lehenesten duten ikuspegiak zuzenbide penalaren funtsezko zeregina eskatzen dute krimena definitzeko. Bestalde, kriminologia berdeak ikuspegi kritikoagoa eta sentikorragoa hartzen du boteredunek egindako krimenekiko, eta boterearekin, justiziarekin, desberdintasunarekin eta demokraziarekin lotutako gaiek markatzen dute.

2.1.1.1. Ingurumenaren aurkako kriminalitatea

Kriminologia berdeak gaizkiletzat jotzen du ingurumen-kaltetik onuraren bat lortzen duena, bai Estatuak, bai enpresa, bai gizabanako bat (Jarque, 2021). Estatuaren kasuan, pertsonentzat, espezieentzat edo ingurumenarentzat kalte egiten duten jokabideak sozialki kontrolatzeko eta zuzenean zigortzeko duen gaitasunetik sortzen da haren erantzukizuna. Beraz, kriminologia berdeak nabarmentzen du garrantzitsua dela kontrol-posizioan daudenen erantzukizuna eta boterea, ingurumen-kaltearen prebenitzeko eta zehatzeko.

Alde batetik, ingurumen-arazoaren analisiaren abiapuntua da norbaiti edo zerbaiti eragindako kalterekin bat dagoela (White, 2008). Bestalde autorea, ingurumen-justiziaren xedea da natura-baliabideak ekitatez banatzea eremu geografiko espezifikotik, eta

gizarte- eta ingurumen-praktika jakin batzuek biztanleengan dituzten inpaktuak aztertzea.

Ingurumen-justiziaren esparruan, gizakiek dute garrantzia, eta giza interesen bi ikuspegi mota bereiz ditzakegu (White, 2008). Ideia horietan oinarritzen den ingurugiro korporatiboa eta kriminologia berde erradikalagoaren ikuspegia. Ikuskera antropozentrikoak munduaren ikuspegi instrumentalista konbentzionala eta naturaren gaineko giza nagusitasuna pribilegiatzen ditu, gizakiak ez diren animaliak barne.

Beraz, eremu espezifikoetako ingurumen-kalitatearen desberdintasuna eta tokiko biztanleek horren aurrean duten erreakzioa faktore erabakigarriak dira agenda politikoan, adibidez, borrokak lotura zuzena du biziraupenarekin eta berehalako interes propioarekin (White, 2008). Ekitate ekologikoaren aldeko borroka zuzenean lotuta dago eragindako komunitatearen biziraupenarekin eta berehalako interesekin. Bitartean, posizio ekonomiko hobea dutenek ekitate ekologikora bideratzeko aukera dute (White, 2008).

White (2008) esaten duen bezala, ulertzekoa da baliabide handienak dituztenek justizia ekologikoaren alde egiteko joera handiagoa izatea, ingurumenaren alde egin beharrean. Justizia ekologikoa gizakien eta mundu naturalaren arteko harremanean zentratzen da ikuspegi analitiko desberdin batetik. Ingurumen-justiziaren oinarria da gizakia eskubidedun subjektu eskusiboa dela aitortzea eta ingurune osasuntsua izateko giza eskubidea bermatzeko joera izatea; aldiz, justizia ekologikoak zuzenbidezko subjektu bihurtzen du natura, eta haren xedea da hura babestea, giza eskubideetatik bereizita (Cruz, 2017).

Ikuspegi ekozentriko baten arabera, "ingurumenak" berezko ezaugarriak ditu, eta horiek kontuan hartu behar dira giza ulermenean eta ekoizteko eta kontsumitzeko moduetan. Kriminologia berdearen testuinguruan delitu ekologikoak ingurumenaren aurka egindako delitutzat hartzen dira (White, 2008). Adibidez, Carrabina eta kolaboratzaileen (2004) lanean, ingurumen-delituak lehen eta bigarren mailako delituetan banatzen dituztenak. Lehen mailako delituak gizakiaren esku-hartzearen ondorioz natura-baliabideak degradatzen eta suntsitzen dituzten egintza kriminalei buruzkoak dira. Bestalde, bigarren mailako delitu ekologikoak (edo sinbiotikoak) ingurumen-hondamendiak arautzeko arauak urratzearen ondorio dira.

Beraz, kriminologia berdeak ingurumen-gaietan esku hartzeko, justiziaren eta eskubideen kontzeptu berriak ezartzeaz gain, tartean dauden nazioz gaindiko prozesu eta erantzukizunak aitortu behar du (Carrabina, 2004). Ingurumen-delitua gizartean eraikitako fenomeno da, bai delitutzat hartzen denaren definizioaren bidez, bai ingurumen-legea praktikan aplikatzen den moduaren bidez. Ingurumen-delituak neurtzea zaila da, hainbat arrazoi direla eta, horien artean, delituei buruzko datuen bilketa finkorik eza. Adibidez, ahalegin gutxi egin dira informazio-iturri ofizialak eta alternatiboak biltzeko, eta are gutxiago gobernuko sailen eta zigor-arloko justizia-agentzien artean datuak partekatzeko (White, 2008).

Datuen bilketa gehiago zailtzen da ingurumen-kaltearen izaera zehazteko zailtasunak direla eta. Beste era batera esanda, ingurumen-delituen definizioak eta esperientziak hainbat ezagutza- eta esperientzia-motarekin lotuta daude. Ingurumen-kaltearen definizioa behatzailearen ikuspegiaren eta legegilearen interpretazioaren mende dago. Ingurumen-delituen legezkotasunaren eta legezkontrakotasunaren gaia etengabe aldatzen ari den prozesua da. Funtsezkoa da ingurumen-kalteei heltzea, haien izaera espezifiko, jatorria eta dinamika alde batera utzita. Hala ere, hori egiteko modurik onena beti izango da eztabaidarako arrazoi. Ingurumen-kaltearen maiztasuna eta kontzientzia handitu ahala, ingurumen-legearen aplikazioa gero eta garrantzitsuagoa izango da (White, 2008).

2.1.1.2. Ingurumen-legearen aplikazioa

Ikuspegi sozio-legalaren lehenengo ikuspegia Snideren iritziz, batez ere, bertan bizi diren inguruneak eta haurrak babesteko dauden legezko eta aplikazioko mekanismoak modu eraginkorrean erabiltzeko moduari buruzkoa. Hala ere, bigarren ikuspegi batean, zigor penalen ikuspegia ingurumen-kalteari aurre egiteko estrategia erregulatzailerara aldatzen da Ayres y Braithwaite autoreen iritziz. Hirugarren ikuspegiaren ezaugarria da idazleek aurretiko ikuspegi eta garapenekiko duten jarrera eszeptikoa. Idazle hauek diote estrategia horietako elementu garrantzitsu asko ideologia eta praktika neoliberalekin bat datozela argudiatzen dute, bereziki enpresa-jarduera deserregulatzeko joerarekin, eta horrek ez duela ingurumen-degradazio sistemikoa konponduko (Snide, 2000).

Legeak eta ingurumen-delituak tratatzeko ikuspegiak aldatu egiten dira herrialdeen artean, eta askotan aniztasun handia dago delitu horiei aurre egiteko moduari dagokionez. Jurisdikzio batzuetan, Ingurumena Babesteko Agintaritza (EPA) (edo baliokidea: adibidez, Erresuma Batuko Ingurumen Agentzia) da ingurumen-delituak kontrolatzeaz arduratzen den erakunde arautzaile nagusia (White, 2008). Hauek maila federalean edo estatalean/probintzian jardun dezakete, eta beren agintaldian, oro har, honako hauek sartzen dira: ingurumen-delituak arautzea ingurumena babesteko legeriaren administrazioaren bidez; komunitatea heztea ingurumen-gaiei buruz; ingurumen-kalitatearen monitorizazioa eta ikerketa; ingurumenaren egoerari buruzko informazioa ematea estatuko/probintziako agintariei edo estatuko legegintzaldiari eta beste organo egoki batzuei (EPA, s.f.) .

EParen arabera, ingurumen-delituen izaerak hainbat erronka ditu poliziaren zaintza eraginkorrerako. Delitu horiek tokikoak, eskualdekoak eta globalak izan daitezke, eta detektatzeko zailak izan daitezke (giza zentzumenek detektatu ezin dituzten kutsadura toxiko mota batzuen kasuan bezala). Gainera, jurisdikzioen arteko negoziazio trinkoak eska ditzakete, eta, kasu batzuetan, desadostasunak sor ditzakete estatu-nazioen artean, gertakari espezifikoiei edo delitu-ereduei dagokienez (White, 2008). Delitu batzuk oso antolatuta egon daitezke eta sindikatu kriminalak inplikatu daitezke, legez kanpoko arrantza, esaterako. Beste batzuek eragile kriminal ugari izan ditzakete, desagertzeko arriskuan dauden espezieen banakako biltzailetik hasi eta hirugarren batzuen bitartez hondakin toxikoak sistematikoki antolatzeraino.

Ingurumen-delitu oso antolatuak daude, eta sindikatu kriminalak daude tartean, hala nola legez kanpoko arrantza. Beste batzuek, berriz, eragile kriminal ugari izan ditzakete, desagertzeko arriskuan dauden espezieen banakako biltzaileetatik hasi eta hirugarren batzuen bitartez hondakin toxikoak sistematikoki erabiltzeraino. Testuinguru nazional jakin batean, ingurumen-legearen aplikazioa asko alda daiteke; izan ere, agentziak eta lege horiek betearazteko ardura duten langileak askotarikoak izan daitezke, lan egiten duten hiriaren edo estatuaren arabera. Gainera, delitu mota batzuek agentzia espezifikoien esku-hartzea eska dezakete, kasuan kasuko jurisdikzioaren arabera.

Espanian, 1995ko konstituzioan badira ingurumena aipatzen duten pare bat artikulua. 45. artikulua dugu:

- 45.1. Guztiek dute pertsonaren garapenerako egokia den ingurumenaz gozatzeko eskubidea, baita hura kontserbatzeko betebeharra ere.
- 45.2. Botere publikoek baliabide natural guztien erabilera arrazionala zainduko dute, bizitzaren kalitatea babestu eta hobetzeko eta ingurumena defendatu eta lehengoratzeko, ezinbesteko elkartasun kolektiboan oinarrituta.
- 45.3. Aurreko paragrafoan xedatutakoa urratzen dutenentzat, legeak ezarritako moduan, zehapen penalak edo, hala badagokio, administratiboak ezarriko dira, bai eta eragindako kaltea konpontzeko betebeharra ere.

Horrez gain, 148. artikulua honako hau dio ingurumenari buruz:

- 148. 1. Autonomia-erkidegoek eskumenak hartu ahal izango dituzte honako gai hauetan:
 - 9. Ingurumenaren babesaren arloko kudeaketa.
- 149.1. Estatuak eskumen eskusiboa du honako gai hauetan:
 - 23. Ingurumena babesteko oinarrizko legeria, autonomia-erkidegoek babes-arau gehigarriak ezartzeko dituzten ahalmenei kalterik egin gabe. Mendiei, baso-ustiapenei eta abelbideei buruzko oinarrizko legeria.

Bestalde, ingurumen-prebentzioari eta -kontrolari dagokionez, 1/2016 Legegintzako Errege Dekretua dugu, abenduaren 16koa, Kutsaduraren Prebentzio eta Kontrol Integratuari buruzko Legearen testu bategina onartzen duena. Lehenengo tituluko lehen artikuluan azaltzen denez, “lege honen xedea da atmosferaren, uraren eta lurzorua kutsadura saihestea edo, hori ezinezkoa denean, kutsadura hori murriztea eta kontrolatzea, kutsaduraren prebentzio eta kontrol integraturako sistema bat ezarri, ingurumena ahalik eta gehien babesteko”.

Gainera, ingurumen-ebaluazioari buruzko hainbat lege daude: 21/2013 Legea, abenduaren 9koa, ingurumen-ebaluazioari buruzkoa; Natura Ondareari eta Biodibertsitateari buruzko Legea; Plan Hidrologiko Nazionalaren Legea; eta Uren Legearen testu bategina. Lege horien helburua da ingurumenean ondorio esanguratsuak izan ditzaketen plan, programa eta proiektuen ingurumen-ebaluazioa arautuko duten oinarriak ezartzea, Estatuko lurralde osoan ingurumenaren babes-maila handia bermatuz,

garapen iraunkorra sustatzeko helburuarekin, Ingurumen Ebaluazioari buruzko Legearen 1. artikuluan azaltzen den bezala.

Azkenik, ingurumen-erantzukizunari dagokionez, Ingurumen Erantzukizunari buruzko urriaren 23ko 26/2007 Legea dugu. 1. artikuluan azaltzen den bezala, lege honek arautzen du operadoreek ingurumen-kalteak prebenitzeko, saihesteko eta konpontzeko duten erantzukizuna, Konstituzioaren 45. artikuluekin eta prebentzio-printzipioekin bat etorritik, eta «kutsatzen duenak ordaindu egiten duela» esanez.

2.1.1.3. Ingurumena eta giza eskubideak

Harreman estua dago giza eskubideen eta ingurumenaren artean, biak baitira funtsezkoak pertsonen ongizatea eta bizi-kalitatea bermatzeko. Zehazki, ingurumen osasuntsua izateko eskubidea oinarrizko giza eskubidea da, eta komunitate globalak nazioartean aitortu du (Knox, 2018). Ingurumenerako giza eskubidea bizitzarako, osasunerako eta duintasunerako giza eskubidea da, eta ingurune osasungarri eta iraunkorraz gozatzeko pertsonak eta komunitateek duten trebetasunarekin lotzen da. Knox-ek (2018) adierazten duen moduan, eskubide horren oinarria da pertsona orok duela ingurumen segurua eta osasungarria izateko eskubidea, eta ingurumena babesteko eta kontserbatzeko erabakiak hartzen parte hartzeko eskubidea.

Gobernuek eta beste erakunde batzuek ingurumena babesteko erantzukizuna dute, ingurumenerako giza eskubidearen zati gisa du (Knox, 2018). Horretarako, natura-baliabideak kudeatu behar dira, eta ingurumen-inpaktuak prebenitzeko eta arintzeko neurriak hartu behar dira, hala nola klima-aldaketa. Gainera, ingurumenerako eskubideak badu zerikusirik oinarrizko beste giza eskubide batzuekin, hala nola bizitzeko eskubidearekin, osasunarekin, elikadurarekin eta urarekin. Adibidez, airearen eta uraren kutsadurak eragin negatiboa izan dezake pertsonen osasunean eta elikagai eta ur seguruetan du (Knox, 2018).

Laburbilduz, ingurumenerako giza eskubidea funtsezkoa da pertsonen eta komunitateen babesa eta ongizatea bermatzeko, bai eta etorkizuneko belaunaldientzat iraunkortasuna eta baliabide naturalen galera sustatzeko ere.

2.1.2. Ingurumen defendatzaileekin loturiko egitate tipikoak

Elizabeth-en (2001) lanean adierazten da, ingurumen-defendatzaileak ingurumena babesteko, zaintzeko eta iraunkortasuna sustatzeko lan egiten duten pertsonak edo taldeak direla. Defendatzaile horiek ingurumenekoak, ekologistak, kontserbazionistak, zientzialariak eta ingurumen-inpaktuengatik kezkatuta dauden herritarrak izan daitezke. Ingurumen-defendatzaileek hainbat arlotan lan egin dezakete, hala nola biodibertsitatearen babesean, klima-aldaketaren aurkako borrokan, hondakinen kudeaketan, baliabide naturalen kontserbazioan eta praktika jasangarrien sustapenean. Sarritan, defendatzaile horiek gobernuz kanpoko erakundeetan eta oinarri komunitarioko erakundeetan lan egiten dute, baina enpresetan, gobernuetan eta beste erakunde batzuetan ere lan egin dezakete.

Ingurumen-defendatzaileek, ingurumenarekin loturiko arazoak ebazteko eta ingurumenari eragiten dioten eraso eta arriskuak kontrako borrokatzen dute. Baina, Batterbury (2015) lanean adierazten den moduan, ingurumen-defendatzaileek, askotan, erronkak eta arriskuak izaten dituzte aurrez aurre, besteak beste, gobernuaren errepresioa, enpresen eta interes-taldeen indarkeria eta larderia, eta legearen eta baliabideen babesik eza. Izan ere, ingurumen-defendatzaileen hilketak arazo larriak dira munduko herrialde askotan.

Global Witnessek erregistratu zuen 200 lurraren eta ingurumenaren defendatzaile hil zituztela 2021ean, asteko ia lau pertsona. Eraso hilgarri horiek mehatxu-sorta zabalago baten testuinguruan gertatzen jarraitzen dute, gobernuak, enpresak eta estatukoak ez diren beste eragile batzuk indarkeriaz, larderiak, difamazio- eta kriminalizazio-kanpainak erasotzen ari diren defendatzaileen aurka.

Lurraren eta Ingurumenaren Defendatzaileen aurkako erasoak atzean dauden arrazoiak askotan ez dira behar bezala ikertzen edo informatzen (Global Witness, 2022). Sektore bat identifikatu ezin izan zen kasu gehienetan, lurraren inguruko gatazkak erasoak funtsezko faktore bat zirela ikusi zen. Global Witness 2012an hasi zen lurraren eta ingurumenaren defendatzaileen hilketari buruzko informazioa ematen. Harrezkero, 1733 defendatzaile erail dituzte beren lurak eta baliabideak babestu nahian: hamar urtez bi egunetik behin eraildako defendatzaile baten batez bestekoa da hori (Global Witness, 2022).

Badakigu, hilketez gain, defendatzaile eta komunitate askok isilarazteko ahaleginak ere egiten dituztela, heriotza, zaintza, sexu-indarkeria edo kriminalizazioa bezalako mehatxuekin, eta horrelako erasoak are gutxiago salatzen direla (Global Witness, 2022). Hurrengo puntuetan hobeto azalduko ditugu delitu hauen funtsak.

2.1.2.1. Erailketa eta hilketa

Ingurumen defendatzaileekin gehien lotzen diren delituak erailketak eta hilketak izaten dira, azkenean ikusgarritasun gehien duten delituak baitira. Espainian aldeak daude hilketaren eta erailketaren artean, eta alde hori Zigor Kodearen azaroaren 23ko 10/1995 Lege Organikoan ikus daiteke. Artikulu hauek eguneratua: Martxoaren 30eko 1/2015 Lege Organikoaren 76. eta 77. artikulua.

Erailketari buruz, 139. artikulua: «1. Hamabost urtetik hogeita bost arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio, erailketaren errudun gisa, beste bat hiltzen duenari, inguruabar hauetako bat gertatzen bada:

- 1.) Maltzurkeriaz.
- 2.) Prezioan, sarian edo hitzemandean.
- 3.) Ankerkeriaz, irainduaren mina nahita eta gizatasunik gabe areagotuz.
- 4.) Beste delitu bat egitea errazteko edo delitu hori ez deskubritzeko.

2. Hilketa batean aurreko paragrafoan ezarritako inguruabarretako bat baino gehiago gertatzen badira, zigorra goiko erdian ezarriko da .»

Giza hilketari buruz, 138. artikulua: «1. Beste bat hiltzen duenari hamar urtetik hamabost arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio, giza hilketaren errudun gisa. 2. Egitateei gradu bat gehiagoko zigorra ezarriko zaie honako kasu hauetan:

a) 140. artikuluko 1. paragrafoko inguruabarretako bat gertatzen denean, edo

b) egitateak, gainera, 550. artikuluko atentatu-delitua direnean .»

Zigor Kodearen II. liburuko I. tituluko delitu mota guztien elementu komun bat objektu materiala da, eta gizaki bizi batek ordezkatu behar du nahitaez, bizitza independentearen fasera iritsi dena (Gracia Martín, L., & Vizueta Fernández, J., 2010).

Zuzenbideak bizitza independientea babesten duenez hasten denetik azkentzen den arte, eta objektu materiala ondasun juridikoa gorpuzten duen eta ekintza hartzen duen entitate existentziala denez (Cerezo, 2004), helburu horren inguruan giza bizitza independentearen aurkako delituetan planteatzen diren gai nagusiak dira bizitza independientea hasten (babesaren gutxienerako muga) eta iraungitzen (gehieneko muga) den une zehatzak mugatzea.

Martos Núñez Juan Antonio (2017) "El delito de asesinato" lanean adierazten da «Pertsonen aurkako delituetan», babestutako ondasun juridikoa giza bizitza da, gizabanakoaren gorenekoa, baina baita kolektibitatearena eta estatuarena ere. Ekintza eta subjektu pasiboa erailketa-delituan zuzenean sartzen diren «objektu materiala» pertsona bizia da, fisikoki hartuta; «barestutako ondasun juridikoa», berriz, giza bizitza da balio idealak; oinarrizko giza eskubidea eta ondasun juridiko konstituzionalizatua, 1978ko Espainiako Konstituzioaren 15. artikulua arabera: guztiek dute bizitzeko eskubidea. Beraz, hilketa-delituak babestutako ondasun juridikoa giza bizitza independientea da, jaiotzarekin hasten dena; hau da, jaiotakoa amaren klaustrotik erabat bereiztea.

2.2.2.2. Tortura

Erailketak ez dira delitu bakarrik, torturak oso ohikoak izaten dira ere, baina erailketak ez bezala ezkututzen dira. Historian zehar, Ofizialtasuna 1252.urtean, tormentu mota ezberdinak egongo dira egia topatzeko. Helburua egia onartzea zen (Foucault, 2002). Konfesioa beharrezkoa, behin beneko epaila egoteko, konfesioa ez badu lortzen beste frogak garrantzi gehiago zuen. Konfesioa ez badago beste frogek garrantzia handituko da eta batzutan ez zuten komeni. Baina, Beccaria liburuarekin eliza inkisitiboaren kontra joan zen, horrela ilustrazio garaian tormentua debekatu egin zen (Foucault, 2002).

Espainiako Konstituzioan, 15. artikuluan, honako hau argitzen digu: "Guztiek dute bizitzeko eta osotasun fisiko eta moralerako eskubidea, eta ezin zaie, inola ere, torturarik egin, ezta zigor edo tratu anker edo apalesgarrikerik ere". Heriotza-zigorra

indargabetuta geratzen da, zigor-lege militarrek gerra-garaietarako xedatu dezaketena izan ezik.

Giza hilketa eta erailketa bezala, torturak Zigor Kodeari buruzko azaroaren 23ko 10/1995 Lege Organikoan aipatzen dira. 1/2015 Lege Organikoarekin eguneratu da. Kasu honetan, aipamen txiki bat egiten da 169. artikuluan, mehatxuei buruzko 2. kapituluaren barruan: Norbaitek beste bati mehatxu egiten badio berari, bere familiari edo berari kalte bat eraginez, eta kalte hori giza hilketa, lesio, abortu, askatasunaren, torturen eta osotasun moralaren, sexu-askatasunaren, intimitatearen, ohorearen, ondarearen eta ordena sozioekonomikoaren aurkako delitua bada, orduan, pertsona horri zigorra ezarriko zaio.

Gainera, 173. artikuluan, torturei eta osotasun moralaren aurkako beste delitu batzuei buruzko VII. TITULUAN, honako hau gehitzen da: “1. Norbaitek beste pertsona bati tratu apalesgarria ematen badio, haren osotasun morala larriki kaltetuz, orduan, horri sei hilabetetik bi urte arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio”.

Artikulu honetan, halaber, tortura gertatzen den zenbait kasu gertatzen dira, “2. Norbaitek normalean indarkeria fisiko edo psikikoa erabiltzen badu bere ezkontidearen edo ezkontide izan denaren aurka edo antzeko maitasun-harreman baten bidez harekin lotuta dagoen edo egon den pertsonaren aurka — nahiz eta elkarbizitzarik ez izan —, edo bere edo ezkontidearen edo bizikidearen ondorengo, aurreko edo anai-arreben aurka, edo babes berezia behar duten desgaituen aurka, horiekin bizi badira, edo ezkontidearen edo bizikidearen guraso-ahalaren, tutoretzaren, kuradoretzaren, egitezko harreraren edo zaintzaren mende dauden adingabeen edo desgaituen aurka, edo familiaren elkarbizitzaren nukleoan integratuta dagoen beste edozein harremanen babespean dauden pertsonen aurka, edo kalteberatasun bereziagatik zentro publiko edo pribatuetan zaintza edo zaintza duten pertsonen aurka, orduan, pertsona horri sei hilabetetik hiru urte arteko espetxe zigorra ezarriko zaio, bai eta armak edukitzeko eta eramateko eskubideaz gabetzea ere, hiru urte artekoa.

Zigorrak goiko erdian ezarriko dira, indarkeria-egintzaren bat edo batzuk adingabeen aurrean egiten direnean, armak erabiliz egiten direnean, edota biktimaren egoitza erkidean edo egoitzan egiten direnean, edota 48. artikuluan ezarritako zigorretatik bat edo izaera bereko kautela-neurri, segurtasun-neurri edo debeku bat urratuz egiten direnean.”

Honako artikulua honetan (174.art.) beste kasu bat ere ikusten da: “1. Agintari edo funtzionario publikoak tortura egiten du, bere karguaz abusatuz, pertsona baten aitortza edo informazioa lortzeko helburuarekin, edo pertsona horrek gauzatu duen edo gauzatu duela susmatzen den egitateagatik edo diskriminazio motaren batean oinarritutako edozein arrazoiengatik zigortzeko helburuarekin, baldin eta pertsona horri baldintzak edo prozedurak ezartzen badizkio, bere izaeragatik, iraupenagatik edo bestelako inguruabarrengatik, sufrimendu fisiko edo mentalak eragiten dizkietenak, ezagutu, bereizi edo erabakitze ahalmenak ezabatu edo gutxitzen dizkietenak edo, beste edozein modutan, pertsonaren osotasun moralaren aurka atentatu egiten dutenak. Torturaren errudunari bi urtetik sei arteko espetxealdi-zigorra ezarriko zaio atentatua larria bada, eta urtebetetik hiru arteko espetxealdi-zigorra, larria ez bada. Adierazitako zigorrean gain, zortzi urtetik hamabi arteko erabateko desgaikuntza ezarriko da beti.

2. Zigor berberak ezarriko zaizkio, hurrenez hurren, espetxeetako edo adingabeak babestu edo zuzentzeko zentroetako agintari edo funtzionarioari, baldin eta, atxilotu, barneratu edo presoari begira, aurreko paragrafoan aipatu egintzak gauzatzen baditu.”

Lege horiez gain, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalean, zehazki 5. artikuluan, zehazten da “ez dela inor torturatuko, ezta zigor edo tratu krudel, anker edo apalesgarriarik jasoko ere”.

2.2.2.3. Estortsioa

Hurrengo egitate tipikoa estortsioak izan daitezke, oso ohikoak izaten baitira. Hobeto ulertzeko Espainiako Errege Akademiak honela definitzen du:

1) Norbaiti mehatxuen bidez egiten zaion presioa, modu jakin batean jokatzera behartzeko eta, horrela, dirua edo beste onura bat lortzeko.

2) Nahasmendua edo kaltea.

Estortsio-delitua Zigor Kodearen 243. artikuluan tipifikatuta dago, ondarearen eta ordena sozioekonomikoaren aurkako delituei buruzko XIII. tituluko III. kapituluan (Estortsioa). “Norbaitek, irabaziak lortzeko asmoz, beste bat, indarkeria edo larderia erabiliz, egintza edo negozio juridikoa gauzatzera edo ez egitera behartzen badu, beraren edo hirugarren baten ondarearen kalterako, orduan, horri urtebetetik bost arteko

espetxealdi-zigorra ezarriko zaio, egindako indarkeria fisikoko egintzen ondorioz ezar daitezkeen zigorrei kalterik egin gabe”.

Transcrime-k (2009) egindako txosten batek bi modalitatetan sailkatzen du estortsioa, aldizkakotasunari, biktimagileei eta konplexutasunari dagokienez.

1) *Estortsio bakarra edo partikularra*, hau da, dagokion ondare-xedapena lortzarren partikular edo senitartekoei mehatxua behin bakarrik egiten zaien estortsioa.

2) *Aldian behingo estortsioa*, estortsio sistematikoa edo errenta, zeinaren biktima izan ohi baitira, besteak beste, merkataritzara, abegikortasunera eta jatetxeetara bideratutako sektoreak. Ordainketa aldizka egiten da, astean edo hamabostean behin eta/edo hilean behin. Aldizkakotasun horrek estortsioen helburua behin eta berriz biktimizatzea dakar.

Lehen aipatu dugun bezala, estortsio-delitua hiru elementutan sailkatu eta banatzen da: baldintzapeko mehatxua, larderia eta/edo indarkeria erabiltzea eta iruzurra (Pastor eta Robles, 2015).

- *Baldintzapeko mehatxua*: definizio hedatuan, mehatxua da beste pertsona bati iragartzea berari edo haren familiari buruzko kalte bat jasan duela; pairamen hori ekintza bat egitearen edo ez egitearen mende badago, baldintzapeko mehatxutzat hartzen da. Kasu honetan, babestutako ondasun juridikoa subjektuaren barne-askatasuna da, hau da, egin nahi den jokabidea oztoporik eta presiorik gabe aukeratzeko gaitasuna.
- *Indarkeria eta larderia*: Muñoz Condek (2015) azaltzen duen bezala, indarkeria subjektu pasiboaren edo beste edozein gauzaren aurka erabil daiteke, baina, kasu horretan, estortsioaren subjektu pasiboarentzat larderia baino ez litzateke izango.
- *Iruzurra*: subjektu pasiboaren ekintza edo ez-egitea ez da haren barne-askatasun kontzientea mugatzeagatik, baizik eta jokabide engainagarri batengatik. Iruzur horrek "nahikoa" izan behar du subjektuari akats hori eragiteko. Azken baldintza hori aintzat hartzeko, kasu zehatzaren inguruabarrak hartzen dira kontuan.

2.2.2.4. Mehatxuak

Mehatxu-delitua Zigor Kodearen 169. artikuluan tipifikatuta dago, askatasunaren aurkako delituei buruzko VI. tituluko II. kapituluan (Mehatxuak). Artikulu horretan aipatzen denez, “norbaitek beste bati mehatxu egiten badio berari, bere familiari edo berari estu lotuta dauden beste pertsona batzuei, eta kalte hori giza hilketara, lesio, abortu, askatasunaren aurkako delitu, tortura eta osotasun moralaren, sexu-askatasunaren, intimitatearen, ohorearen, ondarearen eta ordena sozioekonomikoaren aurkako delitu bada, honako zigor hauek ezarriko zaizkio:

1.) Urtebetetik bost arteko espetxealdi-zigorra, baldin eta mehatxua kopuru bat eskatuz edo beste edozein baldintza ezarriz egin bada, nahiz eta hori ez izan zilegia, eta errudunak bere helburua lortu badu. Lortzen ez badu, sei hilabetetik hiru urte arteko espetxe zigorra ezarriko zaio.

Aurreko paragrafoan adierazitako zigorrak goiko erdian ezarriko dira, baldin eta mehatxuak idatziz, telefonoz edo edozein komunikabide nahiz erreproduzio erabiliz egiten badira, edo erakunde nahiz talde errealean nahiz kasuen izenean egiten badira.

2.) Sei hilabetetik bi urte arteko espetxe zigorra, mehatxua baldintzapekoa izan ez denean.”

Gainera, hurrengo artikuluetan (170. eta 171. artikuluetan), 170.1 artikulua gehitzen dute. Delitua den kalte baten mehatxua zuzentzen bada herri bateko biztanleak, talde etnikoa, kulturala edo erlijiosoa, edo kolektibo sozial edo profesionala, edo beste edozein pertsona-talde beldurraraztera, eta hori lortzeko behar besteko larritasuna badute, aurreko artikuluan ezarritako zigorrak baino gradu bat gehiagokoak ezarriko dira, hurrenez hurren.

170.2. Sei hilabetetik bi urte arteko espetxe zigorra ezarriko zaie, helburu eta larritasun berarekin, erakunde edo talde terroristek indarkeriazko ekintzak egitea publikoki eskatzen dutenei.

171. artikuluan hainbat kasu gehitzen ditu, hala nola delitua ez den gaitz baten mehatxuak, norbaitek beste bati mehatxupean kopuru bat edo sari bat eskatzen badio,

emaztea denari edo izan denari mehatxu arina egiten diona, arma edo bestelako tresna arriskutsuekin mehatxu arina egiten duena...

Mehatxuak, askotan, tipifikatutako beste delitu batzuen barruan sartzen dira, mota eta zigorra larriagotuz. Hori 89, 144, 284, 470, 490, 498, 504, 505, 523, 557, 573 bis, 611, 612.10 eta 613.i artikuluetan ikus daiteke.

2.2.2.5. Betebeharretan hildako ingurumen ekintzaileen kasu nabarmenak

2.2.2.5.1. Berta Caceres

Berta Caceresi buruz hitz egitea funtsezkoa da ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko edozein lanetan. Berta Hondurasko buruzagi indigena eta ingurumen-defendatzaile nabarmena izan zen, eta giza eskubideen defentsan eta ingurumenaren babesean eman zuen bizitza. Berta Caceresen ondarea ausardiaren, kemenaren eta konpromisoaren adibide da mundu bidezkoago eta iraunkorrago baten aldeko borrokan. Haren bizitza eta heriotza ingurumen-aktibisten mundu osoan dituzten mehatxuen eta indarkeriaren lekuko dira. Berta lan honetan sartzea funtsezkoa da bere borroka eta sakrifizioa ikusarazteko, baita indarkeriaren eta errepresioaren biktima izan diren ingurumenaren defendatzaile askoren egoera ezagutarazteko ere. Gainera, Bertak herri indigenen eskubideen eta ingurumenaren babesaren arloan egindako lana funtsezko gaia da garapen iraunkorrari eta justizia klimatikoari buruzko eztabaidan.

Berta La Esperanza hirian jaio zen, Intibucako departamenduan. Lenka zen, Hondurasko etnia indigena nagusia. Gora egin zuen laurogeiko hamarkadan Erdialdeko Amerikan hedatu zen indarkeria-etapan. Amak, gizarte-ekintzailea ere bazenak, Hondurasera iritsi ziren El Salvadorreko gerra zibileko errefuxiatuak zaintzen eman zuen bere bizitzaren zati bat. Bere ekintzen bidez, Bertaren amak seme-alabei erakutsi zien zein garrantzitsua den herri desjabetuak defendatzea (Homand, 2016).

1.Irudia

Berta Isabel Cáceres Flores-en argazkia

Egilea: Tim Russo; Iturria: <https://berta.copinh.org/biografia-de-berta-isabel-caceres-flores/>

1993an, Bertak COPINH sortu zuen, ingurunea defendatzeko eta kultura lenkoa eta eskualdeko biztanleen bizi-kalitatea erreskatatzeko borroka-tresna gisa. Cáceres bere komunitatearen ingurumen-suntsipenaren aurka borrokatzeagatik hil zuten, eta, bereziki, ehunka indigena lenkaren ur-sarbidea mehatxatzen duten proiektu hidroelektrikoen aurka (COPINH, 2021).

Bertak borroka egin zuen osasunaren eta lurraren alde, patriarkatu-sistemaren eta indarkeriaren aurka (COPINH, 2021). 2009ko ekainaren 28ko estatu-kolpearen aurka agertu zen. Bertak eta COPINHek multinazionalen zerbitzura jarri zuen indarkeria, ondasun komun harrapaketa eta oposizioko gizarte-erakundearen errepresioa errazteko.

Cáceresek irmoki uste zuen borroka antikapitalistak, antikolonialak, antipatriarkalak eta arrazakeriaren aurkakoak integratzen ari zirela. Cáceresek zalantzan jarri zuen politikari eta demokraziari buruzko ikuspegi inperialistak inposatzea, eta zuzeneko demokraziaren ikuspegia sustatu zuen, komunitateetatik, komunitateetatik eta komunitateentzat (COPINH, 2021).

Cáceresek ez zuen babesik hil zutenean, mehatxu asko jaso arren. Berta Cáceresek urteak zeramatzan jazarpenak, haren eta haren familiaren eta COPINHeko kideen aurkako heriotza-mehatxu larriak eta indarkeria-mehatxuak salatzen. Era berean, Giza Eskubideen Batzorde Interamerikarraren (CIDH)

kautelazko neurriak zituen 2009tik, nahiz eta, bere amaren arabera, praktikan ez zuen Estatuaren babesik jasotzen, meatzaritzak eta enpresa hidroeletrikoak defendatzen dituzten agintarien presioagatik (Roxanna et al, 2017). DESAk zaintza- eta jarraipen-sistema bat garatu zuen Berta Cáceresen inguruan, batez ere informatzaileetan oinarritua. Informatzaileei baliabide logistikoak eskaintzen zizkien, eta ordaindu egiten zien, lider horren jardura pertsonal eta publikoei eta COPINHko kideei buruzko informazioa eman ziezaien (Roxanna et al, 2017).

Hil baino astebete lehenago, Cáceresek salatu zuen berak eta bere komunitateko beste buruzagi batzuek heriotza-mehatxuak jaso zituztela eta beste lau hil egin zituztela (La Prensa, 2016). 2016ko martxoaren 2 eta 3 bitarteko gauerditik gertu, Berta Cáceres La Esperanzako bere etxebizitzan zegoen, Gustavo Castro Soto ingurumen-aditu mexikarra, Amigos de la Tierra elkartearen kidea; hiltzaileek ateak behartu zituztenean. Castrok entzun egin zuen Bertak honako hau galdetu zuenean: «Nor dago hor ?», eta sikario batek tiro egin zion eta Castro hil eta zauritu egin zuen. Castro hilda zegoela pentsatu zuen bere bizitza salbatzeko. Eguerdian, Hondurasko Aire Indarrak Tegucigalpan eraman zuen bere gorputza Auzitegi Medikuntzara.

2.Irudia.

Berta Cáceresek Hondurasko etnia indigena handiena antolatatu zuen herri lenka, Agua Zarco presaren aurkako borrokan.

Iturria: BBC Mundo, 2016ko martxoaren 2a.

Borrokaren urte guztietan – Hondurasen gizarte-lidergoa zuten beste pertsona askok bezala – jazarpena eta heriotza-mehatxuak jasan zituen; judizializatu egin zuten eta agintariek atxilotu egin zuten borroka sozialengatik (Méndez Méndez, 2022). Azkenean, mehatxuak bete egin ziren, eta Berta 2016ko martxoaren 3ko goizaldean hil zuten. Haren semea, Salvador Zúñiga, 2016 Claudia Korolek egindako elkarrizketan, hilketaren arrazoiak azaltzean, honako hau dio:

“Berta hil egin zuten, uste zutelako borroka hori muga guztietatik askoz urrunago doala. Sistema horrek gure planetaren bizitzaren aurka egiten du, mundu honetako kosmosioen aurka egiten du, eta axolagabetasunari egiten dio dei, mundu honetan bidegabekeria bakoitza guztiontzat bidegabea den zerbait bezala ez sentitzeari, elkarrekin ez gaudela sinestarazteari, gudan bakarrik pentsatzeari.”

2.2.2.5.2. Gladys del Estal

Environmental Justice Atlasen egindako 2016ko lanean Gladys del Estalen bibliografia ikusi dezakegu.

3.Irudia:

Gladys del Estal.

Autorea: Jose Luis Garcia Cano

Iturria: <https://www.ecologistasenaccion.org/65/aniversario-asesinato-de-gladys-del-estal/>

1979ko ekainaren 3an, guardia zibil batek tiro baten buruan hil zuen Donostiako (Donostia) Gladys del Estal gazte ekologista, Caracasen jaio zena 1956an, Espainiako Gerra Zibileko errefuxiatuen familian. Informatikan lizentziatua zen. Gertaera Tuteran izan zen, Nafarroako bigarren hirian (35.000 biztanle), eta gaztea bertara joan zen Energia Nuklearraren aurkako Nazioarteko Jardunaldian parte hartzera. Gladys militante ekologista zen.

Egiako talde ekologistako kide zen, bai eta Euskadiko nukleoen aurkako batzordeetako kide ere. Jarduera ekologista ugari antolatzen parte hartu zuen, hala nola bizikleta-ibilaldiak eta Lemoizko zentral nuklearraren aurkako manifestazioak. Ekainaren 3an, Gladys Tuteran joan zen Komite Antinuklearrek "Energia Nuklearraren aurkako Nazioarteko Jardunaldian" parte hartzeko egindako deira.

Guardia Zibila bortizki sartu zen Prado pasealekuan, eta bertan egin zen, bakean, nuklearraren aurkako ekitaldia. Atzeko eserleku batean, José Martínez Salas guardia zibilak bere armarekin, Z-70 fusil batekin, jo zuen, eta tiro bat jo zuen. Tiro horren ondorioz, galtzadan etzanda erori zen. Gladys hilda iritsi zen ospitalera. Hilketaren aurkako protesta ahobatezkoa eta orokorra izan zen, eta manifestazioak eta grebak egin zituen Euskadi osoan eta Estatuko beste eremu batzuetan.

Danilo Albin (2019) albistean adierazten da Gobernu Zibilaren bertsioaren arabera, han zeudenak bidea libre uzteko asmoa kentzen ari zirenean, manifestari batek indarrez heldu zion guardietako batek zeraman metrailetari, sorbaldatik zintzilik, hura kentzen saiatuz. Guardiak arma heldu zuen eta aurrerantz bota zuen tiratzeari aurre egiteko, ia oreka galtzeraino. Borrokan, armak tiro egin zion Gladys del Estal Ferreñori.

4.Irudia

Gladys del Estal, hil aurreko egunean egindako argazki batean.

Autorea: ezezaguna

Arratsaldeko bost eta erdiak aldera, Prado pasealekuko kioskotik, hainbat hizlariren agerraldiak izan ziren, besteak beste, Gladys del Estalen amarena. Aurreko urteko gertakariak argitzeko eta errudunak zigortzeko eskatu zuten. Gaueko hamaika eta erdiak aldera, Guardia Zibileko agenteek Gladys del Estal-en oroimenez eraikitako monumentua kendu zuten. Lurraren eta ingurumenaren defendatzaileen aurkako mehatxuak eta erasoak bultzatzen dituzten faktoreak konplexuak eta anitzak dira, baina badira elkarrekin gurutzatzen diren puntuak, erasoak altuagoak diren herrialdeetan. Eta jarraian ikusiko ditugu.

2.2. Hilketa tasarekin erlazionatuta egon daitezkeen aldagaiak

Lan hau hobeto ulertzeko, oso garrantzitsua da aztertzea zergatik egiten diren delitu gehiago herrialde batzuetan beste batzuetan baino. Aurrerago ikusiko ditugun moduan (modu positibo edo negatiboan), aldagai hauek dira hilketa tasarekin erlazioa dutenak: pobrezia, korrupzioa, hezkuntza, desberdintasun tasa, kriminalitate tasa, justizia tasa, ordena eta babes tasa eta bake indizea.

2.2. Korrupzioa

2.2.1. Definizioa

Ustelkeria fenomeno konplexua eta alderdi anitzekoa da, bizitza sozial, ekonomiko eta politikoaren hainbat esparrutan agertzen dena. Oro har, botere publikoa

edo pribatua onura pertsonalak edo taldekoak lortzeko legez kanpo edo bidegabe erabiltzea da (Carnevali et.al, 2021).

2018. urtearen amaieran, 21.121 Legea argitaratu zen, zeinak tipo penal berriak sartzeaz gain, besteak beste, pribatuen arteko ustelkeria-delitua — 287 bis eta Zigor Kodeko 287 ter artikulua — eta administrazio desleialeko delitua — Zigor Kodearen 470 ZK. 11 —, besteak beste, funtzionario-eroskeriaren delituak ere aldatu ziren. Xehetasun gehiago eman gabe, lege horren helburu nagusia zen ustelkeriari modu globalean aurre egiteko mekanismoak indartzea (Carnevali et.al, 2021).

Ustelkeriaren ondorioak kaltegarriak dira gizarte osoarentzat; izan ere, okerrera egiten du pertsonen bizi-kalitatean, egonkortasun ekonomiko eta politikoan eta erakundeekiko eta demokraziarekiko konfiantzan. Gainera, ustelkeriak gizarte-desberdintasunak eragin ditzake, zigorgabetasuna eta krimen antolatua sustatuz, eta giza eskubideak ahulduz (Carnevali et.al, 2021).

Ustelkeria zer den esaten dugunean, ustelkeria-ekintza gisa sailkatu behar diren portaera-motak identifikatzen dira. Ildo horretan, tresna horrek, VI.1 artikuluan, Konbentzioa aplikatuko zaien jokabideak definitzen ditu:

- a) Funtzionario publiko batek edo diruzko balioa edo beste onura batzuk dituen pertsona batek eginkizunak eskatzea edo horiek publikoki onartzea.
- b) Funtzionario publiko bati edozein eskaintza edo eginkizun publiko eskaintzea edo ematea, zuzenean edo zeharka.
- c) Funtzionario publiko batek edo funtzio publikoak betetzen dituen pertsona batek edozein ekintza edo ez-egite egitea bere eginkizunak betetzean.
- d) Artikulu honetan aipatutako egintzetatik edozeinetatik datozen ondasunak doloz aprobetxatzea edo ezkutatzea.
- e) Batzordean, komisio-saiakeran, elkartean edo konfabulazioan artikulua honetan aipatzen diren egintzetako edozeinetan egile, egilekide, instigatzaile, konplize, estaltzaile edo beste edozein modutan parte hartzea.

Global Witnessen (2022) adierazten da, elikagaien, erregaien eta oinarrizko produktuen eskari gero eta handiagoaren ondorioz, azken hamarkadan handitu egin da

meatzaritzarako, baso-ustiapenerako, nekazaritza-industriarako eta azpiegitura-proiektuetarako lurren pilaketa, non tokiko komunitateei gutxitan kontsultatzen edo konpentsatzen baitzaie. Lurretik jabetzeko konfabutzen diren eragileak korporazioak, atzerriko inbertsio-funtsak, nazioko eta tokiko estatu-funtzionarioak eta baliabide aberatsak baina pobreak dituzten herrialdeetako gobernuak izan ohi dira, eta lurak prezio apalean eskuratzea bilatzen dute, prozesuan tokiko biztanleriari kalte eginez (Global Witness, 2022).

Erreparaziorako sarbidea lortzen saiatzen diren lurraren eta ingurumenaren defendatzaileek ustelkeriaren eragin larria jasaten dute. Epaila horiek dira, besteak beste, defendatzaileek jarritako salaketei erantzuten dietenak, baita sobornatutako udaltzainak eta tokiko agintariak ere, protestatzen edo salaketak aurkezten dituzten komunitateko kideak mehatxatzeko, beldurtzeko edo atxilotzeko (Global Witness, 2022).

2.2.2. Legea

Ustelkeriari buruzko legeak aldatu egiten dira herrialdearen eta aplikatzen diren jurisdikzioaren arabera, baina, oro har, ustelkeriari buruzko legeen helburua sektore publikoan eta pribatuan gerta daitezkeen jarduera ustelkeriak prebenitzea, detektatzea eta zigortzea da (Carnevali et.al, 2021). Horregatik, herrialde bakoitza azaldu beharrean, Espainiari eta 2021eko erasoan erdia baino gehiago osatzen duten herrialdeei erreparatuko diegu: Mexiko, Kolonbia eta Brasil.

Espainian:

2015ean, Espainiako agintariak erreforma esanguratsu bat egin zuten txostenean jasotako bi arloetan. Zehazki, 1/2015 Lege Organikoa onartzean, Zigor Kodeari zuzenketak eginez. Bertan, sektore pribatuko eroskeriarekin eta erantzukizun korporatiboarekin, eragin aktiboen trafikoarekin, ustelkeria-delitueterako zigor larriagoekin, funtzionario-eroskeriaren delituaren nazioarteko estaldurarekin eta abarrekin lotutako neurriak hartu ziren.

Alderdien finantzaketaren gardentasunari dagokionez, bilakaera interesgarriak izan dira Espainiako arau-esparruan ere. Arlo horrek zabarkeria profesionalerako joera izan du. Ildo horretan, GRECOk egokitzat jotzen du 3/2015 Legeak sartutako azken erreforma, eta honako tresna hauek nabarmentzen ditu:

- Korporazio-dohaintzak eta -maileguak debekatzea.
- Alderdi politikoei beren eskualdeko eta tokiko ordezkarietzi kontuak emateko eskatzea.
- Alderdi politikoentzako publizitate-baldintzak.
- Barne-kontrolako mekanismoak.
- Legea ez betetzearen erantzukizuna, zehapen larrienak, partida legez kanpo finantzatzearen delitua, eta abar.

Mexikon:

Mexikon, ustelkeriaren aurkako lege nagusia Administrazio Erantzukizunei buruzko Lege Orokorra (2016) da, zerbitzari publikoen ustelkeria-egintzak prebenitzeko, ikertzeko eta zehatzeko arauak eta prozedurak ezartzen dituena. Legeak zehapenak ezartzen ditu, hala nola isunak, kargutik kendu eta kargu publikoak betetzeko desgaitzea. Gainera, Gardentasunari eta Informazioa Eskuratzeari buruzko Lege Orokorra (2015) dago, funtzionario publikoek beren kudeaketari buruzko informazioa emateko dituzten betebeharrak ezartzen dituena, eta betebeharrak horiek urratzen dituztenentzako zehapenak ezartzen dituena.

Mexikoko Administrazio Erantzukizunei buruzko Lege Orokorra (2016) ustelkeria-egintzak egiten dituzten zerbitzari publikoentzako betebeharrak eta zehapenak ezartzen ditu. Lege horrek ustelkeria falta astuntzat hartzen du, eta ustelkeria dakarten hainbat jokabide ezartzen ditu, hala nola funtzionario-eroskeria, influentzia-trafikoa, estortsioa eta agintekeria, besteak beste. Halaber, zehapenak ezartzen ditu, hala nola kargu publikotik kentzea, zerbitzu publikoan lanpostuak, karguak edo eginkizunak betetzeko desgaitzea, isunak jartzea eta eragindako kaltea konpontzea. Gainera, lege horrek ezartzen du zerbitzari publikoek ondare-egoeraren eta interesen deklarazioak aurkeztu behar dituztela, eta horrek aukera ematen du balizko interes-gatazkak eta legez kontrako aberaste-egintzak identifikatzeko.

Ustelkeriari dagokionez, Gardentasunari eta informazio publikoa eskuratzeko bideari buruzko Lege Orokorra (2015) ezartzen du agintariak informazioa eman behar dutela ustelkeria-ekintzetan inplikaturako zerbitzari publiko edo partikularren aurka hasten diren prozedura administratibo eta penalei buruz. Era berean, legeak ezartzen du

ustelkeria-egintzak ikertzearekin eta zehatzearekin lotutako informazioa ezin dela isilpeko edo konfidentzialtzat jo.

Gainera, legeak ezartzen du agintariak kudeaketa publikoarekin lotutako informazioa argitaratu behar dutela, kontratazioei eta ondasun eta zerbitzuen erosketen buruzko informazioa, ondareari buruzko informazioa eta zerbitzari publikoen interesen adierazpenak barne. Horri esker, gardentasun handiagoa eta kontuak ematea lortzen da baliabide publikoen kudeaketan, eta ustelkeria-arriskua murrizten da.

Kolonbian:

Kolonbian, ustelkeriaren aurkako lege nagusia 2011ko 1474 Legea da, Ustelkeriaren aurkako Legea ere esaten zaiona. Lege horrek neurriak ezartzen ditu zerbitzari publikoen ustelkeria-egintzak prebenitzeko eta zehatzeko, eta barne-kontrolerako sistema ezartzen du Estatuko erakundeetan. Legeak zehapenak ezartzen ditu, hala nola isunak, kargutik kendu eta kargu publikoak betetzeko desgaitzea. Gainera, Gardentasunari eta Informazioa Eskuratzeari buruzko Legea ere badago, Mexikon bezala.

Kolonbiako ustelkeriaren aurkako Legearen (2011) helburua sektore publikoan eta pribatuan ustelkeria prebenitzea, ikertzea eta zigortzea da. Horretarako, kudeaketa publikoan eta pribatuan gardentasuna eta kontuak ematea sustatzeko neurriak ezartzen ditu legeak, bai eta kontrol- eta gainbegiratze-mekanismoak indartzeko neurriak ere.

Legeak honako neurri hauek ezartzen ditu, besteak beste:

- Baliabide publikoak kudeatzeko informazio- eta jarraipen-sistema bat sortzea.
- Zerbitzari publikoek ondasunen, errenten eta interesen aitortpenak egiteko duten betebeharra.
- Funtzio publikoak betetzean inpartzialtasunari eragin diezaioketen opariak, mesedeak edo beste edozein motatako onurak jasotzeko debekua.
- Salatzaileak ustelkeria-egintzak salatzeke eta babesteko mekanismoak ezartzea.
- Ustelkeriarekin lotutako delitu berriak tipifikatzea, hala nola eraginen trafikoa, legez kontrako aberastea eta kanpaina politikoak legez kanpoko baliabideekin finantzatzea.

Brazilen:

Brasilen, ustelkeria arazo historikoa da, eta gobernuak eta gizarte zibilak arreta eskaini eta arautu dute. Lege nagusia Administrazio Bidegabekeriaren Legea da, eremu publikoan ustelkeria-egintzetarako arauak eta zehapenak ezartzen dituena. Gainera, Gardentasunari eta Informazioa Eskuratzeari buruzko Legea dago, Mexikon eta Kolonbian bezala. Erantzukizun Fiskalaren Legea ere badago, baliabide publikoak kudeatzeko arauak eta mugak ezartzen dituena eta kudeaketa fiskalean ustelkeria prebenitzen duena.

Brasilgo Administrazio Bidegabekeriaren Legea (8.429/92 Legea ere esaten zaio) lege federala da, eta Brasilgo administrazio publikoan ustelkeriari aurre egiteko arauak eta zehapenak ezartzen ditu. Legeak ezartzen du administrazio publikoaren printzipioak urratzen dituen edozein egintza, hala nola zintzotasuna, legezketasuna eta gardentasuna, nekez gerta daitekeela administratiboki, eta legez kanpoko delata.

2.3. Hezkuntza

2.3.1. Definizioa

Espainiako hezkuntza, gaur egun, 2006ko Hezkuntzako Lege Organikoak (LOE) arautzen du, 2020ko “2006ko LOE” (LOMLOE) aldatzen duen Lege Organikoak sartutako aldaketekin. Eskubide unibertsal bat da, herritarrei hezkuntzarako sarbidea bermatzen diena. Espainian derrigorrezkoa da 16 urte bete arte.

Lehen Hezkuntza (LH) eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza (DBH) dira Espainiako oinarrizko hezkuntza. Oinarrizko hezkuntza nahitaezkoa eta doakoa da pertsona guztientzat; hamar urteko eskolatzeko eta garapen-aldia hartzen du barne, eta sei eta hamasei urte bitartekoa da modu erregularrean. Derrigorrezkotasunetik kanpo daude Batxilergoa eta Erdi Mailako Lanbide Heziketa (LH) eta araubide bereziko irakaskuntzak, diziplina guztietan, artistikoak, plastikoak eta kirolekoak barne, derrigorrezko bigarren hezkuntzaren ondoko ikasketak gisa (LOMLOE, 2020).

1978ko Espainiako Konstituzioak estatu-eredu deszentralizatu bat ezartzen du, hezkuntza-arloko eskumenak honako hauen artean banatzen dituena: Estatuko Administrazio Orokorra (Hezkuntza eta Lanbide Heziketako Ministerioak ordezkaturata),

autonomia-erkidegoetako hezkuntza-sailak, toki-administrazioak eta ikastetxeak. Estatuko Gobernuak titulu akademikoak eta lanbide-tituluak lortzeko, emateko eta homologatzeko baldintzak arautzeko ahalmena du, baita emandako irakasgaiak, ebaluazio-irizpideak eta horien adierazpena ere.

Espanian, ingurumen-hezkuntza gai garrantzitsua da, eta hainbat hezkuntza-mailatan lantzen da, lehen hezkuntzatik goi-mailako hezkuntzara. Espainiako hezkuntza-sisteman, ingurumen-hezkuntza hainbat irakasgai eta curriculum-arlotan integratzen da, hala nola natura-zientzietan, gizarte-zientzietan, gorputz-hezkuntzan eta herritartasunerako hezkuntzan. Gainera, ingurumen-hezkuntzako programa espezifikoak daude, hezkuntza ez-formaleko eskoletan eta zentroetan ematen direnak, hala nola ingurumen-hezkuntzako zentroetan eta parke naturaletan (Ministerio de Educacion, 2016).

Hezkuntza eta Lanbide Heziketako Ministerioa Espainiako hezkuntza-politika koordinatzeaz arduratzen da, eta Jasangarritasunerako Ingurumen Hezkuntzako Plan bat (IIHP) du, hezkuntza-sisteman ingurumen-hezkuntzarako jarraibideak ezartzen dituen (Ministerio de Educacion, 2016). IIHP (IIHP) ikasleen gaitasunak eta balioak garatzera bideratuta dago, ingurumena eta jasangarritasuna babesteko konpromisoa eta parte-hartzea sustatzeko. Gainera, Espainian ingurumen-hezkuntza sustatzeko hezkuntza-programak eta -jarduerak eskaintzen dituzten gobernuz kanpoko hainbat erakunde eta erakunde publiko daude, hala nola “Biodiversidad” Fundazioa, Ingurumen eta Kontsumitzaile Hezkuntzako Elkarte eta Ingurumen Hezkuntzako Espainiako Sarea (Ministerio de Educacion, 2016).

Hona hemen helburuetako batzuk:

- Ingurumen-hezkuntza sustatzea hezkuntza-maila guztietan, haur-hezkuntzatik goi-mailako hezkuntzaraino.
- Ingurumen-hezkuntza beste arlo batzuetako politika eta programetan txertatzea, hala nola nekazaritzan, turismoan, energian eta garraioan.
- Profesionalen prestakuntza sustatzea ingurumen-hezkuntzan eta jasangarritasunean.
- Herritarren parte-hartzea sustatzea ingurumenaren babesean eta jasangarritasunean.

- Ingurumen-hezkuntzan eta jasangarritasunean nazioarteko lankidetzaz sustatzea.

2.3.2. Legea

Espainiako Konstituzioan, 27. artikuluan, honako hau arautzen da:

1. Guztiek dute hezkuntzarako eskubidea. Irakaskuntza-askatasuna aitortzen da.
2. Hezkuntzaren helburua giza nortasuna erabat garatzea izango da, bizikidetzaren printzipio demokratikoak eta oinarrizko eskubide eta askatasunak errespetatuz.
3. Botere publikoek gurasoei dagokien eskubidea bermatzen dute, euren seme-alabek beren sinesmenekin bat datorren heziketa erlijioso eta morala jaso dezaten.
4. Oinarrizko hezkuntza nahitaezkoa eta doakoa da.
5. Botere publikoek bermatzen dute guztiek hezkuntzarako duten eskubidea, irakaskuntzaren programazio orokorraren bidez, ukitutako sektore guztien parte-hartze eragingarriarekin eta ikastetxeak sortuz.
6. Pertsona fisiko eta juridikoei ikastetxeak sortzeko askatasuna aitortzen zaie, konstituzio-printzipioak errespetatuz.
7. Irakasleek, gurasoek eta, hala badagokio, ikasleek Administrazioak funts publikoekin mantentzen dituen ikastetxe guztien kontrolean eta kudeaketan esku hartuko dute, legeak ezartzen dituen baldintzetan.
8. Botere publikoek hezkuntza-sistema ikuskatu eta homologatuko dute, legeak betetzen direla bermatzeko.
9. Botere publikoek laguntza emango diete legeak ezarritako baldintzak betetzen dituzten ikastetxeei.
10. Unibertsitateen autonomia aitortzen da, legeak ezartzen duen moduan.

Ingurumen-hezkuntzari buruzko legeei buruzko informazio askorik ez dagoen arren, garrantzitsuena otsailaren 27ko 3/1998 Legea da, Madrilgo Erkidegoko Ingurumen Hezkuntzako Institutua sortzekoa. Lege horrek Madrilgo Erkidegoko Ingurumen

Hezkuntzako Institutua sortzea ezartzen du, eskualdean ingurumen-hezkuntza sustatzeaz arduratuko den erakunde gisa.

2.4. Desberdintasuna

2.4.1. Definizioa

Desberdintasunaren eta lehentasunen arteko harremana ulertzeko, komeni da desberdintasuna eta desberdintasunak bereiztea. Aldea da pertsona bakoitza besteekiko desberdina dela, argi eta garbi. Hala ere, desberdintasunak adierazten du baliabideak, eskubideak eta aukerak eskuratzea ez dela ekitatiboki banatzen. Asko sinplifikatuz, esan genezake familia berean hazitako bi pertsona desberdinak direla, baina berdintasun-baldintzetan garatzen direla. Baina pertsona horietako bat familia pobre batean hazten bada eta bestea familia aberats batean, desberdinak izateaz gain, desberdinak izango dira (Martínez, 2017).

Ezaugarrietan oinarritutako desberdintasuna da agerikoena, eta XX. mendean zehar lortu da arrakastarik handiena. Emakumeen eskubide-berdintasunak nabarmen egin du aurrera herrialde askotan; izan ere, herrialde horietan jada ez dute gizon baten tutoretzapean egon behar banku-kontu bat irekitzeko edo lan-kontratu bat sinatzeko, hirurogeita hamarreko hamarkadara arte ia mundu osoan gertatzen zen bezala. Hala ere, gure ustez legitimoak diren legezko desberdintasunak mantentzen dira, hala nola adinean oinarritutakoak (Martínez, 2017).

Espainia da aberastasunaren banaketa berdinzaleena duen Europako herrialdeetako bat, alderatutako terminoetan. Arrazoi nagusietako bat da familien ehuneko laurogei inguruk bere etxebizitza jabetzan duela eta ondare higiezin Espainiako aberastasunaren osagairik garrantzitsuena dela. Espainiako errentaren desberdintasunaren eragile nagusia langabezia da, alde handiarekin (Moncada & Rallo, 2016).

Espainia Europako testuinguruan tarteko gizarte-mugikortasuna duen herrialde gisa ageri da, Alemania, Frantzia, Italia edo Erresuma Batua bezalako herrialdeen gainetik, belaunaldien arteko elastikotasun-neurriek erakusten duten bezala (Moncada & Rallo, 2016).

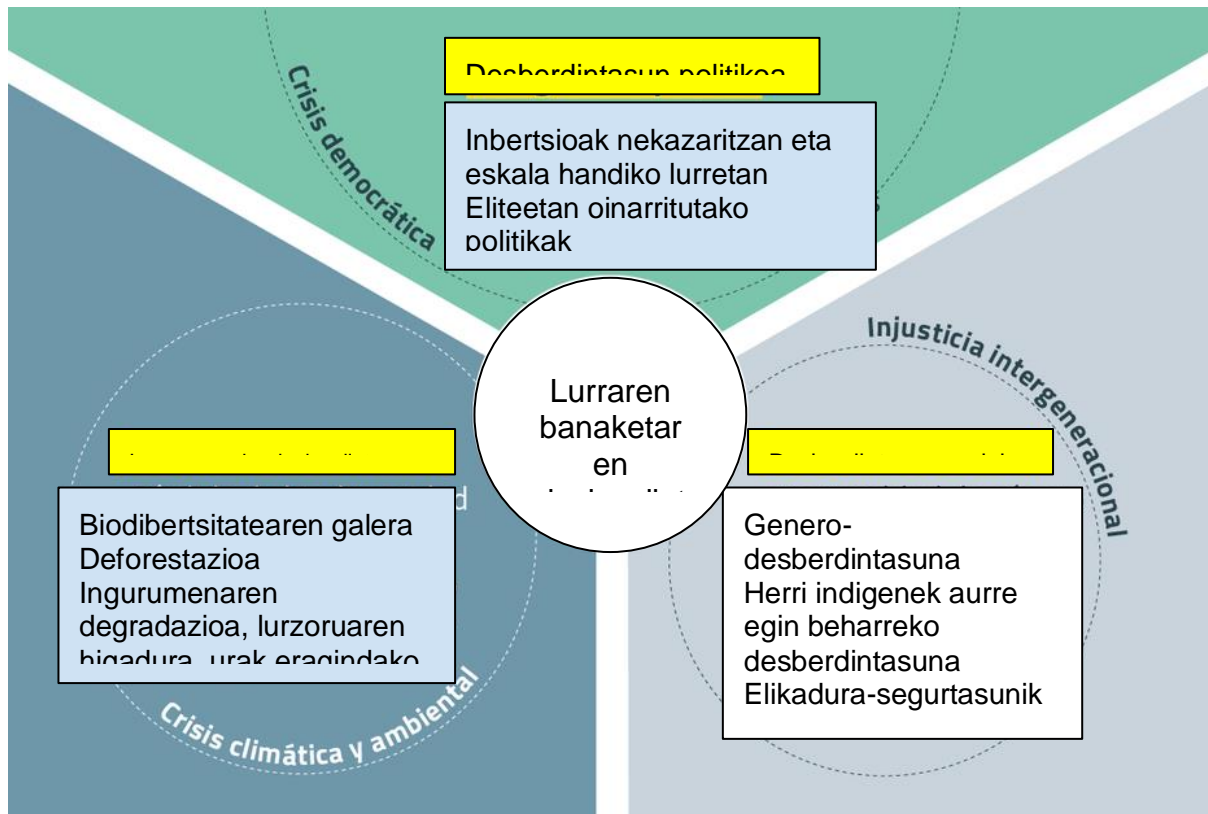
Lurraren banaketaren desberdintasuna:

Global Witness “Una decada de resistencia” (2023) lanean adierazten den bezala, lurra eta lurraldea, eta horiek kontrolatzeko eta erabiltzeko gatazkak funtsezko gaiak dira lurraren eta ingurumenaren defendatzaileen aurkako mehatxuak dauden herrialde gehienetan. Defendatzaileen aurkako indarkeriaren, erailketen eta errepresioaren gehikuntzaren zati handi bat gatazka horiekin eta lurreko baliabide naturalen erauzketan oinarritutako hazkunde ekonomikoaren bilaketarekin lotuta dago. Arazo hori larriagotu egiten da lurra izatean dagoen muturreko desberdintasunagatik, hori ere desberdintasun sozial eta ekonomikoaren bultzatzaile nagusietako bat baita (Global Witness, 2023).

Lurraren edukitzean dagoen desberdintasuna funtsezkoa da krisi global asko azaltzeko, boterearen eta demokraziaren krisia barne, baita klimaren eta biodibertsitatearen krisia ere. Lurra edukitzean dagoen desberdintasuna ez da saihestezina, erabaki politikoaren, merkatu-indarren edo bien konbinazio baten emaitza baizik (Global Witness, 2023). Sarritan konkistaren eta kolonizazioaren ondarea da, Latinoamerikan duen prebalentziak erakusten duen bezala. Merkatu-indarrek, halaber, lurra edukitzean dagoen desberdintasuna bultzatzen dute, metaketa sustatzen baitute, sarritan jada amaituta dagoen elite baten eskutik. Nekazari txikiak eta familia-finkak, herri indigenak, landa-eremuko emakumeak eta lurrik gabeko landa-komunitateak gero eta txikiagoak diren lur-partzelak okupatzera mugatzen ari dira, edo, bestela, mundu osoan lurraren desberdintasuna handitzen doan heinean erabat kanporatzen (Global Witness, 2023).

5. Irudia: Global Witness lanean adierazitako grafikoa desberdintasunari buruz.

Bertan desberdintasun ezberdinak adierazten dira lurraren banaketarekin zerikuzia dutenak.

2.4.2. Legea

Espainiako Konstituzioaren 9.2 artikuluan honako hau arautzen da: "Botere publikoei dagokie inguruabar zehatzak sustatzea, gizabanakoaren eta berak osatzen dituen taldeen askatasuna eta berdintasuna benetakoak eta eragingarriak izan daitezen; oztopoak kentzea, horiek haien osotasuna eragotzi edo zailtzen badute; eta herritar guztien parte-hartzea erraztea, bai bizitza politikoan, baita ekonomia-, kultura- eta gizarte-bizitzan ere".

Berdintasunari buruz gainera, Konstituzioaren 14. artikuluan gogorarazten digutenez, «espainiarrak legearen arabera berdinak dira, eta ezin da inolako bereizkeriarik egin, jaiotza, arraza, sexu, erlijio, iritzi nahiz bestelako egoera edo inguruabar pertsonal zein sozialak aintzat hartuta».

Azkenik, konstituzioaren 149.1 artikuluan bertan azaltzen denez, Estatuak eskumen eskusiboa du honako gai hauetan: 1.- Konstituzio-eskubideak baliatzean eta konstituzio-eginbeharrak betetzean espainiar guztien berdintasuna bermatzen duten oinarriko baldintzak arautzea.

Bestalde, berdintasunari buruz hainbat lege ditugu: 3/2007 Lege Organikoa, martxoaren 22koa, emakumeen eta gizonen berdintasun eragingarrirako; 62/2003 Legea, abenduaren 30ekoa, zerga-, administrazio- eta gizarte-arloko neurriei buruzkoa; 4/2000 Lege Organikoa, urtarrilaren 11koa, atzerritarrek Espainian dituzten eskubide eta askatasunei buruzkoa eta atzerritar horiek gizarteratzeari buruzkoa; 19/2007 Legea, uztailaren 11koa, kirolean egon daitekeen indarkeria, arrazakeria, xenofobia eta intolerantziaren aurkakoa.

Gainera, munduko hainbat herrialde eta eskualdetan lurra banatzean dauden desberdintasunei buruzko hainbat lege eta araudi daude (Conferencia Mundial sobre *Reforma Agraria*, 1969). Hona hemen horietako batzuk:

- **Nekazaritzaren erreforma:** herrialde askotan, lurraren banaketan dagoen desberdintasuna murrizteko tresna gisa erabili da nekazaritzaren erreforma. Politika hori jabe handien lurra lurrik gabeko edo oso lur gutxiko nekazariari birbanatzean datza, desjabetzeen eta lurren erosketen bidez. Kasu batzuetan, pertsona edo enpresa batek izan dezakeen gehieneko lur-muga ere ezarri da.
- **Lurren Legea:** zenbait herrialdetan, lege espezifiko bat dago lurraren edukitza eta banaketa arautzeko. Lege horrek ezartzen du nor izan daitekeen lurraren jabe, nor izan dezakeen lurra, eta nola banatu behar den lur erabilgarria. Gainera, lege horiek nekazari txikien eta herri indigenen eskubideak babesteko klausulak jasotzen dituzte askotan.
- **Lurraren gaineko zergak:** zenbait herrialdetan, lurraren gaineko zergak ezarri dira, gizabanakoek edo enpresek lur-eremu handiak pilatzeko gogoia galarazteko. Zerga horiek jabetzaren tamainan eta balioan oinarritzen dira, eta helburua lur-eremu handietako jabeak beren jabetza saldu edo zatitzera bultzatzea da.
- **Nekazaritza-erreserbako eremuak:** zenbait herrialdetan, nekazaritza-erreserbako eremuak ezarri dira, nekazaritza-ekoizpenerako eta natura-baliabideak babesteko berariaz izendatutako eremuak. Eremu horiek legeak babesten ditu, eta ezin dira beste isun batzuetarako erabili, hala nola etxebizitzak eraikitzeko edo meatze-ustiapenerako.
- **Lurrerako sarbidea:** zenbait herrialdetan, nekazari txikiek eta herri indigenek lurra eskura izatea bermatzeko politikak ezarri dira. Politika

horien barruan sar daitezke lurra erosteko sorospen edo maileguen programak, edo lurren erosketa eta salmenta errazteko lur-merkatuak sortzea.

2.5. Justizia

2.5.1. Definizioa

Espainiako Errege Akademiak definitzen du justizia honela: "bakoitzari dagokiona edo dagokiona ematera daraman printzipio morala da". Eskubidea, bertutea, arrazoia eta ekitatea ere badira. Justizia termino oso zabala da, eta hainbat alderdi biltzen ditu.

Botere Judizialaren uztailaren 1eko 6/1985 Lege Organikoak Espainiako jurisdikzioaren hedadura eta mugak eta epaitegi eta auzitegien antolaketa arautzen ditu. Espainian, jurisdikzio arrunta, zibila, penala, administrazioarekiko auzien jurisdikzioa eta lan-arloko jurisdikzioa osatzen duten jurisdikzio-ordenak pertsona bakarreko eta kide anitzeko organo jurisdikzionalak osatzen dituzte. Organo horiek gatazkak ebazteko ardura dute, eta, jurisdikzio-ordena bakoitzean, gatazkaren izaerari dagokion eskubidea aplikatzen dute, erabakiak oinarritzeko.

Konstituzioak bermatzen du Botere Judizialak behar bezala funtzionatzeko beharrezkoak diren funtsezko printzipioak errespetatuko direla:

- *Inpartzialtasun-printzipioa*: babes judizial eraginkorra, herritar guztiei ziurtatua.
- *Independentzia-printzipioa*: epaitegiak eta auzitegiak agintaritza orotatik independenteak dira.
- *Mugiezintasunaren printzipioa*: ezin dira lekualdatu, eten, banandu edo erretiratu, legean ezarritako arrazoiengatik eta bermeekin ez bada.
- *Erantzukizunaren printzipioa*: beren eginkizunak betetzean egiten dituzten diziplina- eta zigor-arau-hausteen erantzule pertsonalak dira.

- *Legezketasun-printzipioa*: Konstituzioaren eta gainerako ordenamendu juridikoaren mende daude, gainerako agintariak eta herritar guztiak bezala.
- *Kontraesan-printzipioa*: alderdiek eztabaidaren alderdi juridikoak eta faktikoak eztabaidatzeko aukera izatea.

Mundu osoko herrialdeetan, enpresek zigorgabetasunez jarduten dute, eta hori, neurri batean, ustelkeriak errazten du. Enpresek kalteak prebenitzeko ildo gehienak boluntarioak dira oraindik ere. Horrek esan nahi du giza eskubideen eta ingurumen-eskubideen urraketek ugaritzen jarraitzen dutela, eta kontraerasoaren prezioa hilgarria izan daitekeela (Global Witness, 2023).

Defendatzaileen hiltzaile gutxi eramaten dituzte justiziara, gobernuek ez dutelako behar bezala ikertzen eta ez dutelako inor prozesatzen delitu horientatik. Agintari askok ikusmen lodia egiten dute edo hilketa horien ikerketak aktiboki eragozten dituzte, eta horren arrazoia izan daiteke interes korporatiboen eta estatalen arteko kolusioa, defendatzaileen aurkako indarkeriaren arrazoi sakonetako bat. Defendatzaileen aurkako mehatxuen eta erasoen zigorgabetasun hori argi berdea da balizko erasotzaileentzat; izan ere, ez dute uste aktibisten aurkako erasoek ondoriorik jasango dutenik (Global Witness, 2020).

Askotan, informazioa enpresen esku egoten da, eta horrek zaildu egiten du arduradunak identifikatzea. Enpresen balio-kateak eta hornidura-kate globalak opakua eta konplexuak dira beharrik gabe, eta komunitateek zaildu egiten dute kalteen erantzulea nor den jakitea (Global Witness, 2023).

Erasoen guztizkoari buruzko datu guztiak aztertzean, argi dago enpresa askok erauzketa-eredu ekonomiko batean parte hartzen dutela, eta eredu ekonomiko horrek irabazi ugari lehenesten dituela giza kaltearen eta ingurumen-kaltearen gainetik. Botere korporatibo arduragabe hori, gobernu-politikek babestuta, azpiko indar garrantzitsu bat da, klimaren eta biodibertsitatearen krisia mugatu ez ezik, defendatzaileen hilketa betikotzen jarraitu duena. Hitz gutxitan esanda, hazkunde ekonomikoaren amaierarik gabeko fetitxizazioak eta inpunitate korporatiboak amaitu behar dute bizitza babesteko (Global Witness, 2023).

Ingurumen-justizia:

Ingurumen-justiziaren kontzeptuaren jatorria eta hasierako zentzua gizarte-mugimenduaren (ingurumen-justiziaren mugimenduaren) garapenaren testuinguruan hartzen du; 70eko hamarkadaren amaieran eta 80ko hamarkadaren hasieran tokiko komunitate afroamerikar pobreak eta Estatu Batuetako langile-klaseak mobilizatu ziren, ingurumen-degradazio maila handiak pairatzen baitituzte, eta, bereziki, hondakin toxikoak airean, uretan eta lurzoruan kutsatzea bizi diren eremuetan (López, 2014).

Hala ere, 2000. hamarkadara arte ez zen ingurumen-justiziaren kontzeptua osatu, honako hauei arreta eskaintzeko: etniaren, klase sozialaren eta ingurumen-arriskuen arteko harremanaren azterketa; ingurumen-desberdintasunen gainean jarduten duten gizarte-indarrak; ingurumen-bidegabekeriaren ibilbide historikoa, bereziki testuinguru geografikoetan; ingurumen-desberdintasunen eta ingurumen-arrazakeriaren hazkundera, Estatu Batuetatik harago, eta, bereziki, planetaren hegoaldeko herrialdeetan; eta ingurumen-justiziaren mugimenduaren sorrera, komunitateen toxikoen aurkako erresistentzia-kasuen azterketen bitartez (López, 2014).

Estatu Batuetako Ingurumena Babesteko Agentziak (EPA) honela definituko du ingurumen-justizia: pertsona guztien tratamendu inpartziala eta inplikazio esanguratsua, edozein dela ere pertsona horien arraza, nazio-jatorria edo diru-sarrera ekonomikoak ingurumenari buruzko legeak, araudiak eta politikak garatu, ezarri eta aplikatzeari dagokionez (EPA 2005).

2.5.2. Legea

1978ko Espainiako Konstituzioaren (EK) 1. artikulua adierazten duenez, Espainia zuzenbideko estatu sozial eta demokratiko bat da, eta askatasuna, justizia, berdintasuna eta aniztasun politikoa aldarrikatzen ditu bere ordenamendu juridikoaren balio nagusi gisa.

Printzipio hori Konstituzioaren VI. tituluan garatzen da, Botere Judizialari buruzkoan (117.etik 127.era), bai eta Botere Judizialaren uztailaren 1eko 6/1985 Lege Organikoak ere (19/2003, 20/2003 eta 2/2004 Lege Organikoek aldatua).

119. artikulua: Justizia doakoa izango da legeak hala xedatzen duenean eta, edozein kasutan, auzitan aritzeko baliabide nahikorik ez dutela egiaztatzen dutenei dagokienez.

131. artikulua: 1. Estatuak, lege bidez, jarduera ekonomiko orokorra planifikatu ahal izango du, beharrian kolektiboei erantzuteko, eskualde- eta sektore-garapena orekatu eta harmonizatzeko, eta errentaren eta aberastasunaren hazkundera eta horien banaketa zuzenagoa suspertzeko.

2. Gobernuak plangintza-proiektuak egingo ditu, autonomia-erkidegoek emandako aurreikuspenen arabera, eta sindikatuen eta beste lanbide-, enpresa- eta ekonomia-erakunde batzuen aholkularitza eta laguntzarekin. Horretarako, Kontseilu bat eratuko da, eta haren osaera eta eginkizunak legez garatuko dira.

Espanian, gaur egun, ez dago ingurumen-justiziari buruzko lege espezifikorik, ingurumena ekitatez eta gizarte-justiziaz babestea eta zaintzea arautzen duenik. Nahiz eta zenbait legek ingurumenaren babesa jorratzen duten, hala nola Ingurumen Ebaluazioari buruzko Legeak edo Hondakinei eta Lurzoru Kutsatuei buruzko Legeak (Ley 22/2011, 2011), ez dute barne hartzen ingurumen-justiziaren ikuspegia, pertsona guztiek, bereziki kalteberenek, ingurumen seguru eta osasungarria izan dezaten. Horrek esan nahi du neurri zehatzik ez dagoela komunitate marjinetuei, pobreei eta gutxiengo etnikoei eragiten dien ingurumen-desberdintasuna prebenitzeko eta konpontzeko. Garrantzitsua da ingurumen-justiziari helduko dioten politikak eta legek sustatzea, guztiontzako etorkizun iraunkor eta bidezkoa bermatzeko.

2.6. Ordena

2.6.1. Definizioa

Gure Konstituzioan segurtasun publikoa herritarren eskubidetzat hartzen da, eta, aldi berean, Estatuaren erantzukizuntzat. Herritarren segurtasunaz ere ari gara (Alonso Rimo et. al, 2015). Horregatik, ordena publiko zorrotza zaintzea baino gehiago da, eta botere publikoak behartuta daude oinarrizko eskubideak libreki eta bakean erabiltzea eragozten duten oztopoak kentzera, Konstituzioaren 9.2 artikulutik ondorioztatzen denez, 104. artikuluekin lotuta.

Ordena publikoaren kontzeptua aldatuz joan da denboran zehar; izan ere, esamoldea segurtasun publikoaren berme gisa erabiltzen jarraitzen bada ere, haren edukia aldatuz joan da, herritarrak elkartzetik araua betetzera eta haien bizi-kalitatea bermatzera. Ordena publikoa, beraz, polizia-jardueran aritzeko administrazio-titulu gisa agertzen da,

eta doktrinaren arabera, kontzeptua hiru dimentsiotan banatzen da: segurtasuna, osasungarritasuna eta lasaitasun publikoa (Alonso Rimo et. al, 2015).

Arau-esparru horren funtsezko muina SIKLOk eta HSBLOk osatzen dute, baina arau horiek, batzuetan, segurtasun-neurrien alderdi partzialen bat arautzen duten edo sektore jakin batez (trafikoa, ikuskizun publikoak, etab.) arduratzen diren beste batzuekin osatu behar dira. Xehetasunez arautzen dira Segurtasun Indar eta Kidegoetako agintariak eta agenteak aginduak eta debekuak emateko dituzten ahalmenak. Herritarren segurtasuna mantentzeko eta berrezartzeko jarduketan artean, 23. artikuluan arautzen dira, segurtasun-poliziaren ahal orokorretatik bereizita (Alonso Rimo et. al, 2015).

Indarkeriazko gatazka

Legez kanpoko ekonomiek eta ekonomia kriminalek bultzatzen dute, droga-trafikoa, legez kanpoko meatzaritza, bahiketa eta estortsioa barne. Egoera horrek ia zazpi milioi pertsona lekualdatzea eta haien lurrak eskala handian kentzea eragin du. Desberdintasun sozial eta ekonomikoa gatazkaren oinarrian dago, batez ere lurraren muturreko kontzentrazioa, bai edukitzeari dagokionez, bai erabilerari dagokionez (Global Witness, 2023).

Lurraren aldeko indarkeriazko gatazkak ondo dokumentatuta daude, eta lurraren edukitzan dagoen desberdintasunarekin lotura estua dute. Lurren kontzentrazioa handitzeak eta horien banaketa desorekatzeak indarkeriazko gatazkak elikatzen dituzte, baina, horrez gain, gatazka ere desberdintasun horren bultzatzailea da, eta, behar bezala lantzen ez bada, indarkeria-zikloa betikitzen du (Global Witness, 2023).

Lurrari eta baliabide naturalei lotutako gatazkak ugariak eta ohikoak izateaz gain, luzeak ere izaten dira, eta lehen bost urteetan errepikatzeko probabilitate bikoitza dute beste gatazka mota batzuek baino. Gatazka horiek are gehiago elikatzen dituzte zenbait krisik, hala nola klima-aldaketak, krisi demokratikoak eta migrazio masiboak, ezegonkortasun politiko, ekonomiko, sozial eta ingurumenekoaren iturri baitira (Global Witness, 2023).

2.6.2. Legea

Espainia

Espainiako Konstituzioaren 16. artikulua, gizabanakoen eta komunitateen ideologia-, erlijio- eta kultu-askatasuna bermatzen duenean, muga bakarra du: haien agerpenetan, legeak babesten duen ordena publikoari eusteko beharrezkoa dena.

Halaber, Espainiako Konstituzioaren 21.2 artikulua adierazten duenez, iraganbide publikoetan egindako bileren eta manifestazioen kasuan, agintaritzari alde aurreko jakinarazpena egingo zaio, eta hark debekatu ahal izango ditu soilik ordena publikoa asaldatzeko arrazoi oinarriak daudenean, pertsonak edo ondasunak arriskuan jarritz.

Herritarren Segurtasuna Babestari buruzko martxoaren 30eko 4/2015 Lege Organikoaren 1. artikulua honako hau dio: "Herritarren segurtasuna ezinbesteko baldintza da oinarriko eskubideak eta askatasun publikoak bete-betean baliatzeko, eta segurtasun hori babestea, izaera kolektiboko ondasun juridiko gisa, Estatuaren eginkizuna da, Konstituzioari eta legeei lotuta. "

Era berean, 4/2015 Lege Organikoaren 5.1 artikulua adierazten du herritarren segurtasunaren administrazio orokorra Gobernuari dagokiola, Barne Ministerioaren eta gainerako organo eta agintaritzak eskudunen eta bere agindupeko Segurtasun Indar eta Kidegoen bitartez, hargatik eragotzi gabe beste administrazio publiko batzuek arlo horretan esleituta dituzten eskumenak.

Mexiko

Mexikon, ordena eta segurtasun publikoa arautzen duen lege nagusia Segurtasun Publikoaren Sistema Nazionalaren Lege Orokorra (2009) da, herrialde osoan segurtasun publikoa bermatzeko ardura duten agintariak koordinatzeko printzipioak eta oinarriak ezartzen dituena. Estatuko eta udaletako lege batzuek ere osatzen dute lege federal hori.

Kolonbia

Kolonbian, lege nagusia 2016ko 1801 Legea da, Polizia eta Bizikidetzak Kode Nazionala esaten zaiona, herritarren bizikidetzak bermatzeko eta ordena publikoa mantentzeko arauak eta prozedurak ezartzen dituena Kolonbiako lurralde osoan. Lege horrek Polizia Nazionalaren eta herritarren segurtasuna bermatzeko ardura duten udal-agintarien eginkizunak ere arautzen ditu.

Brasil

Brasilen, lege nagusia 13.675/2018 Legea da, Segurtasun Publikoko Sistema Bakarra (SUSP) eratu zuena. Lege honen helburua da herrialde osoan segurtasun publikoaz arduratzen diren organoen antolaketarako eta funtzionamendurako printzipioak, jarraibideak eta prozedurak ezartzea. Gainera, badira lege federal hori osatzen duten estatuko eta udaletako legeak.

3. HELBURUAK ETA HIPOTESIAK

Lan honen *helburu nagusia* mundu osoko ingurumen-defendatzaileen hilketen fenomenoaz aztertzea da, baita horien kausak eta ondorioak ulertzea eta aktibistak (eta haien lana) babesteko eta etorkizuneko hilketak prebenitzeko irtenbide eraginkorrak aztertzea. Hau datuen analisiaren eta kasu-azterketen bidez egingo da, aktibisten hilketen ereduak eta joerak identifikatuz, aztertuz eskualde eta herrialde kaltetuenak eta eraso horien atzean dauden industriak. Halaber, arrazoi politiko, ekonomiko eta sozialek, hala nola ustelkeria eta zigorgabetasuna, aktibisten aurkako indarkerian nola laguntzen duten ikertuko da. Azkenik, aktibisten babes indibiduala ez ezik, indarkeriaren eta zigorgabetasunaren egiturazko kausak ere jorratuko dituzten konponbideak aztertzea bilatuko da.

*Helburu espezifiko*ei dagokienez, honako hauek azpimarra ditzakegu:

1. Azken urteetan ingurumen-defendatzailei egindako hilketen gorakada aztertzea.
2. Ingurumen-defendatzaileen hilketa gehien izan dituzten eskualdeak eta herrialdeak identifikatzea.
3. Ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian laguntzen duten eta laguntzen ez duten faktoreak identifikatzea.
4. Ingurumen-defendatzaileen etorkizuneko hilketak prebenitzeko eta haien segurtasuna bermatzeko gomendioak ematea.

Ikerketa-proiektu honek hainbat *hipotesi* ditu:

1. Azken urteetan ingurumen-defendatzailei egindako hilketak gora egin dute.

2. Ingurumen-defendatzaileen hilketak ohikoagoak dira pobrezia, korrupzio pertzepzioa, hezkuntza, desberdintasun tasa, justizia tasa, ordena eta babes tasa eta bake indize handiagoko herrialdeetan.
3. Faktore sozioekonomikoak, politikoak eta kulturalak erabakigarriak dira ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian.

4. METODOLOGIA

4.1 Erabilitako teknikak eta tresnak

Ingurumen-defendatzaileen hilketen eta herrialde bakoitzeko ingurumenari buruzko informazioaren lagin bat lortzeko, bai eta pobrezia, kriminalitateari, justiziar, bakeari eta azterketan erabilitako beste aldagai batzuei buruzko informazioa lortzeko ere, ikerketa-artikuluak, liburuen eta webguneen bilaketa bibliografiko bat egin zen hainbat iturritan, besteak beste, Dialnet, UPV/EHUko liburutegia, World in Data, Global Witness, World Inequality Database, Google Scholar eta Google Scholar. Horretarako, “ingurumen-aktibistak” eta “ingurumena”, “ekintzaileak”, “kriminalitate-indizea”, “ordena eta justizia” eta “hilketak” (ingelesez zein gaztelaniaz) barne hartzen zituzten hitz gakoak konbinazioa erabili zen. Eskualdeko ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko datu estatistikoak ere aztertuko dira, Giza Eskubideen Desagertutako Defendatzaileak Babesteko Behatokiaren (OMCT, 2019) eta Hildako Pertsonen Erregistroa bezalako iturrietatik bildutakoak.

Lan honetan, esan bezala erabili dira haibat lan Ingelesez eta Gaztelaniaz, hori dela eta, itzulpenak neronek egin dit, Elhuyar eta Itzultzaile Neurona hizkuntza-baliabideen laguntzarekin.

Analisi kualitatiboan, hainbat hilketa kasu irakurri eta aztertu dira, hiltzeko moduaren arteko aldea ikusteko, baita emakume gehiago edo gizon gehiago erail diren ikusteko, zergatik hil zituzten eta non. Datu horiek, hildako ingurumen-defendatzaile horien izenak zehazki, Global Witness-etik atera dira. Analisi kuantitatibei dagokiolarik, datuak kalkulu-orri batean tabulatu ziren Microsoft Excel-en eta analisi guztiak R plataforman egin ziren (R Core Team, 2022).

Batzorde etiko baten onarpena ez zen beharrezkoa izan, ikerketa hau argitaratutako azterlanetan oinarritzen den meta-analisia baita, eta ez baitzuen inoiz esku hartu aztertutako pertsonekin, ezta jendaurrean eskuragarri ez zeuden datu pertsonalak maneiatu ere.

4.2 Prozedura

Azterlan honen azterketa-unitatea munduko hainbat herrialdeetan gertatutako 2022ko ingurumen-defendatzaileen hilketak izan ziren, eta aldagai horien eta hainbat aldagairen arteko harremanari buruzko informazioa aurkitu ahal izan zen haientzat. Ingurumen-defendatzaileen hilketak aztertzeko, diseinu ez-esperimentala erabili zen, bi metodologiarekin: bata, kualitatiboa, ingurumen-defendatzaileak nola hil zituzten eta zergatik hil zituzten edo hil aurretik zergatik borrokatzen edo ze defendatzen zuten aztertzeko duena; eta bestea, kuantitatiboa, estatistika-froge bidez, hilketak horietan zein aldagaiek daukaten eragina ulertzeko.

Analisi kualitatiboa

Gaiaren azterketarako, biktimei buruzko testu-informazio guztia Global Witness-etik atera da, eta analisi horretarako datuak kalkulu-orri batean ordenatu ziren (Excel): heriotzaren izena, lekua, urtea, eta horregatik hil zituzten eta nola izan zen heriotza gehituz. Azterketa kualitatiboak fase hauek izan zituen: 1) testu-pasarteekin ohitzea irakurketa sakon baten bidez, 2) biktimak hautatzea, 3) biktima bakoitzari buruzko informazioa lortzea, 4) informazioa ordenatu eta interpretazioak egitea.

Batzorde etiko baten onarpena ez zen beharrezkoa izan, ikerketa hau argitaratutako azterlanetan oinarritzen den analisia baita, eta ez baitzuen inoiz esku hartu aztertutako pertsonekin, ezta jendaurrean eskuragarri ez zeuden datu pertsonalak maneiatu ere.

Analisi kuantitatiboa

Analisi kuantitatiboetarako, ingurumen-defendatzaileen hilketekin lotuta egon zitezkeen edo ez zitezkeen aldagai posibleak baino ez ziren erabili. Analisi horretarako datuen datu-basea osatu genuen eta kalkulu-orri batean ordenatu ziren. Datu-base

horretan, lerro bakoitzak herrialde bati egiten dio erreferentzia, eta zutabeek aldagai desberdinei (jarri eranskinean). Hauek dira aldagai horiek:

- Hilketa kopurua (herrialde bakoitzan egon diren hilketa kopurua),
- Pobrezia (herrialdeen pobrezia tasa),
- Populazioa kopurua,
- Dentsitatea hilketa kopuruan,
- Korrupzio pertzepzioa: Herrialdeen urteko rankinga, hautemandako ustelkeria-mailen arabera, adituen ebaluazioek eta iritzi-inkestek zehaztutakoaren arabera. Eskala 100 (oso garbia) eta 0 (oso ustela) artekoa da (Esteban, 2016).
- Hezkuntza tasa: Bigarren Hezkuntzan matrikulatutako ikasle kopuru osoari dagokio, adina edozein dela ere, eta bigarren hezkuntza egiteko adin ofiziala duen biztanleria osoaren portzentaje gisa adierazten da. Hau %100etik gorakoa izan daiteke, adin ofizialean dauden adineko eta adin txikiko ikasleak sartzeagatik, graduak errepikatzeagatik edo irakaskuntza-maila horretan goiz edo berandu sartzeagatik (World Bank Open Data, 2018).
- Desberdintasun tasa, Zerga aurreko errenta nazionala = Zerga aurreko lan-errenta [zergen aurreko guztizko diru-sarrerren sailkapena] + Zergen aurreko kapital-errenta [zergen aurreko guztizko diru-sarrerren sailkapena] (Mundial, 2018).
- Kriminalitate tasa eta justizia tasa,, Txosten honetan aurkezten diren puntuazioak eta sailkapenak 500tik gora aldagaitatik abiatuta eraiki dira, 120.000 etxe baino gehiagoren eta 126 herrialde eta jurisdikziotako 3.800 aditu juridikoren ebaluazioetatik ateratakoak. Beraz, herrialde bateko zuzenbide-estatua eratzen laguntzen duten faktoreen irudikapen zehatzena da (Project, 2019).
- Ordena eta babes tasa eta bake indizea (project, 2019).

Hala ere, ondorengo azterketarako aldagai hauek bakarrik erabili ziren: hilketa kopurua, korrupzio pertzepzioa, hezkuntza, desberdintasun tasa, kriminalitate tasa, justizia, ordena eta babes tasa eta bake indizea. Aldagai horiek Global Witness-ek 2021an egindako “Una década de resistencia” azterlanean oinarrituta aukeratu ziren.

Ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasa eragiten duten funtsezko faktoreak zeintsuk izan daitezkeen analizatzeko ikuspegi estatistikoa erabili genuen. R softwarearen "MuMIn" paketearen (Barton, 2009) "dredge" funtzioa erabili genuen ereduaren hautaketa analisia egiteko. Erraminta honek aldagai azaltzaile konbinazio posible guztiak ($n = 255$ eredu) ebaluatzeko aukera ematen digu. Ondoren, lagin-tamaina txikietarako zuzendutako Akaike Informazio Irizpidea (AICc, *Akaike Information Criterion*) erabili zen (Burnham & Anderson, 2004) ereduak sailkatzeko, AICc balio txikiena duten ereduak datuetara egokitzen den hoberenak direlarik. Burnham eta Anderson-ek (2004) gutxieneko 2 unitateren barruan AICc balio baxua zuten ereduak ($\Delta AICc < 2$) aukeratzea gomendatzen dute eredu hoberenak direlarik. Ondoren, irizpide hau betetzen zuten ereduak ($\Delta AICc < 2$) identifikatu ondoren, haien batez besteko koefizienteak kalkulatu genituen azken eredu biltzeko. Eredu azkenaren kolonealitatea ebaluatzeko, bariantza inflazio-faktorearen (VIF: *Variance Inflation Factor*) balioak kalkulatu genituen eta ez zuela multikolinealitate-arazorik ziurtatu genuen ($VIF < 3$). Determinazio koefizientea (R karratua) kalkulatu genuen hautatutako ereduaren egokitze-ontasuna zehazteko.

Hondakinen normaltasuna handitzeko normaltasun itxura ez zeukaten aldagaiak logaritmotara eskalatu ziren. Koefizienteen konparazioa eta interpretazioa errazteko, analisia egin aurretik aldagai azaltzaile guztiak estandarizatu ziren. Estandarizazioa egiteko aldagai azaltzaileen behaketa bakoitzetik aldagai bakoitzaren batezbestekoa kendu eta bere desbideratze estandararekin zatitu zen. Ondorioz, aldagai estandarizatuek 0ko batezbestekoa eta 1eko desbideratze estandarra dute. Modu honetan, ereduaren koefizienteak desbiderapen estandar bateko aldaketaren efektu-tamaina gisa interpreta ahal izan genuen erantzun-aldagaian, eta, horrela aldagai ezberdinen eraginen magnitudea konparagarria zen. Nola eredu ezberdinak egin ahal izateko datu galdurik edukitzea posiblea ez denez, 105 herrialdeaz osatutako datubasea erabili zen ereduak egiteko. Diagnostiko grafikoak erabili genituen hautatutako ereduaren egokitasuna ebaluatzeko: hondakinen normaltasuna, homozedastizitatea eta linealtasuna barne, eta ereduaren aurretiko hauetan arazorik ez genuen aurkitu. Analisi estatistikoetarako %5eko esanguratasun-maila ezarri zen ($\alpha = 0.05$).

4.3 Mugak

Ingurune defendatzaileen gai hau oso gutxi aztertu da, are gehiago ikuspegi zientifiko batetik. Beraz, zailtasunak eduki ditugu herrialdeetatik informazioa ateratzerakoan ingurumen-defendatzaileen hilketei buruz. Gainera, hilketa horietako asko istripu moduan ezkututzen edo kamuflatzen dira edo gorpuak eskutatzen dira (Global Witness, 2022).

Bestalde, hilketa bermatuak besterik ez ditugu erabili, eta ez torturak, estortsioak, mehatxuak, bahiketak, lesioak eta ingurumen-defendatzaileen aurkako delitu guztiak, errazagoa baita hilda gertatzearen informazioa lortzea, azken finean hilketak gehiago denuntziatzen dira ezin direlako hain erraz ezkutatu.

Beste informazio garrantzitsuari dagokionez, datuak lortzea nahiko erraza izan da printzipioz. Izan ere, herrialde askok kriminalitateari, bakeari, pobreziari, justiziari eta ordenari, dentsitateari, ustelkeriari, hezkuntzari eta segurtasunari buruzko azterlanak dituzte. Hala ere, datu-basean aztertu eta bilatu diren 180 herrialdeetatik oso gutxik dute aurreko aldagai guztiei buruzko informazioa. Kasu batzuetan, datuak biltzeko eta aztertzeko gaitasunik edo baliabiderik ezagatik izan daiteke informazio falta. Herrialde pobreenek edo gatazkan daudenek, askotan, zailtasunak izaten dituzte erroldak edo inkestak egiteko eta beren biztanleriari eta egoerari buruzko informazio zehatza eta fidagarria biltzeko. Gardentasun eta borondate politiko falta ere egon daiteke herrialdearen benetako egoerari buruzko informazioa partekatzeko. Gobernu autoritario edo ustelek askotan informazioa manipulatu eta ezkutatu egiten dute boterean mantentzeko edo nazioarteko kritika saihesteko. Gainera, herrialde batzuek neurketa-sistemak eta datu-txostenak izan ditzakete, ez hain garatuak edo ez hain estandarizatuak, eta horrek zaildu egiten du herrialdeen arteko konparazioa eta aurrerapenen edo atzerapenen ebaluazioa.

4.4 Kronograma

Zereginak	Abendua	Urtarrila	Otsaila	Martxoa	Apirila	Maiatza
Gaia fokalizatzea	□					

Dokumentazioa eta berrikuspen bibliografikoa		☐				
Interes zientifikoa/soziala, helburuak eta hipotesiak			☐	☐		
Marko teorikoa			☐	☐		
Metodologia			☐	☐		
Emaitzen analisia				☐	☐	
Eztabaida					☐	
Ondorioak					☐	
Berrikuspena						☐

Taula honetan ikusi dezakegu lan hau egiteko behar izan dudan denbora eta espezifikoki nola antolatu egin da hilabetero. Gaiaren fokalizazioa Abenduan egin zen, gaia hautatuz. Urtarrilean, gaiari buruzko informazioa, dokumentazioa eta berrikuspen bibliografikoa egin zen. Hurrengo pausuak Otsaila eta Martxoan bitartean egin ziren, bai interes zientifiko/soziala, bai helburu eta hipotesiak, bai marko teoriko eta metodologia. Martxoan eta Apirilean analisisan lortutako emaitzak eta lanaren eztabaida eta ondorioak egin ziren. Bukatzeko Maiatzan, lan osoaren berrikuspena, zuzenketak, bibliografia eta informe kriminologikoa egin zen.

5. EMAITZAK

5.1. Hilketak nazio mailan:

Hilketa gehienak herrialde latinoamerikarretan gertatu ziren (5.irudia). Lehenengo 10 herrialdek hilketa guztien %89 izan zuten. Halanola, Brazil, Kolonbia, Filipinak, Mexiko, Honduras, Guatemala, India, Kongo, Nikaragua eta Peru hilketa-

kopuru handiena duten herrialdeak. 1. eranskinean ikus dezakegunez, Brazilen 342 daude, Kolonbian 322, Filipinetan 270, Mexikon 154, Hondurasen 117, Guatemalan 80, Indian 79, Kongon 70, Nikaraguan 57 eta Perun 51.

6. Irudia: Mundu osoko ingurumen-aktibisten hilketa maiztasuna buruzko grafikoa 2012-2021 urteetan. Handienetik txikienera ordenatuta.

Lortu genuen erahilditako inguru defendatzaileen laginaren arauera (1. Taula), modurik ohikoena pertsona hauek hiltzeko su-armaz izan zen, 20 erailketatik 13 tirokatuz gertatu ziren. Hilketa guztiek izan zutena bortitzak izan zirela eta generoa ala nongoak izan berdin zela. Ingurumena babesteko borrokaren zergatiak oso anitzak izan ziren.

1. Taula

Ingurumen-aktibista batzuei buruzko taula, non diren, heriotzaren urtea, nola hil ziren eta zer babesten zuten.

Izena	Lekua	Noiz	Zergatia	Nola
Vicente Cañas	Brazil	1987	Enawene Nawe herriaren lurra babesteagatik	Sastakatuta (apuñalado)
Jane Tipson	Saint Lucia	2003	Kontserbazionismoa eta animalien eskubideen aldeko aktibismoa.	Garondoan tirokatua (a quema ropa)
Dorothy Stang	Brazil	2005	Amazoniako oihana zaintzeagatik	Sabelean, bizkarrean eta buruan tirokatua
Leonard Co	Philippines	2010	Etnobotanikan autoritate nagusia Filipinetan	Tirokatua
Shehla Masood	India	2011	RTI eta ingurumen aktibismoa	Tirokatua
Perween Rahaman	Pakistan	2012	Legez kanpoko egurgintza industriari buruzko txostenak egiteagatik	Lau gizon armatuk bere ibilgailuaren kontra tiro egin zutenean hil zen.
Jairo Mora Sandoval	Costa Rica	2013	Larruzko dortoken habiak babesteagatik	Asfixiagatik hil zen, buruaren atzealdean kolpatu ondoren.
Berta Cáceres	Honduras	2016	Agua Zarca presa eraikitzearen aurkako protestak egiteagatik	Tiroka hil zuten bere etxean.

Paulo Paolino Guajajara	Brazil	2019	Amazoniako oihana zaintzeagatik	Aurpegian tirokatua
Homero Gomez Gonzalez	Mexico	2020	Ingurumen ekintzailea, nekazaritza ingeniaria eta politikaria. El Rosario Monarch Butterfly Conservation	Ito aurretik buruan zauri bat jasan zuen.
Fikile Ntshangase	Africa	2020	Afrikako natura-erreserbarik zaharrena den Tendele Coal-ek ustiatzen duen meategi zabal baten hedapenaren inguruko lege-gatazka batean parte hartu zuen ingurumen-ekintzailea.	Tirokatua
Elías Garay	Argentina	2021	Borroka baketsua egiten zuen bere antzinako lurra berreskuratzeko, Maputxea	Poliziaren errepresio batean hil zuten, bularraldean tiro eginda
Jordan Liempi Machacan	Chile	2021	Lov eta Lavkenche zerrendan erresistentzian dauden komunitateen manifestazioak Arauco probintzian	Tirokatua
Gonzalo Cardona Molina	Colombia	2021	Ingurumena babestea	Bi tiro bularrean
Carlos Marqués Oyorzábal	Mexico	2021	Las Conchitas herrixkako ekologista	Torturatu, hil eta mutilatu egiten zuten

Irma Galindo Barrios	Mexico	2021	Ñuu Savi basoen mozketa klandestinoa eta bidegabea salatzeagatik	Desagertua
Estela Casanto Mauricio	Peru	2021	Antzinako medikuntza, Ashaninka Armadaren zauriak sendatu zituen.	Koka-hostoekin tratatzea
Mario Marco López Huanca	Peru	2021	Legez kanpoko mozketaren aurkako lider ashaninka	Buruan tirokatua
David Beriain	España	2021	Afrikako parke naturaletako ezkutuko ehizari buruzko dokumental bat egitea.	Tirokatua
Roberto Fraile	España	2021	Afrikako parke naturaletako ezkutuko ehizari buruzko dokumental bat egitea.	Tirokatua

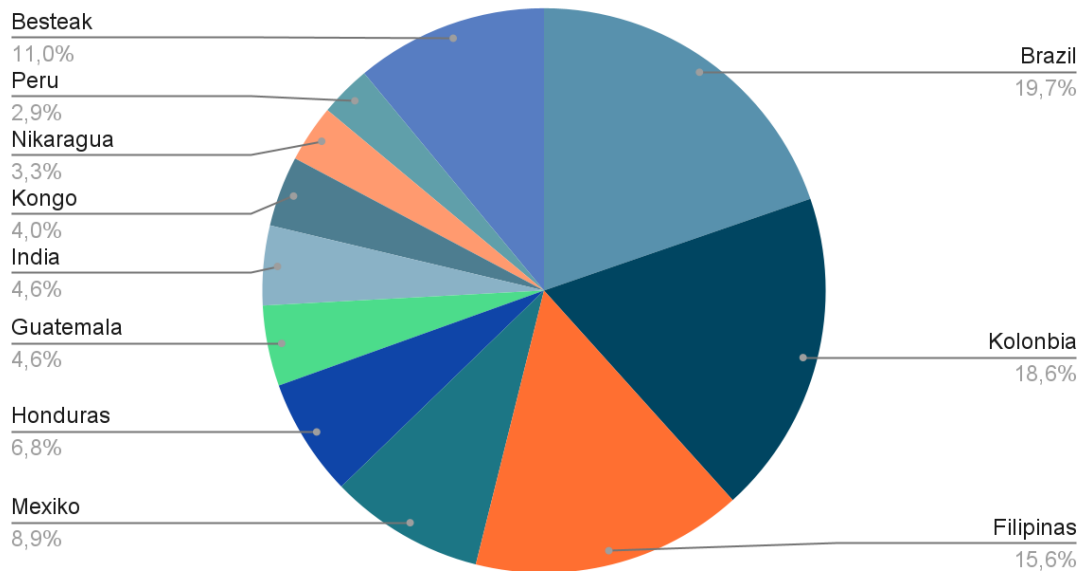
Iturria: Global Witness, 2021

Lehenengo 10 herrialdeek erdia baino gehiagoko hilketen ehunekoa eduki zuten (%89), 180 herrialdeak %100 izanda, beste herrialdeak bakarrik %11 ziren (7. Irudia).

7. Irudia:

Erailketa gehien duten herrialdeen grafikoa eta beste herrialdeen ehunekoa.

Eraiketa kopurua

180 herrialdeen eraiketa kopurua, beste herrialdeen barruan eraiketarik ez duten herrialdeak sartzen dira baita.

5.2. Hilketa tasa azaltzen duten ereduak

Azalpen-aldagaien konbinazio posible guztiak exekutatu eta delta AICc < 2-n oinarritutako ereduak hautatu ondoren, bi eredu agertu ziren datuetarako egokitasun hoberenak bezala (2. Taula). Lehenengo ereduak lau aldagai (bake indizea, hezkuntza, krimen eta justizia indizea, eta seguratsun indizea) barne hartu zituen, eta bigarren ereduak lau aldagai bera eta bosgarren aldagai gehigarri bat (ezberdintasun indizea) barne hartu zuen ere bai. Batez besteko ereduaren R karratuaren balioa 0.366koa izan zen, erantzunaren aldagaiaren bariantzaren %36.6 gutxi gorabehera ereduaren sartutako iragarleek azal dezaketela adierazten duena. Efektu-tamaina hori moderatutzat har daiteke Cohen-en (1988) jarraibideen arabera. Diagnostiko grafikoez, kuantil-kuantila grafikoa eta hondar-balioen eta egokitutako balioen grafikoa barne, adierazten dute ereduaren hondakinak normaltasunez banatuta daudela eta ez dutela heterozedastizitate arazorik erakusten, ereduaren aurretikoak bete zirela eta emaitzak fidagarriak direla iradokituz.

2. Taula.

Akaike Informazio Iripideak (AICc) sailkatutako hilketa-tasa azaltzen duten lehen hamar ereduak.

id	dentsi Ezber					Segurt					
	bake. (int)	indiz.	indiz.	indiz. hezk.	korru p.	krim. just.	Pobrez .	indiz.	df	AICc	AICc
170	-0.423 -2.374			0.297		-0.458		-0.464	6	242.161	0.000
174	-0.428 -2.374		0.046	0.301		-0.453		-0.458	7	244.081	1.919
234	-0.424 -2.374			0.272		-0.456	-0.031	-0.463	7	244.384	2.222
172	-0.425 -2.374	-0.015		0.296		-0.469		-0.465	7	244.416	2.255
186	-0.424 -2.374			0.295	0.013	-0.452		-0.463	7	244.455	2.294
238	-0.429 -2.374		0.052	0.264		-0.454	-0.046	-0.457	8	246.266	4.104
176	-0.429 -2.374	-0.014	0.046	0.300		-0.475		-0.459	8	246.384	4.223
190	-0.428 -2.374		0.047	0.297	0.024	-0.390		-0.456	8	246.412	4.251
226	-0.429 -2.374					-0.458	-0.202	-0.436	6	246.538	4.376
236	-0.426 -2.374	-0.017		0.269		-0.455	-0.033	-0.465	8	246.675	4.513

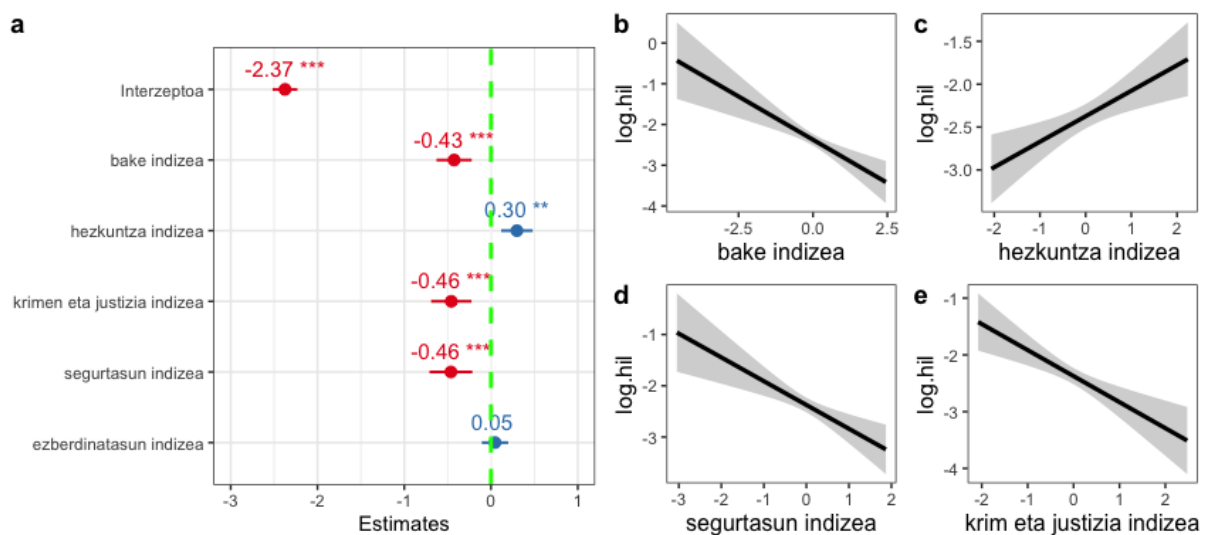
Aldagaien estimazioak erregresio-koefiziente gisa aurkezten dira (hutsik egonez gero aldagai hori ez zen zegokion ereduari sartu). Hirugarren marra horizontalak datuetarako egokitasun hobereak bezala hautatuak izan zirenak erakusten du (AICc < 2).

AICc < 2 duten bi ereduak batez besteko kalkuluetan oinarrituta (8a Irudia), bake-indizeak eragin negatiboa izan zuen hilketa-tasan ($\beta = -0.43$, $SE = 0.10$, $z = 4.10$, $p < .001$). Hau da, bake indizearen unitate bateko igoera bakoitzeko, ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasaren log-balioa 0.43 modu esanguratsuan gutxitzen da

ereduaren arauera (8b Irudia). Krimen eta justizia indizeak eragin negatiboa ere euki zuen ($\beta = -0.46$, $SE = 0.12$, $z = 3.86$, $p < .001$, 8e Irudia). Eredua araber, krimen eta justizia indizearen eta ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasaren log-balioaren arteko lotura negatibo esanguratsua dago, hala nola, krimen eta justizia-indizearen unitate bakoitzeko igoera bakoitzeko, hilketa-tasaren log-balioa 0.46 gutxitzen da. Segurtasun-indizeak ere eragin negatibo nabarmena izan zuen ($\beta = -0.46$, $SE = 0.12$, $z = 3.67$, $p < .001$, 8e Irudia). Horrek adierazten du segurtasun-indizearen igoera bakoitzeko unitate bakoitzeko, ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasaren log-balioa 0.46 gutxitzen dela ere bai. Bestalde, hezkuntza-indizeak eragin positiboa izan zuen hilketa-tasan ($\beta = 0.30$, $SE = 0.09$, $z = 3.22$, $p < 0.005$, 8c irudia). Ereduan oinarrituta, hezkuntza-indizearen unitate bakoitzeko gehikuntza bakoitzeko, ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasaren log-balioa nabarmen handitu da 0,30. Hala ere, nahiz eta batezbeteko eredurik hobereenen barruan aurkitu, desberdintasun-indizea ez zen esanguratsua ($\beta = -0.05$, $SE = 0.08$, $z = 0.59$, $p = 0.55$).

8. Irudia:

Batez besteko ereduaren estimazioen baso-lursaila grafikoa ("forest plot")

a) Puntuek aldagai bakoitzaren estimazioa eta marra horizontalek %95eko konfiantza tartea adierazten dute besteak beste. Marra berde bertikalak efektu nulua adierazten du ($\beta = 0$). b, c, d eta e-k batez besteko eredu aldagai esanguratsu bakoitzak aztertutako populazioaren hilketa-tasan duen eragina erakusten dute. Lerro sendoak estimatutako batez besteko efektua adierazten du, eta lerroaren inguruko itzalak %95eko konfiantza-tartea adierazten du. *** $p < .001$ ** $p < .005$

6. EZTABAIDA

Ingurumenaren eta ingurumen-defendatzaileen babesaren gai kritikoa dela azpimarratzen du lan honek, mundu osoan baliabide naturalen ustiapenarekin lotutako gatazkak areagotu egin baitira. Lan honen xedea da hainbat herrialdetan ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeriaren kausak eta ondorioak aztertzea, eta gobernu eta gobernu kanpoko erakundeek eta beste erakundeek ezarritako babes-neurrien eraginkortasuna ebaluatzea izan da. Horretarako, hainbat hipotesi formulatu dira, eta horiek sakon aztertu dira, datuak bilduz eta estatistika-teknikak erabiliz. Eztabaida honetan emaitza garrantzitsuenak aurkeztuko dira eta planteatutako hipotesien testuinguruan aztertuko dira.

6.1. Ikerketaren ikuspegi laburra

Lan honek berebiziko garrantzia duen gai bat du ardatz: ingurumen-defendatzaileen hilketak. Ikerketa hau azken urteetan ingurumenaren defendatzaileen hilketen gorakadak eragindako kezkatik egin zen. Ikerketan zehar, joera kezagarri hori ulertu eta aztertu nahi izan zen, bai eta ingurumenaren defendatzaileen hilketa gehien izan dituzten eskualdeak eta herrialdeak identifikatu ere, eta hazkunde horrekin zerikusia izan dezaketen kausak edo aldagaiak zeintzuk izan diren zehaztu. Hasteko, gure helburu espezifikoak zein diren gogoratu behar dira:

1. Azken urteetan ingurumen-defendatzailei egindako hilketen gorakada aztertzea.
2. Ingurumen-defendatzaileen hilketa gehien izan dituzten eskualdeak eta herrialdeak identifikatzea.
3. Ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian laguntzen duten eta laguntzen ez duten faktoreak identifikatzea.
4. Ingurumen-defendatzaileen etorkizuneko hilketak prebenitzeko eta haien segurtasuna bermatzeko gomendioak ematea.

Helburu horiek lortzeko, erabili dugu metodo kualitatibo eta kuantitatiboaren konbinazioa. Analisi kualitatiboan, hilketa kasu nabarmen batzuk irakurri eta deskribatu

genituen, hiltzeko moduaren desberdintasuna, hildako emakume edo gizon gehiago dauden, hilketa horien atzean zeuden arrazoiak eta hilketa horiek gertatu ziren eskualde geografikoak zeintzuk diren. Datu horiek biltzeko, Global Witnessen erakundearen datu-basea erabili genuen, hilketen informazio zehatza ematen duena, erahildakoen defendatzaileen izenak barne. Bestalde, analisi kuantitatiboetarako, derregresio eredu zuzenen konparaketak egin ziren hilketa tasen arrazoiak azalarazteko helburuarekin.

Ikerketaren analisi kualitatiboan zentratuta, ingurumenaren defendatzaileen hilketa gehienak Latinoamerikako herrialdeetan gertatzen dira. Herrialde horiek erregistratutako hilketen %89 osatzen dute, eta horrek mundu eskualde honetako egoeraren larritasuna nabarmentzen du. Homizidio gehien izan zituzten lehen 10 herrialdeak Brasil, Kolonbia, Filipinak, Mexiko, Honduras, Guatemala, India, Kongo, Nikaragua eta Peru izan ziren.

Brasil zerrendaburu izan zen, guztira 342 hilketa erregistroarekin, eta hori kezagarria da. Brasil lehen mailako herrialdea da biodibertsitate aberatsa eta baliabide naturaletan oso aberatsa da (Myers et al. 2000). Baliabide hauek ustiatzeko industrietan duten interes maila altua sarritan gatazkak sortzen ditu ingurumena babesten eta kontserbatzen ahalegintzen diren tokiko komunitateekin eta ingurumen-ekintzaileekin (Dauvergne, 2016). Baliabideen erauzketari buruzko lehia eta gatazka areagotu honek Brasilen ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeria eta eraso zuzenduak izateko arriskua handiagoa izan dezakeela logika dauka. Nekazaritza, meatzaritza eta legez kanpoko baso-soiltzea bezalako jardueren hedapenak gatazkak eta tentsioak eragin ditu ingurumenaren defendatzaileen eta baliabide naturalak ustiatu nahi dituzten artean. Gainera, horrek ingurune arriskutsua sortu du ingurumenaren defendatzaileentzat, interes boteretsuen eta talde kriminalen mehatxuei eta indarkeriari aurre egiten baitiete askotan (Global Witness, 2021).

Kolonbian ere 322 hilketa erregistratu dira. Herrialdeak gatazka armatuko hamarkadak bizi izan ditu, eta baliabide naturalen ustiapenez baliatzen diren legez kanpoko taldeen presentzia, hala nola legez kanpoko meatzaritza eta narkotrafikoa (Global Witness, 2021). Legez kontrako jarduera horien aurka borrokatzen duten ingurumen-defendatzaileek mehatxuei eta indarkeriari egin behar izaten diete aurre askotan, eta horrek oso egoera ahulean jartzen ditu.

Filipinak dira 270 hilketaren erregistratu dituen beste herrialde bat. Uharteen nazioak baso-soiltzearekin, lege kanpoko meatzaritzarekin eta nekazaritzako industria-proiektuak hedatzearekin lotutako erronkak ditu aurrez aurre (Global Witness, 2021). Jarduera horien aurka dauden ingurumenaren defendatzaileek mehatxuak, erasoak eta hilketak jasaten dituzte askotan, baliabide naturalak eta tokiko komunitateen eskubideak babesteko borrokatzen diren heinean.

Mexiko, Honduras, Guatemala, India, Kongo, Nikaragua eta Peru ere ingurumen-defendatzaileen homizidio kopuru handia duten herrialdeen artean daude. Leku horietan, baliabide naturalen ustiapenarekin, baso-soiltzearekin, nekazaritza-hedapenarekin eta ingurumenaren defendatzaileentzako babes eraginkorrik ezarekin lotutako arazoek indarkeria-tasa handiagoak eragiten dituzte (Global Witness, 2021).

Ingurumen-legeak ez aplikatzeak aukera ematen du lege kanpoko jarduerak, lege kanpoko mozketak, arautu gabeko meatzaritzak eta eraikuntza ez-iraunkorrak, arduradunentzako ondorioz gabe jarraitzeko (Smith and Johnson, 2021). Horrek giro egokia sortzen du gatazkarako eta indarkeriarako, ingurumenaren defendatzaileek aurre egin behar baitiete ingurumenaren kontura ekonomikoki hobetuak bilatzen dituztenei (Testigo Mundial, 2020).

Arazo horiei aurre egiteko eta ingurumen-defendatzaileen aurkako indarkeria murrizteko, funtsezkoa da zuzenbide-estatura indartzea, justizia eta kontu-ematea sustatzea, eta defendatzaileen eta haien komunitateen babes eraginkorra bermatzea (Smith y Johnson, 2021). Horrek esan nahi du ingurumen-legeak ezarri eta zorrotz aplikatu behar direla, erakunde egokiak indartu behar direla, estigmatizazioa indargabetzeko sentsibilizazioa eta hezkuntza ezarri behar direla, eta herritarren parte-hartzea eta tartean dauden eragileen arteko elkarrizketa eraikitzailea sustatu behar direla (Testigo Mundial, 2020).

6.2. Hilketen eragina duten aldagaien esanahia eta norabidea

Lan honetan egindako azterketan, hainbat eredu garatu ziren ingurumen-defendatzaileen hilketen tasa ulertzeko. Hala ere, eraikitako eredu guztien artean, problematika hori hobekien irudikatzen duen eredu jakin bat identifikatu zen lau azaltzaileekin: bake-indizea, justizia indizea, segurtasun-indizea, eta hezkuntza indizea.

Bake-indizea, justizia eta segurtasun-indizeek eragin negatiboak eduki zuten hilketa tasana eta ostera. Hezkuntza indizeak eragin positiboa eduki zuen.

Bake-indizeak ingurumen-hilketen tasan eragin negatiboa duela ikusita, herrialde bateko bake maila handiagoak edo bakea eraikitzeko ahalegin handiagoak hilketen intzidentzia txikiagoarekin lotu daitezke. Bake indize puntuaketa hau, edo bakearen indize globala (“Global Peace Index”, GPI) munduko hainbat herrialde eta eskualdetako bake eta segurtasun maila Ekonomia eta Bakerako Institutua delakoak ebaluatzen duen neurria da. Adierazle honek indarkeriari, gatazka armatuari, herritarren segurtasunari, militarizazioari, delinkuentzia-mailei, giza eskubideen errespetuari eta parte-hartze politikoari buruzko datuak biltzen ditu, besteak beste. GPIa ranking baten moduan aurkezten da, non herrialdeak beren bake-puntuazioaren arabera ordenatzen diren. Puntuaziorik altuena lortu zuten herrialdeak baketsuagotzat jotzen dira, eta baxuenak dituztenak baketsuagotzat. Horretaz, logikoa da GPI balioak hilketa tasa gutxiago izatearekin zerikusia izatea. Halere, garrantzitsua da kontuan hartzea GPI ez dela bake-neurri bakarra, eta interesgarria litzateke ea beste antzerako indizeek eragin bera daukatela topatu dugun erlazioa bermatzeko. Era berean, Koubi eta kolaboratzaileek (2016) GPI erabili zuten ingurumen estresatzaile batzuekin alderatu zituzten, hala nola ur-eskasia, baso-soiltzea, kutsadura eta klima-aldaketa, bakean duen eragina ebaluatzeko. Ikertzaile hauek aurkitu zuten ingurumen-estresatzaile hauek gatazka- eta indarkeria -maila handiagoekin lotuta zeudela ikertutako herrialdeetan. Are gehiago, aztertutako herrialdeetan ingurumen-estresagailuak bake-maila txikiagoarekin lotuta egotearen ebidentzia enpirikoa aurkitu zuen bere azterlanak guk aurkitu dugun antzera.

Justizia-indizeak eragin negatiboa eduki zuen, eta honetaz, adierazi du justizia sistemetan inbertsio-maila handiagoa duten herrialdeek herrialdeek ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeria-tasa txikiagoak dauzkatela. Justizia kontzeptu zabala da, ekitateari, inpartzialtasunari eta arauak eta printzipioak aplikatzeari buruzkoa, gizarte batean pertsona guztiei bidezko tratua ziurtatzeko (Nussbaum, 2003). Justizia ere giza eskubideak aitortzea eta errespetatzea da, eta aukera-berdintasuna, justiziarako sarbidea izatea eta kontuak ematea dakar. tza Justiziarekin lotutako funtsezko alderdi batzuk honako hauek dira: Justizia legala (Herrialde baten sistema judicial eta legalari buruzkoa da), Justizia soziala (Gizarte baten baliabide, aukera eta onuren banaketa ekitatiboa du ardatz), Justizia penala (Egindako delituak epaitzeaz eta zigortzeaz arduratzen da, baita arau-hausleak gizarteratzea eta berrezartzea ere), Justizia

trantsizionala (Trantsizio politikoko testuinguruetan edo gatazka armatuen ondoren giza eskubideen urraketa masiboari aurre egiteko erabilitako prozesu eta mekanismoez ari da), Justizia ekonomikoa (Baliabide ekonomikoen bidezko banaketarekin, pobreziaren aurkako borrokarekin, lan-esplotazioarekin eta desberdintasun ekonomikoekin lotzen da) eta, jakina, ingurumen-justizia (Rawls, 1971).

Gure analisiak agerian ere utzi du segurtasun-indizeak (segurtasun-indize globala, "Global Security Index") ingurumenaren defendatzaileen hilketen tasan eragin negatiboa izan zuela. Honek adierazten du segurtasun-indizearen puntuazio altuagoak dituzten herrialdeak, segurtasun-baldintza hobek izanez, hilketa intzidentzia baxuagoekin lotuta daudela. Segurtasun indize hau hainbat adierazletan oinarritzen da, hala nola delinkuentzia-mailan, terrorismoan, gatazka armatuetan, egonkortasun politikoan eta sozialean, eta oinarritzko segurtasun-zerbitzuetarako irispidean, besteak beste. Hortaz, honek iradokitzen du segurtasun-indizeko puntuazio altuagoak dituzten herrialdeak, segurtasun-baldintza hobek adieraziz, eraginkorragoak direla ingurumenaren defendatzaileak babesteko eta jasaten dituzten arriskuak murrizteko.

Ekonomiarako eta Bakerako Institutua (Institute for Economics and Peace) eta Munduko Ekonomia Foroa (World Economic Forum) bezalako erakundeek segurtasun globaleko indizeak garatu dituzte, mundu osoko segurtasunaren ikuspegi konparatiboa emateko (Camps, 2021). Segurtasun Globalaren Indizea herrialde edo eskualde bateko segurtasunean eragina duten hainbat faktore eta adierazlerekin lotuta egon daiteke. Segurtasun Globalaren Indizearekin lotuta kontuan har daitezkeen arlo edo alderdi batzuk honako hauek dira: delinkuentzia eta indarkeria, terrorismoa, gatazka armatuak, egonkortasun politikoa, indarkeria politikoa eta desberdintasun sozioekonomikoak (Camps, 2021).

Hezkuntza-indizeak ingurumen-hilketetan eragin positiboa duela aurkitzeak, hasiera batean, intuizioaren kontrakoa dirudi. Hezkuntza-mailak ingurumen-arazoekiko kontzientzia, ulermen eta errespetu handiagoarekin lotzea espero baikenuen. Hala ere, analisisan erabilitako hezkuntza-indizearen mugak kontuan hartzea garrantzitsua da. Ikerketa honetako hezkuntza-indizeak bigarren mailan matrikulatutako ikasleen ehunekoa jasotzen du herrialde batean. Ez du zehatz mehatz neurtzen hezkuntzaren kalitatea edo hezkuntza-sistemaren bidez ematen den ingurumen-kontzientzia eta ezagutza maila. Hori dela eta, baliteke eredu honetan erabiltzen den hezkuntza-indizeak

ingurumen-hezkuntzarekin lotutako nahi diren alderdiak guztiz ez jasotzea bere puntuaketan. Seguraski unibertsitate-ikasketak edo ingurumen-hezkuntzako programa espezifikoa jaso dituzten pertsonen ehunekoa emaitza desberdinak ematea emango zituzten. Oro har, hezkuntza-indizearen eta ingurumen-hilketen arteko erlazio positiboa ezustekoa izan daitekeen arren, etorkizuneko ikerketetan hezkuntza eta batez ere ingurumen kontzientzia neurtzen dituzten beste puntuaketa alternatiboen beharra nabarmentzen du.

Ingurumen-hezkuntza hezkuntza-ikuspegi bat da, eta helburu hauek ditu: ingurumen-arazoei buruzko kontzientzia eta ezagutza handitzea, ingurumenaren aldeko jarrerak eta balioak sustatzea, ingurumen-erronkei aurre egiteko trebetasunak eta gaitasunak sustatzea, eta herritarrek ingurumenarekin lotutako erabakiak hartzean parte har dezaten sustatzea (Environmental Education Research, 2010). Ingurumen-hezkuntzak ingurumen-arazoen ulermen kritikoa garatu nahi du, naturaren errespetua eta balorazioa sustatu, iraunkortasuna eta kontserbazioa sustatu, eta gizabanakoak ahaldundu, ingurumenari buruzko erabaki informatuak eta arduratsuak har ditzaten (Palmer, Neal y Cesnuleviciute, 2019). Ingurumen-hezkuntza hainbat metodo eta ikuspegiren bidez gauza daiteke; besteak beste, naturako jarduera praktikoak, ikerketa-proiektuak, ikasgelako eztabaidak, rol-jokoak, teknologiaren erabilera, talde-lana, proiektu komunitarioetan parte hartzea eta ingurumen-erakunde eta -adituekiko lankidetzak. Ingurumen-hezkuntzan lantzen diren gaiak izan daitezke biodibertsitatearen kontserbazioa, klima-aldaketa, baliabide naturalen kudeaketa, energia jasangarria, kutsadura, nekazaritza eta elikadura jasangarria, ingurumen-justizia, ekoalfabetatzea eta kontsumo arduratsua (Palmer, Neal y Cesnuleviciute, 2019). Ingurumen-hezkuntza funtsezkoa da ingurumen-erronka globalen jakitun izango diren herritarrak sortzeko. Ingurumena errespetatzen duten jarrerak eta portaerak sortzen laguntzen du, jasangarritasuna eta bizitzaren alderdi guztietan erabaki arduratsuak hartzea sustatuz (Palmer, Neal y Cesnuleviciute, 2019).

6.3. Ikerketaren mugak

Ikeketa honen testuinguruan adierazi den bezala ingurune defendantzaileen gaia oso gutxi aztertu da, are gehiago ikuspegi zientifiko batetik. Beraz, zailtasunak eduki ditugu herrialdeetatik informazioa ateratzerakoan ingurumen-defendatzaileen hilketei

buruz. Hori dela eta, funtsezkoa da aitortzea gure ikerketa ez dela perfektua eta mugak onartu behar direla.

Lehenik eta behin, nabarmendu behar dugu gure analisia zeharkako datuetan oinarritzen dela, alegia diseinu ez-esperimentalak du, eta horrek esan nahi du ezin dugula behin betiko kausazko harremanik ezarri. Azterketa sakona eta zorrotza egiten saiatu bagara ere, garrantzitsua da kontuan hartzea ingurumen-hilketetan eragina izan dezaketen faktore gehiago daudela, eta horiek ezin izan ditugula gure eremuan sartu eskuragarri ez zeudelako. Adibidez, baliabide naturalen kantitatea eta irisgarritasuna bezalako aldagaiek baliabideen ustiapenaren inguruko gatazken intentsitatean eragina izan dezakete eta, ondoren, ingurumen-hilketen tasan eragina izan dezakete (Dauvergne, 2016). Ezegonkortasun politikoa edo talde armatuen presentzia ere indarkeria eta gatazkak areagotzearekin lotuta egon daiteke, eta horrek ondorioak izan ditzake ingurumenaren defendatzaileen segurtasunean eta babesean. Ingurumen hezkuntza dagoeneko ere aipatu dugu. Zoritxarrez, datuen mugak direla eta, ezin izan ditugu aldagai horiek gure analisisan sartu. Gure analisisan aldagai hauek ez egoteak ikerketa gehiagoren beharra azpimarratzen du ingurumen-hilketetan izan dezaketen eragina aztertzeko. Halere, horiek txertatzeak fenomenoaren ulermen orokorrago bat eman dezakeen arren, gure ikerketak oraindik balio handia du ingurumen-hilketak azaltzeko eredu estatistikoak erabiltzeko lehen saiakera gisa, jokoan dauden dinamika konplexuen lehenengo interpretazioak eginez.

Beste informazio garrantzitsua lortzeari dagokionez, datu-eskasia hori hainbat arrazoiengatik izan daiteke. Kasu batzuetan, informaziorik eza ahalmen mugatuari edo datuak biltzeko eta aztertzeko dauden baliabideei egotz dakieke. Era berean, gardentasun eta borondate politiko falta egon daiteke herrialdearen errealitateari buruzko informazioa partekatzeko. Gainera, herrialde batzuek datuak neurtzeko sistema ez garatuak edo ez estandarizatuak izan ditzakete, eta beraz adierazleen konstruktua arazoak egon daitezke herrialdeen artean. Alegia, herrialde bakoitzean bildutako indizeak modu ezberdinean neurtu daitezke eta beraz zeresanahi ezberdina eduki lortutako emaitzei “zarata” txertatuz. Gainera, zenbait herrialdetan, datu gakoak helburu politikoetarako manipulatzeko gure analisia are gehiago zaildu ditzake, distortsioak eta erronkak sor ditzakete benetako azpiko faktoreak zehaztasunez ebaluatzeko.

Azkenan, erregistratuta dauden hilketa bermatuak besterik ez ditugula erabili aipatu behar da. Hau da ez ditugu kontutan hartu ingurumen defendatzaileen beste errealidade bat, normalean hilketa aurretik gertaturikoa. Alegia, haiei egindako torturak, estortsioak, mehatxuak, bahiketak, lesioak eta haien aurkako ofizialki gertatu ez diren delitu guztiak, baina zoritxarrez amankomunak izan daitezkeenak (Global Witness, 2021). Azken finean, errazagoa da hilda gertatzearen informazioa lortzea, hilketak gehiago salatzen dira ezin direlako hain erraz ezkutatu.

6.4. Politikarako eta etorkizuneko ikerketarako ondorioak:

Ingurumen-aktibisten hilketak arazo larriak dira herrialde askotan. Nazio bakoitzean inplikazio politikoa aldatu egiten da herrialdearen eta kasu bakoitzaren inguruabar espezifikoaren arabera. Ikerketa honek hainbat aldagai direla hilketa tasekin lotzen direnakurkitu du, eta aldagai hauen inplikazio politikoa eta bereziki legeak aldaketa baten beharra eduki dezakete.

Ingurumen-defendatzaileek ingurumen-justiziaren alde borrokatzen dute askotan, ingurumen-onurak eta -kargak banatzeko ekitatearen alde (Schlosberg, 2009). Horrek esan nahi du komunitate baztertuetan edo pobreetan bizi diren pertsonak ingurumen-arriskuekiko esposizio handiagoa izaten dutela askotan, eta beren osasuna eta ingurumena babesteko gaitasun txikiagoa. Ingurumen-justiziak ondorioak izan ditzake ingurumen-babesari eta industriaren erregulazioari buruzko erabakiak hartzeko eta gobernu-politiketarako. Eskatzen duten gauzen artean, ingurumen-defendatzaileek gobernuaren politikek kontuan har ditzatela komunitate baztertuen eta pobreen beharrak eta kezkek aurkitzen dira, baita ere ingurumen-arriskuekiko esposizioa murrizteko neurriak har daitezela (Blomfield, 2019). Hauen barruan sar daiteke berotegi-efektuko gasen kutsadurari eta emisioari buruzko araudi zorrotzagoak ezartzea, bai eta teknologia garbiak eta berriztagarriak sustatzea ere. Ingurumen-justiziak, oro har, inplikazioak izan ditzake justizia sozial eta ekonomikoan (Schlosberg, 2009). Ingurumen-defendatzaileek defendatzen dute dezakete ingurumenaren degradazioaren aurkako borroka eta giza osasunaren babesa helburu garrantzitsuak direla, eta beste helburu ekonomiko eta politiko batzuekin orekatu behar direla (Blomfield, 2019).

Espanian, nahiz eta ingurumena babesteko legeak egon, gaur egun ez dago ingurumenaren babesa ekitatez eta justizia sozialez arautzen duen ingurumen-justiziaren

lege espezifikorik. Ingurumen Ebaluazioari buruzko Legeak eta Hondakinei eta Lurzoru Kutsatuei buruzko Legeak ingurumen-babesa jorratzen duten arren, ez dute ingurumen-justiziaren ikuspegia jasotzen, bereziki kalteberenek, ingurumen segurua eta osasungarria izan dezaten bermatzeko (Monge, 2011). Legeriaren gabezia horrek esan nahi du ez dela neurri zehatzik ezarri komunitate baztertuei, pobreei eta gutxiengo etnikoei eragiten dien ingurumen-desberdintasuna prebenitzeko eta konpontzeko (Marco y Garcia, 2013). Hori ikerketa-ildo posible bat izan liteke, eta lege eta babes-neurri horiek sortzeko lan egin beharko litzateke. Garrantzitsua da adieraztea Espainian ingurumen-justiziari heltzeko ahaleginak egin direla, batez ere eskualde- edo toki-mailan egin direla, nazio-mailan egin beharrean (Monge, 2011). Adibidez, autonomia-erkidego batzuek ekintza-plan espezifikokoak garatu dituzte ingurumen-desberdintasunari aurre egiteko eta komunitate kalteberenen osasuna babesteko. Hala ere, oraindik ez dago ingurumen-babesa justizia sozialarekin eta ekitatearekin bermatzen duen lege-esparru nazionalik. Beraz, ingurumen-justiziari helduko dioten politikak eta legeak sustatzea funtsezkoa da guztiontzako etorkizun iraunkorra eta bidezkoa bermatzeko (Monge, 2011). Horrek ingurumen-justiziaren ikuspegia egungo ingurumen-legerian sartzea ekar dezake, baita lege berriak sustatzea eta ingurumen-desberdintasunari espezifikoki heltzen dioten legeak aplikatzea ere. Gainera, garrantzitsua da kaltetuenak diren komunitateak inplikatzeko erabakiak hartzean eta politikak ezartzean, haien kezkak eta beharrak babestean kontuan hartzen direla eta ingurumenetik desagertzen direla bermatzeko (Marco y Garcia, 2013).

Sarritan, ingurumen aktibisteen jardueren aurka dauden gobernu, enpresa eta talde kriminalen indarkeria-mehatxuei aurre egiten diete, aktibista horien segurtasuna arriskuan jarritz (Testigo Mundial, 2020). Ingurumen-defendatzaileen segurtasun-inplikazio politikoak esanguratsuak dira. Orohar, gobernuak dira, edo izan beharko lirateke, herritarrak babesteko eta haien giza eskubideak bermatzeko arduradun nagusiak, adierazpen askatasunerako eta bilera baketsuetarako eskubidea barne (Defensores, 2018). Hala ere, ingurumena ustiatzen duten enpresek botere handia dute gobernuen erabaki politikoetan, pertsonen beharretan arreta jarri ordez, eta ingurumen defendatzaileak zapaltzen dituzte eta eskubideak ukatzen dizkiete (Proyecto de Justicia Ambiental Global, 2021). Halere, zorionez, aitortu behar da badaudela ingurumen-defendatzaileen eskubideak babesteko lan egiten duten erakundeak eta baita gobernu

batzukak ere. Erakunde hauen artea “, Front Line Defenders” eta “Global Witness” daude. Hauek dira kontuan izan beharreko legeak:

- Giza eskubideen defendatzaileei buruzko Nazio Batuen Adierazpena (1998): Berez lege bat ez bada ere, giza eskubideen defendatzaileen eskubideak eta erantzukizunak ezartzen ditu, ingurumen-defendatzaileak barne. Adierazpen- eta elkartze-askatasunerako eskubidea aitortzen du, eta dei egiten die estatuei beren lana babestu eta susta dezaten.
- Giza Eskubideen eta Ingurumenaren Defendatzaileak Babesteko Legea (Kolonbia): 2011n onartutako lege honen helburua Kolonbiako giza eskubideen eta ingurumenaren defendatzaileak babestea da. Defendatzaileen aurkako urraketak prebenitzeko, babesteko eta zigortzeko neurriak ezartzen ditu, eta herritarren parte-hartzea sustatzen du ingurumenaren babesean. Lege hau Espainian eta beste herrialdeetan edukitzea garrantzitsua izan daiteke.
- Giza Eskubideen Defendatzaileak, Kazetariak eta Gizarte Ekintzaileak Babesteko Legea (Mexiko): 2012an onartua, Mexikon giza eskubideen defendatzaileen, kazetarien eta gizarte-ekintzaileen segurtasuna bermatzea du helburu lege honek. Defendatzaileen eskubideak onartzen ditu eta urraketak prebenitzeko, babesteko eta zigortzeko mekanismoak ezartzen ditu.

Dagoeneko eztabaidatu ingurumen-hezkuntzaren funtsa eta adierazle hobeagoa erabiltzearen beharra. Hezkuntza-politikek, gobernuek eta hezkuntza-agintariek funtsezko zeregina dute ingurumen-hezkuntza sustatzeko, politikak formulatuz eta hezkuntza-sistemetan programa eta curriculum espezifikokoak sartuz (Hungerford, 1990). Ingurumen-hezkuntza azterketa-planoetan txertatzea eta baliabide egokiak esleitzea ingurumen-hezkuntzaren kalitatean eta irismenean eragina izan dezaketen erabaki politikoak dira (Reyes, Corraliza and Garcia, 2021). Ingurumen-hezkuntzaren helburua garapen iraunkorra sustatzea da, ingurumen-erronkak ulertzea sustatzen baitu eta jokabide arduratsuak eta irtenbide iraunkorrak sustatzen baititu. Garapen iraunkorrari eta ingurumenaren babesari lehentasuna ematen dioten gobernu-politikek ingurumen-hezkuntza hezkuntza-sistemetan integratzea babestu eta bultzatzea da (Hungerford, 1990). Ingurumen-hezkuntzak herritarrak ahaldundu ditzake, eta ingurumenarekin

lotutako erabakiak hartzean herritarren parte-hartze aktiboa sustatu. Ingurumen-politiken formulazioan herritarren parte-hartzea sustatzen duten eta ingurumen-hezkuntza parte-hartzailea sustatzen duten politikek gizarte zibilak ingurumena babestearekin duen kontzientzia eta konpromisoa indartu dezakete (Reyes, Corraliza y Garcia, 2021).

Naturan ingurumen arazoak globalak direnez, nazioarteko lankidetzak funtsezkoa da arazo horiei eraginkortasunez heltzeko. Ingurumen-hezkuntzan nazioarteko lankidetzak sustatzen duten gobernu-politikek, hala nola ezagutzak trukatzeko eta hezkuntza-programetan lankidetzan aritzeak, kontzientzia globala eta ekintza kolektiboa indartu ditzakete ingurumen-erronkei aurre egiteko (Reyes, Corraliza y Garcia, 2021). Ingurumen-hezkuntzak ingurumena kontserbatzeko eta babesteko politiketan eragina izan dezake, biodibertsitatearen, ekosistemen eta baliabide naturalen garrantziaren gaineko kontzientzia handitzen baitu. Ingurumen-hezkuntza babesten duten gobernu-politikek inbertsio handiagoa egin dezakete ingurumena kontserbatzeko eta babes-neurri sendoagoak ezartzeko (Palmer, 2018).

Ingurumen-hezkuntzako legeei buruzko informazio askorik ez dagoen arren, otsailaren 27ko 3/1998 Legea garrantzitsua da ingurumen-hezkuntzaren arloan. Lege horrek, "Madrilgo Erkidegoko Ingurumen Hezkuntzako Institutua sortzeko Legea" izenekoak, garrantzi handia du institutu hori eskualdean ingurumen-hezkuntza sustatzeko organismo gisa sortzea ezarri baitu, baita autonomi erkidegoetan ingurumena ulertzeko eta borondate kolektiboa zehazteko, ingurumen-politikaren helburu komunak hierarkizatuz.

Beharrezkoa da ingurumen-hezkuntzari buruzko lege gehiago aldarrikatzea, ingurumena babesteko eta herritar kontziente eta konprometituen prestakuntzarako ahaleginak indartzeko eta zabaltzeko (Establos, 2015). Lege horiek, besteak beste, honako alderdi hauek landu ditzakete: ingurumen-hezkuntza azterketa-planoetan nahitaez txertatzea, ingurumen-gaietan irakasteko gaitasuna eta inplementatzeko baliabide egokien eskaintza. Gainera, garrantzitsua da ingurumena sustatzeko jardunbide zehatzak sustatzea, hala nola, ingurumenarekin lotutako curriculumetik kanpoko jarduerak egitea, natur guneetan ingurumen-hezkuntzako programak ezartzea eta ingurumen-erakundeekin eta gaian adituak direnekin lankidetzan aritzea (Jucker y Nikel, 2019). Tokiko zein nazioarteko ingurumen-erakundeekin aliantzak eta lankidetzak ezartzeak ingurumen-hezkuntza aberastu dezake. Egin bisitak eremu naturaletara, hala

nola parke nazionaletara, erreserba ekologikoetara edo lorategi botanikoetara, ikasleei biodibertsitatearekin eta ekosistemekin esperientzia zuzenak emateko (Jucker y Nickel, 2019).

Ingurumen-hezkuntzaren ideia hauek guztiz gauzatuko balira, kontraste nabarmena ikusiko genuke ingurumenaren defendatzaileen tratamenduan. Indarkeriari eta jazarpenei aurre egin beharrian, pertsona hauek heroi gisa ospatuko lirateke, gure planeta eta bere baliabide dibertsitatea babesteko egin duten ahalegina dela eta. Ingurumena zaintzera dedikatzen diren pertsonak errespetatzen eta errespetatzen dituen kultura bultzatu beharko genuke.

Aztertuko dugun azkenengo faktorea (nahiz eta hilketen inguruan aldagai gehiago egon) ezberdintasun indizea da, hau ez zen esanguratsua izan. Desberdintasun-indizeak ingurumen-hilketetan eragin nabarmenik ez izateak iradokitzen du, gure ikerketaren testuinguruan, herrialde bateko desberdintasun ekonomikoak ez duela zuzenean laguntzen ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian. Aurkikuntza honek, hezkuntza indizearena lez, intuizio kontrakoa dirudi. Izan ere, desberdintasun maila handiagoak baliabideen inguruko gatazkak areagotu eta beraz, ingurumen-delituen handitu. Hala ere, gai honetan gehiago sakondu nahi dugu. Gainera, ingurumen-arazoei eta horiek komunitateetan eta planetan duten eraginari buruzko kontzientzia handitu ahala, gero eta nabarmenagoa da ingurumen-narriaduraren ondorio negatiboan banaketan dagoen desberdintasuna gai kritikoa dela (Schlosberg. 2007).

Diru-sarrera txikiak eta gutxiengo etnikoak dituzten komunitateek ingurumen-arazoen karga handiagoari aurre egin beharko diote, hala nola airearen eta uraren kutsadurari, substantzia toxikoen eraginpean egoteari eta oinarrizko zerbitzuetara (edateko ura eta saneamendu egokia) ez iristeari (Agyeman, Bullard y Evans, 2003). Horrek ondorio negatiboak ekar diezazkieke komunitate horiei, besteak beste, osasun-inpaktuak, bizi-kalitate txikiagoa eta zailtasun ekonomikoak. Bigarrenik, ingurumen-desberdintasunak tentsio sozialak eta politikoak sor ditzake (Schlosberg. 2007). Ingurumen-inpaktu okerrenak jasaten dituzten komunitateek, askotan, ez dute beren inguruko erabaki politikoetan eta erabakiak hartzeko prozesuetan eragiteko gaitasunik. Horrek bidegabekeria- eta botere-sentimenduak eragin ditzake, eta horrek, aldi berean, erakunde politikoekiko protestak, gatazkak eta mesfidantza eragin ditzake (Agyeman, Bullard y Evans, 2003). Gainera, ingurumenarekiko desberdintasunak ere ondorioak izan

ditzake maila globalean. Herrialde eta komunitate pobreenak izaten dira klima-aldaketaren eta beste ingurumen-arazo batzuen eraginekiko kalteberenak. Inplikazio politiko horiei erantzuteko, funtsezkoa da gobernuek eta erakundeek ikuspegi inklusiboak eta bidezkoak hartzea ingurumen-desberdintasunari heltzeko (Schlosberg, 2007). Horrek esan nahi du komunitate guztiek, bereziki baztertuenean, ingurumen segurua eta osasungarria izango dutela, eta ingurumenarekin lotutako erabakiak eta politikak hartzen parte hartuko dutela.

Marko teorikoan ikusi dugun bezala munduko hainbat herrialde eta eskualdetan lurra banatzean dauden desberdintasunei buruzko hainbat lege eta araudi daude, Nekazaritzaren erreforma, Lurren Legea, Lurraren gaineko zergak, Nekazaritza-erreserbako eremuak eta Lurrerako sarbidea. Baina, ikusi dugun moduan ez dago bakarrik lurra banatzeko desberdintasunak, pobreziarekin lotutako desberdintasunak badaude. Nazioartean, ingurumenarekiko desberdintasun ekonomikoa jorratzen duten hainbat akordio eta konbentzio daude (Agyeman, Bullard y Evans, 2003). Herrialde askok dituzte giza osasuna eta ingurumena babesteko ingurumen-kalitatearen estandarrak ezartzen dituzten legeak eta arauak. Lege horiek oro har aplikatzen dira, eta ez espezifikoki desberdintasun ekonomikoari, baina zeharkako eragina izan dezakete, ingurumen-baldintza osasungarriagoak sustatzen baitituzte erkidego guztientzat (Agyeman, Bullard y Evans, 2003). Izan ere, gure ikerketan pobreziaren eta ingurumen-hilketen arteko erlazio esanguratsurik ez egoteak ere iradokitzen du indarkeria horretan eragiten duten dinamikak konplexuak eta askotarikoak direla. Baliteke beste faktore batzuek, hala nola, dinamika politikoak, baliabideen gatazkak eta arau-esparruak, paper nabarmenagoa izatea delitu hauen agerraldian. Ikerketa gehiago behar dira pobreziaren, desberdintasunen eta ingurumen-hilketekin erlazioatutako beste testuinguru-faktoreen elkarreragin korapilatsua askatzeko, premiazko arazo hau ulertzeko.

7. ONDORIOAK

Ingurumen-aktibisten hilketei buruzko irakurketa sakona egin ondoren, haren testuingurua eta ikerketa honetan lortutako emaitzak kontuan hartuta, zenbait ondorio benetan kezkarri ateratu dira. Aurkeztutako informaziotik abiatuta, ondoriozta dezakegu ingurumen-defendatzaileen hilketak arazo larria direla mundu osoan, astero pertsonak

hiltzen dira ingurunea defendatzen baina telebistan ez dira sarri aipatzen, beharbada garapen bidean dauden herrialdeei eta komunitate baztertuei eragiten dielako batez ere.

Garrantzitsua da azpimarratzea gai honi buruzko topatu ditugun azterlan gehienak kualitatiboak direla, eta horrek esan nahi du arazoaren tamainari buruzko datu kuantitatibo zehatzik ez dagoela, are gutxiago analisi inferentzialak. Hala ere, 2019an egindako lehen txosten ofizialak (REF) argitu zuen ingurumen-defendatzaileen hilketa-tasa kezkarria dela, eta ustelkeriaren pertzepzioa eta legea ez aplikatzea indarkeria hori azaltzen duten faktore esanguratsuak izan zitezkeela. Horregatik, beharrezkoa da ingurumenaren defendatzaileentzako legeria eta babes-mekanismoak indartzea, herritarren parte-hartzea sustatzea eta ingurumena eta giza eskubideak babestearen garrantziari buruzko sentsibilizazioa eta hezkuntza sustatzea. Gainera, nazioarteko lankidetzak erabakigarria izan daiteke arazo horri aurre egiteko.

Egia da arazoari buruzko kontzientzia handiagoa dagoen arren, esan bezala, herrialde gehienek oraindik ez dute ingurumen-defendatzaileak babesteko lege espezifikorik, eta horrek lan egiteko gaitasuna mugatzen die pertsona hauen ahultasuna areagotuz. Legea ez aplikatzea eta ustelkeria ere funtsezko faktoretzat jo dira ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian. Gainera, zenbait talde etniko edo kulturalen diskriminazioak eta marjinazioak lotura estua dute ingurumen-ekintzaileen hilketa-tasarekin.

Arazoari buruzko kontzientzia gero eta handiagoa den arren, oraindik erronka bat dago ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko informazioa eta datu zehatzak biltzeko. Hilketa horiei buruzko informazio fidagarri eta osorik ez izateak zaildu egin dezake joerak identifikatzea, arriskua ebaluatzea eta prebentzio-neurri eraginkorrak ezartzea. Horregatik, ingurumenaren defendatzaileen hilketei buruzko datu zehatzak eta zehatzak biltzeko ahaleginek aurrera jarraitu behar dute.

Lan horri esker uler daiteke ingurumen-defendatzaileen hilketak arazo larria eta konplexua direla, eta tokiko komunitateei ez ezik, ingurumenari eta, oro har, garapen iraunkorrari ere eragiten dietela. Arazo horren inguruan munduan gero eta kezka handiagoa dagoen arren, informazio fidagarririk eta osorik ez egotea oztopo garrantzitsua da oraindik egoera ebaluatzeko eta haren jarraipena egiteko.

Ondorioz, ekintza hitzartua eta gobernuko agintarien, gizarte zibileko erakundeen eta nazioarteko komunitatearen erantzun eraginkorra behar dira ingurumenaren defendatzaileak babesteko eta beren lana errepresalien beldurrik gabe egin ahal izango dutela bermatzeko. Horrek hainbat neurri har ditzake: ingurumen-legeria indartzea, herritarren parte-hartzea sustatzea, ingurumen-defendatzaileen segurtasuna babestea, tokiko komunitateak ahalduntzea, herritarrak sentsibilizatzea eta hezteak, eta nazioarteko lankidetzak sustatzea.

Azken batean, ingurumenaren defendatzaileen babesa funtsezkoa da guztiontzako etorkizun iraunkorra bermatzeko eta inguratzen gaituen ingurumena eta biodibertsitatea babesteko. Lan honek ekintzarako dei gisa balio du arazo kritiko eta premiazko horri modu eraginkor eta iraunkorrean heltzeko.

Ingurumen-defendatzaileen aurkako indarkeria minimizatzeko eta babesteko, faktore horiei modu integralean heldu behar zaie. Horrek esan nahi du legedia eta legearen aplikazioa indartu behar direla, herritarren parte-hartzea sustatu behar dela, defendatzaileak babestu behar direla polizia-indarren eta segurtasun-neurri egokien bidez, tokiko komunitateak ahaldundu behar direla, gizarteak sentsibilizatu eta hezi behar dela ingurumena babestearen garrantziari buruz, eta nazioarteko lankidetzak sustatu behar dela.

Gainera, ustelkeriari, legea ez aplikatzeari eta diskriminazioari/marjinazioari aurre egiteko neurriak hartu behar dira, faktore horiek nabarmen laguntzen baitute ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian. Horrek esan nahi du legea betearazteko ardura duten erakundeak indartu behar direla, diskriminazioa eta bazterketa egitura-mailan landu behar direla, eta gardentasuna eta kontuak maila guztietan ematea sustatu behar dela.

Laburbilduz, ingurumenaren defendatzaileak ez babestea arazo larria da oraindik mundu osoan, eta funtsezkoa da gai horri buruzko ikerketa kuantitatibo eta kualitatibo gehiago egiten jarraitzea. Gobernuak eta tokiko agintariak gardentasun eta lankidetzak handiago behar dute ingurumen-ekintzaileen aurkako hilketei eta indarkeriari buruzko datuak biltzeko eta erregistratzeko.

Horrek ingurumen-legeria indartzea, herritarren parte-hartzea sustatzea eta tokiko komunitateak ahalduntzea ekar lezake, baita poliziaren babesa eta nazioarteko lankidetzak

hobetzea ere. Azken batean, ingurumenaren defendatzaileen babesa funtsezkoa da guztiontzako etorkizun iraunkorra bermatzeko. Mundu mailako ekintza kolektibo bat behar da arazo honi aurre egiteko eta planeta osasuntsuago eta bidezkoago baten alde borrokatzen direnak babesteko.

8. BIBLIOGRAFIA

- Agyeman, J., Bullard, RD y Evans, B. (Eds.). (2003). *Sostenibilidades justas: desarrollo en un mundo desigual*. Prensa del MIT.
- Alonso Rimo, A., Cuerda Arnau, M. L., & García Amado, J. A. (2015). *Protección jurídica del orden público, la paz pública y la seguridad ciudadana* (Ser. Delitos, 119). Tirant lo Blanch. <https://biblioteca-nubedelectura-com.ehu.idm.oclc.org/cloudLibrary/ebook/show/9788491195047>
- ANDINA. (2018). Acuerdo de Escazú: el primer tratado regional que protege a los defensores ambientales. Agencia Peruana de Noticias | ANDINA. <https://andina.pe/agencia/noticia-acuerdo-escazu-primer-tratado-regional-protege-a-los-defensores-ambientales-781795.aspx>
- Anonimo. (2016, 16 de agosto). *Nuclear power plant in Tudela, Spain* | EJAtlas. Environmental Justice Atlas. <https://ejatlas.org/conflict/the-death-of-gladys-del-estal-tudela-spain>
- Akaike, Hirotugu (1974), «A new look at the statistical model identification», IEEE Transactions on Automatic Control 19 (6): 716-723, MR 0423716, doi:10.1109/TAC.1974.1100705 <https://ieeexplore.ieee.org/document/1100705>
- Aspinall, E. y Clegg, L. (2019). *El rostro cambiante de la violencia extractiva en Indonesia: Evidencia de conflictos ambientales*. Cambio Ambiental Global, 56, 101934. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101934>
- Batterbury, S., & Uxo, C. (2015). *Ecología política: relevancia, activismo y posibilidades de cambio*. Ecología política, (50), 45-54. <https://www.jstor.org/stable/24894098>
- Blomfield, M. (2019). *Global Justice, Natural Resources, and Climate Change*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198791737.001.0001>
- Boletín Oficial del Estado, (1978). *Constitución Española*. España (311). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

- Borrini, G., Garcea, N., & Morgan, D. (2018). *Global Security Index: Insights and Perspectives*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 41(8), 640-662.
- Bumpus, AG y Liverman, DM (2019). Una ecología política crítica de las dimensiones humanas del cambio climático: epistemología, ontología y ética. *Cambio Ambiental Global*, 56, 11-21. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.03.005>
- Burnham, K. P. y Anderson, D. R. (2002), *Model Selection and Multimodel Inference: A Practical Information-Theoretic Approach* (2nd edición), Springer-Verlag, ISBN 0-387-95364-7. <https://archive.org/details/modelselectionmu0000burn>
- Camps, A. (2021). *Measuring Global Security: Historical Perspectives and Future Possibilities*. *Georgetown Security Studies Review*, 9(2), 46-67.
- Carnevali Rodríguez, R., Artaza Varela, O., & Rojas Morán, L. (2021). *Los delitos de corrupción : perspectiva pública y privada* ([1ª edición], Ser. Monografías). Tirant lo Blanch. Retrieved 2023, from <http://biblioteca.nubedelectura.com/cloudLibrary/login/login?username=UUU&password=PPP&redirectto=/ebook/show/9788413558653>.
- CEREZO MIR, *Curso de Derecho Penal Español, Parte General I, Introducción*, 6.ª edición, Ed. Tecnos, Madrid, 2004.
- Claudia Korol (2016), entrevista para Alianza Biodiversidad, pp. 23-24.
- Cohen, J. (1988). *The Effect Size. Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Abingdon: Routledge, 77-83.
- Comissão Pastoral da Terra. (2011). *Conflitos no Campo Brasil 2010*. Retrieved from <https://www.cptnacional.org.br/publicacoes-2/livros-do-cpt/122-conflitos-no-campo-brasil-2010>
- Conferencia Mundial sobre *Reforma Agraria*. (1969). Informe. Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y Alimentación.
- Confederación Sindical Unica de Trabajadores Campesinos de Bolivia. (2010). *Ley de tierras. Confederación Sindical Unica de Trabajadores Campesinos de Bolivia*, CSUTCB.

- COPINH. (2021). Biografía de *Berta Isabel Cáceres Flores*. Berta Cáceres.
<https://berta.copinh.org/biografia-de-berta-isabel-caceres-flores/>
- Cruz Rodríguez E. Justicia ambiental, justicia ecológica y diálogo intercultural. (2017)
 9-16 pag <https://elementos.buap.mx/directus/storage/uploads/00000000249.pdf>
- DANILO ALBIN (2019), *El Gobierno de González premió la "conducta intachable" del agente que mató a Del Estal*. Público albiste digitala.
<https://www.publico.es/politica/gobierno-gonzalez-premio-conducta-intachable-agente-mato-estal.html>
- De Martino, L., & Abbas, M. (2019). *Environmental Activists' Perceptions of Threats and their Coping Strategies: Insights from Mexico*. Global Environmental Change, 59, 101986. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101986>
- Defensores de primera línea. (2018). *Informe Anual 2018: Defensores de Derechos Humanos en Riesgo*.
<https://www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/annual-report-human-rights-defenders-risk-2018>
- Elizabeth L. Chalecki (2001). «*A New Vigilance: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism*». Pacific Institute for Studies in Development, Environment, and Security.
- Environmental Education Research. (2010). *Environmental Education Research*, 16(5-6), Artículo ebi-ebi. <https://doi.org/10.1080/13504622.2010.529990>
- EPA (2005), *Memorandum, 4 Reaffirming the US Protection Agency's Commitment to Environmental Justice*, EPA, Washington.
- EPA. (s.f.). Agencia de Protección Ambiental del Estados Unidos.
<https://espanol.epa.gov/>
- Establos, A. (2015). *Educación para la sostenibilidad a través de una lente sociocultural: Explorando el concepto de identidad ecológica*. Investigación en Educación Ambiental, 21(1), 45-57.

Esteban Ortiz-Ospina and Max Roser (2016) "*Corruption*". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/corruption>

Foucault, M. (2002). *Vigilar y Castigar*. Siglo XXI

Front Line Defenders. (2021). Global Analysis 2020: A Shrinking Space for Human Rights Defenders. <https://www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/global-analysis-2020-shrinking-space-human-rights-defenders>

Global Witness. (2020). *Defending Tomorrow: The Climate Crisis and Threats Against Land and Environmental Defenders*.

<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/defending-tomorrow/>

Global Witness. (2021). *Defenders of the Earth 2020: The deadliest year on record for land and environmental defenders*.

<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/defenders-earth-2020/>

Global Witness. (2021). *Last Line of Defence: The Role of Companies in Protecting Environmental Defenders*.

<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/last-line-defence/>

Global Witness. (2023). *Una década de resistencia*. Retrieved from

<https://www.globalwitness.org/es/decade-defiance-es/#what-enabling-attacks-against-land-and-environmental-defenders-es>

Gracia Martín, L., & Vizueta Fernández, J. (2010). *Los delitos de homicidio y de asesinato en el código penal español: doctrina y jurisprudencia* (Ser. Los delitos (tirant lo blanch), 74). Tirant lo Blanch. Retrieved 2023, from

<http://biblioteca.nubedelectura.com/cloudLibrary/ebook/show/9788499852546>

- Grupo Focal sobre *Acceso a la Tierra*. (2014). Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. <https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/jovenes-rurales/grupo-acceso-tierra/>
- Hall, M., & Varona, G. (2018). *La victimología verde como espacio de encuentro para repensar la otredad más allá de la posesión*. Revista de Victimología Online, (7), 107-128.
- <http://www.huygens.es/journals/index.php/revista-de-victimologia/article/view/118>
- Homand, J. (2016). *Berta Cáceres y el mortal costo de defender la tierra y la vida*. Ecología política, (51), 124-129.
- Hungerford, HR y Volk, TL (1990). *Cambiar el comportamiento del alumno a través de la educación ambiental*. Revista de Educación Ambiental, 21(3), 8-21.
- IEC (Instituto de Economía y Paz.) (2022). *Índice de Paz Global (GPI) 2022*. <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf>
- Jarque, M. A. (2021). *¿ Qué es la criminología verde?*. Archivos De Criminología, Seguridad Privada Y Criminalística, (26), 75-86
- Jucker, R. y Nickel, J. (2019). *Educación ambiental y ecoalfabetización: Hacia una profundización de la comprensión y la práctica*. Ciencias de la Educación, 9(1), 54
- Knox, J. (2018). *Principios Marco sobre derechos Humanos y Medio ambiente*. Derechos Humanos, procedimientos especiales]. Naciones Unidas.
- <https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2018/12/DDHH-MedioAmbiente-J.Knox .pdf>
- Koubi, V., Spilker, G., Schaffer, L. y Böhmelt, T. (2016). *Los estresores ambientales y la paz global*. Cambio Ambiental Global, 41, 239-251.
- La Prensa (3 de marzo de 2016). «*Matan a Berta Cáceres, líder indígena hondureña*». Honduras.

Leeper, TJ, Schneider, F. y Mildenberger, M. (2019). *Corrupción del medio ambiente: cómo la corrupción afecta la mitigación y adaptación al cambio climático*. *Nature Ecology & Evolution*, 3(12), 1475-1480. <https://doi.org/10.1038/s41559-019-1027-4>

Ley 1801 del 29 de julio de 2016 (2016) Polizia eta Bizikidetzta Kode Nazionala (Colombia).

<https://dapre.presidencia.gov.co/normativa/normativa/LEY%201801%20DEL%2029%20DE%20JULIO%20DE%202016.pdf>

Ley 21/2013, de 9 de diciembre, de evaluación ambiental, *Ley n.º 21/2013* (2013, 11 de diciembre) (España). Boletín Oficial del Estado, (296). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-12913>

Ley 22/2011, de 28 de julio, de *residuos y suelos contaminados*, *Ley n.º 22/2011* (2011, 29 de julio) (España). Boletín Oficial del Estado, (181). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-13046>

Ley 26/2007, de 23 de octubre, de Responsabilidad Medioambiental, *Ley n.º 26/2007* (2007, 24 de octubre) (España). Boletín Oficial del Estado, (255). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-18475>

Ley 45/2007, de 13 de diciembre, para el desarrollo sostenible del medio rural, *Ley n.º 45/2007* (2007, 14 de diciembre) (España). Boletín Oficial del Estado, (299). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-21493>

Ley General de Transparencia y Acceso a la Información Pública, *Ley* (2015, 4 de mayo) (México). Diario Oficial de la Federación. <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/lgtaip.htm>

Ley General de Responsabilidades Administrativas, *Ley* (2016, 18 de julio) (México). Diario Oficial de la Federación. <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/lgra.htm>

Ley General del Sistema Nacional de Seguridad Pública, *Ley* (2009, 2 de enero) (México). Diario Oficial de la Federación. <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/lgsnsp.htm>

Ley n° 13.677, de 13 de Junho de 2018, Lei n.º 13.677 (2018) (Brasil).
[https://www.gov.br/mj/pt-br/aceso-a-informacao-
internacional/legislacao-traduzida/lei-no-13-675-de-11-de-junho-de-2018-
senasp_esp-docx.pdf](https://www.gov.br/mj/pt-br/aceso-a-informacao/atuacao-internacional/legislacao-traduzida/lei-no-13-675-de-11-de-junho-de-2018-senasp_esp-docx.pdf)

Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, *Ley Orgánica n.º 1/2015* (2015, 31 de marzo) (España). Boletín Oficial del Estado, (77).

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-3439>

Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación, Ley Orgánica n.º 2/2006 (2006, 4 de mayo) (España). Boletín Oficial del Estado, (106).
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-7899>

Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial, Ley Orgánica n.º 6/1985 (1985, 2 de julio) (España). Boletín Oficial del Estado, (157).
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>

Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, *Ley Orgánica n.º 10/1995* (1995, 24 de noviembre) (España). Boletín Oficial del Estado, (281).
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

López, I. (2014). *Justicia ambiental*. Universidad Carlos III de Madrid. pp. 261-268
[https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38828207/Eunomia6_final-
libre.pdf?1442756699=&response-content-
disposition=inline%3B+filename%3D2014 El derecho de acceso a la informa
c.pdf&Expires=1679488951&Signature=Z2wUYiILMsV2FUEmCKRJnE3bSPJj
c3-9pGNyAZhTB5XemjTo78zLEu~LtA9w9vy-B8ajAX-
o~lWCBx2kr5OUeFGIaGZUdyEez-
pwcYXTod8JbSgPbpIwafbNzM854UpY80n3g0X-
Nz58ZzUt7LHr16jzoz3kJaa051Ukz5szmao0d5YVgJB9unDLxuTOTDb~v~Rqeg~
Ba7JKiq8xyi8Xj4HLg5WeU6cXd4SO3Gwm9r1Wu4JaTmqThC-
BOaEe7M5vhv8aW8uaMiDstjGrum0OKI9T3hWTR~WvC25MEgiaehf2SWA6
NOv~JHEbWnvcJXRkfxicNGVrTmyV-510TCRDA &Key-Pair-
Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=263](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38828207/Eunomia6_final-libre.pdf?1442756699=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3D2014+El+derecho+de+acceso+a+la+informa+c.pdf&Expires=1679488951&Signature=Z2wUYiILMsV2FUEmCKRJnE3bSPJjc3-9pGNyAZhTB5XemjTo78zLEu~LtA9w9vy-B8ajAX-o~lWCBx2kr5OUeFGIaGZUdyEez-pwcYXTod8JbSgPbpIwafbNzM854UpY80n3g0X-Nz58ZzUt7LHr16jzoz3kJaa051Ukz5szmao0d5YVgJB9unDLxuTOTDb~v~Rqeg~Ba7JKiq8xyi8Xj4HLg5WeU6cXd4SO3Gwm9r1Wu4JaTmqThC-BOaEe7M5vhv8aW8uaMiDstjGrum0OKI9T3hWTR~WvC25MEgiaehf2SWA6NOv~JHEbWnvcJXRkfxicNGVrTmyV-510TCRDA &Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=263)

- López-Hoffman, L., Varady, RG, Flessa, KW, Balvanera, P., & Tamayo, M. (2019). *Naturaleza y cultura en el paisaje: el papel de los servicios ecosistémicos en el bienestar humano y el alivio de la pobreza en los sistemas socioecológicos de las tierras áridas que cambian rápidamente*. *Ecología de la naturaleza y evolución*, 3(4), 590-597. <https://doi.org/10.1038/s41559-019-0826-1>
- Lynch, J. (2017). The Greening of Criminology: A Perspective on the 1990s. *Green Criminology*, 165-170. doi: 10.4324/9781315093390-7
- Marc, H. G. (1997). *La tierra, los impuestos y la economía política*. *Revista Desarrollo y Sociedad*, (40), 217-271. <https://doi.org/10.13043/dys.40.5>
- Marco, I. & García Mira, R. (2013). *Estrategias de Justicia Ambiental para la Región de Madrid: hacia un sistema de seguimiento y evaluación*. *Revista de Psicología Social*, 28(2), 187-198. <https://doi.org/10.1080/02134748.2013.782394>
- Martínez, J. S. (2017). *Estructura social y desigualdad en España*. Los libros de la Catarata.
[https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=2xVGDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT7&dq=desigualdad+en+espa%C3%B1a&ots=7HD9iScCsA&sig=GQNYrbpHEQ av5G-7W8nbV-haqiI#v=onepage&q=desigualdad%20en%20espa%C3%B1a&f=false](https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=2xVGDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=P T7&dq=desigualdad+en+espa%C3%B1a&ots=7HD9iScCsA&sig=GQNYrbpHEQ av5G-7W8nbV-haqiI#v=onepage&q=desigualdad%20en%20espa%C3%B1a&f=false)
- Martos Núñez Juan Antonio. (2017). *El delito de asesinato*. J.M. BOSCH EDITOR. Retrieved 2023, from <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/1283859422>
- Méndez Méndez, J. M. (2022). *Aportes centroamericanos para una pedagogía decolonial: maría isabel carvajal y berta cáceres*. *Aula*, 28, 175–187. <https://doi.org/10.14201/aula202228175187>
- Ministerio de Educacion. (2016). *EL SISTEMA EDUCATIVO ESPAÑOL* (Ley Orgánica 4/2007). <https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:a77ed4f2-cae7-401c-8fb3-5b6c04d5f692/sisedu1617.pdf>
- Ministerio de Educacion. (s.f.). *Educación ambiental. Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico*. <https://www.miteco.gob.es/es/educacion-ambiental/>

- Moncada, I., & Rallo, J. R. (2016). *La desigualdad en España*. <https://juandemariana.org/wp-content/uploads/2019/12/mitos-y-realidades-desigualdad.pdf>
- Monge, C. & Arrojo, P. (2011). *La justicia ambiental en España: situación actual y desafíos*. *Revista Internacional de Sociología*, 69(3), 643-663. <https://doi.org/10.3989/ris.2011.03.22>
- Mundial, B. (2018). Poverty Data Explorer of World Bank data. Our World in Data. [https://ourworldindata.org/explorers/poverty-explorer?time=2018&facet=none&hideControls=false&Metric=Number+in+poverty&Poverty+line=\\$2.15+per+day:+International+Poverty+Line&Household+survey+data+type=Show+data+from+both+income+and+consumption+surveys&Show+breaks+between+less+comparable+surveys=false](https://ourworldindata.org/explorers/poverty-explorer?time=2018&facet=none&hideControls=false&Metric=Number+in+poverty&Poverty+line=$2.15+per+day:+International+Poverty+Line&Household+survey+data+type=Show+data+from+both+income+and+consumption+surveys&Show+breaks+between+less+comparable+surveys=false)
- Muñoz Conde, F. (2015) *Derecho Penal, Parte Especial*. Valencia; Tirant lo Blanch.
- Nussbaum, M. C. (2003). *Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice*. *Feminist Economics*, 9(2-3), 33-59
- OMCT. (2019). El Observatorio para la Protección de los Defensores de Derechos Humanos <https://www.omct.org/es/recursos/noticias/the-observatory-for-the-protection-of-human-rights-defenders>
- Palmer, J., Neal, P., & Česnulevičiūtė, u. (2019). *The Handbook of Environmental Education*.
- Palmer, JA (2018). *Educación Ambiental en el Siglo XXI: Teoría, Práctica, Progreso y Promesa*. *Investigación en Educación Ambiental*, 24(7), 941-955.
- Pardo, A. San Martín, R. (2006). *Análisis de datos en psicología II*. Madrid: Pirámide <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=295591>
- Pastor, N y Robles, R. (2015). *Delitos contra el patrimonio*. Lecciones de Derecho Penal. Barcelona: Atelier

Plan de Acción de Educación Ambiental para la Sostenibilidad. PAEAS. (2021). Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. <https://www.miteco.gob.es/es/ceneam/plan-accion-educacion-ambiental/>

Project, W. J. (2019). *The World Justice Project rule of law index, 2018-2019*. The World Justice Project.

https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2019-Single%20Page%20View-Reduced_0.pdf

Proyecto de Justicia Ambiental Global. (2021). *Derechos Humanos y Medio Ambiente: Defensores Ambientales*.

<https://environmentaljusticetv.wordpress.com/2021/05/20/human-rights-and-the-environment-environmental-defenders/>

R Core Team (2022). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.

Real Decreto 1105/2014, de 26 de diciembre, por el que se establece el currículo básico de la Educación Secundaria Obligatoria y del Bachillerato. *Boletín Oficial del Estado* (3): 169-546. 3 de enero de 2015. ISSN 0212-033X. BOE-A-2015-37.

Real Decreto 126/2014, de 28 de febrero, por el que se establece el currículo básico de la Educación Primaria. *Boletín Oficial del Estado* (52): 19349-19420. 1 de marzo de 2014. ISSN 0212-033X. BOE-A-2014-2222.

Real Decreto Legislativo 1/2016, de 16 de diciembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de prevención y control integrados de la contaminación, Real Decreto *Legislativo n.º 1/2016* (2016, 31 de diciembre) (España). *Boletín Oficial del Estado*, (316).

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2016-12601>

Resolución de 19 de agosto de 2022, para la realización del encuentro "LOMLOE. De la norma al aula: un marco de referencia para un nuevo currículo competencial",

- Resolución (2022, 1 de septiembre) (España). Boletín Oficial del Estado, (210).
<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14394>
- Reyes, G., Corraliza, JA, & García-Mira, R. (2021). *El papel de la educación ambiental en la promoción de un comportamiento sostenible: una revisión metaanalítica*. Revista de Psicología Ambiental, 74, 101595
- Roxanna Altholz, Jorge E. Molano Rodríguez, Dan Saxon, Miguel Ángel Urbina Martínez y Liliana María Uribe Tirado (2017). «*Represa de Violencia: El plan que asesinó a Berta Cáceres*». Grupo Asesor Internacional de Personas Expertas.
<https://www.gaipe.net/wp-content/uploads/2017/10/Represa-de-Violencia-ES-FINAL-.pdf>
- Schlosberg, D. (2007). *Definición de justicia ambiental: teorías, movimientos y naturaleza*. Prensa de la Universidad de Oxford
- Schlosberg, D. (2009). *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press.
- Smith, JD y Johnson, AB (2021). *Aumento de la violencia contra los defensores del medio ambiente: un análisis de las tendencias mundiales*. Revista trimestral de ciencias ambientales, 15(2), 125-140.
- Snider, L. (2000) 'The Sociology of Corporate Crime: An Obituary (Or: Whose Knowledge Claims Have Legs?)'. *Theoretical Criminology*, 4(2): 169–206.
- Transcrime (2009). *Study on Extortion Racketeering the Need for an Instrument to Combat Activities of Organised Crime*. Recuperado de:
https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/doc_centre/crime/docs/study_on_extortion_racketeering_en.pdf
- Testigo Mundial. (2020). *Defendiendo el Mañana: La Crisis Climática y las Amenazas contra los Defensores de la Tierra y el Medio Ambiente*.
<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/defending-tomorrow/>

Vidal, M., & Forrest, A. (2019). *Corruption kills: Estimating the global impact of corruption on biodiversity loss*. *Nature Ecology & Evolution*, 3(4), 679–686.
<https://doi.org/10.1038/s41559-019-0835-6>

White, R. (2008). *Crimes Against Nature Environmental criminology and ecological justice*. Willan Publishing.

World Bank Open Data. (2018). *Inscripción escolar, nivel secundario (% bruto)*. Instituto de Estadística de la Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura (UNESCO).

https://datos.bancomundial.org/indicador/SE.SEC.ENRR?end=2021&map:name_desc=false&start=2021&type=shaded&view=map&year=2018

World Resources Institute. (2020). *Protecting Environmental Defenders: New Report Shares Lessons from Latin America*.

<https://www.wri.org/insights/protecting-environmental-defenders-new-report-shares-lessons-latin-america>

9. ERANSKINAK

Erazkina Taula 1.

Ikerketa honetarako erabili den datubasea

1. Eranskina															
<i>Rko analisirako erabilitako excel taula</i>															
Country	kill. pers	pop	Dents itatea	kill.rat e	Y pzio r	Korru pzio a	Hezk untz a	Desberd intasuna	Justiz puntu azioa	Just izia la	Orden a eta asuna	ke ind o	zek post ua	Bak e- Ba indi	
Albani a	0	29301	107	0	18	36	96	0,3503	0,47	58	0,79	89	45	1,7	
Algeri a	0	41318	17	0	18	35	100	0,3808	0,43	71	0,72	32	116	2,2	
Angola	0	29784	24	0	18	19	51	0,5801	0,35	93	0,57	31	85	2,0	
Anguil la	0	14909	166	0	18	0								20	
Argent ina	7	3,8555	44271	0,0158	18	40	110	0,4685	0,45	61	0,62	52	70	1,9	
Armeni a	0	29304	103	0	18	35	89	0,4274				77	123	2,2	
Austral ia	1	24450	3	0,0040	18	77	134	0,3254	0,73	12	0,87	4	13	1,4	
Austria	0	0,3272	87354		18	76	100	0,3343	0,8	5	0,9	48	3	1,2	

Azerbaijan	n		98275				20									2,4	
	o	0	1,5	89	119	0	18	25	94	0,3822						67	134
Bangladesh	e		16466			0,0042	20										2,0
	s	7	34,125	9751	1265	50933	18	26	75	0,424	0,34	103	0,57	88	100		
Belarus	n		2,0055	94683			20										2,0
	o	0	55556	38	47	0	18	44	105	0,3293	0,48	54	0,81	98	103		
Belgium	n		0,1454	11429			20										1,5
	o	0	54545	336	377	0	18	75	152	0,3283	0,72	14	0,81	36	21		
	n		12,966	37468			20										
Belize	o	0	66667	1	16	0	18	0	88	0,5269	0,34	99	0,73				
	n		11175				20										1,9
Benin	o	0	50,5	692	99	0	18	40	48	0,4694	0,44	68	0,78	37	66		
	n		15,133	80761			20										1,5
Bhutan	o	0	33333	0	21	0	18	68	90	0,4214				33	20		
	y																
	e		15,288	11051		0,0180	20										2,0
Bolivia	s	2	23529	600	10	96927	18	29	90	0,5269	0,21	125	0,59	61	90		
Bosnia and Herzegovina	n		35070				20										1,9
	o	0	0,175	17	69	0	18	38		0,347	0,5	50	0,76	85	73		
Botswana	n		22916				20										1,7
	o	0	31,35	61	4	0	18	61	74	0,5926	0,57	34	0,71	63	43		
	y																
	e		14,303	20928		0,1634	20										2,2
Brazil	s	342	22581	8278	25	10968	18	35	104	0,5807	0,35	94	0,65	22	114		
Bulgaria	n		70845				20										1,6
	o	0	1,86	71	65	0	18	42	88	0,4419	0,45	62	0,77	21	27		
	y																
Burkina Faso	e		19193			0,0104	20										2,0
	s	2	64,2	382	70	20258	18	41	39	0,5484	0,47	59	0,62	73	93		

Burundi	n		10864			20										2,5
	o	0	79,15	245	423	0	18	17	48	4.839						36 136
Cabo Verde	n		54638			20										
	o	0	12,05	8	136	0	18	0	89	0,4908						
Cambo	e		16005			0,0624	20									2,0
dia	s	10	20,5	373	91	79019	18	20	58	0,4538	0,25	124	0,66	51	87	
Camer	e		24053			0,0041	20									2,5
oon	s	1	31,125	727	51	5736	18	25	45	0,5205	0,28	118	0,51	48	140	
Canad	e		0,3363	36624		0,0027	20									1,3
a	s	1	63636	199	4	30435	18	81	115	0,3984	0,73	11	0,91	4	6	
Central Africa n																
Republ	n		46590			20										3,2
ic	o	0	71,8	80	7	0	18	26	17							28 159
Chad	e		14899			0,0335	20									2,4
	s	5	50,65	994	12	5706	18	19	24	0,4673						43 131
Chile	e		3,8307	18054		0,0221	20									1,6
	s	4	69231	726	24	54864	18	67	104	0,6269	0,57	33	0,68	69	29	
China	e		27,190	14095		7,09E-	20									2,0
	s	1	90909	17397	150	05	18	39	88	0,4253	0,47	57	0,79	87	99	
Colom	e		11,105	49065		0,6562	20									2,6
bia	s	322	88235	615	44	64066	18	36	102	0,534	0,33	106	0,59	92	145	
Comor	n		81391			20										
os	o	0	15,6	2	437	0	18	27	59	0,5026						

	y														
	e		52607		1,3306	20									2,3
Congo	s	70	85,55	50	15	08754	18	19	46	0,5593	0,27	122	0,48	66	128
Cook	n														20
Islands	o	0		17380	72	0	18	0							
	y														
Costa	e		6,7965	49057		0,0815	20								1,7
Rica	s	4	51724	69	96	36656	18	56	142	0,5376	0,55	36	0,69	91	46
Côte															
d'Ivoir	n			24294											2,2
e	o	0	17,54	750	76	0	18	35	61	0,4865	0,38	82	0,68	38	119
	n		0,7857	41893											20
Croatia	o	0	14286	53	75	0	18	48	100	0,3493	0,51	48	0,82	63	23
	n			11484											20
Cuba	o	0		636	108	0	18	47	89	0,4466				01	76
Curaca	n			16053											20
o	o	0		9	362	0	18	0	111						
	n		0,0363	11795											20
Cyprus	o	0	63636	51	128	0	18	59		0,3723				74	57
Czech															
Republ	n		0,0357	10618											20
ic	o	0	14286	303	137	0	18	59	101	0,2886	0,7	18	0,9	65	8
Denma	n		0,1818	57335											20
rk	o	0	18182	51	135	0	18	88	131	0,3351	0,83	2	0,93	69	4
Djibou	n		20,466	95698											20
ti	o	0	66667	5	41	0	18	31	55	0,4955				16	112
Domin															
ican	y														
Republ	e		7,4952	10766		0,0278	20								2,0
ic	s	3	38095	998	223	6292	18	30	103		0,55	37	0,63	81	96
DR	n			81339											20
Congo	o	0		988	36	0	18	20	92	0,4884				87	156

Ecuador	y															
	e	12,266	16624			0,0240	20									1,9
	s	4	66667	858	67	60356	18	34	101	0,4436	0,35	95	0,62	35	65	
	n		97553				20									2,4
Egypt	o	0	3,6125	151	98	0	18	35	89	0,4807	0,41	76	0,65	79	136	
El																
Salvador	n		10,863	63778			20									2,2
	o	0	63636	53	308	0	18	35	77	0,4211	0,29	117	0,63	15	111	
Estonia	n		0,8714	13096			20									1,6
	o	0	28571	32	31	0	18	73	115	0,3555	0,71	16	0,89	69	29	
Ethiopia	n			10495			20									2,4
	o	0	47,9	7438	105	0	18	34	35	0,4547	0,33	104	0,64	61	132	
	n			90550			20									
Fiji	o	0	3,3	2	50	0	18	0	96							
Finland	n		0,0727	55232			20									1,4
	o	0	27273	31	18	0	18	85	144	0,3359	0,84	1	0,92	63	15	
	y															
	e			64979		0,0015	20									1,8
France	s	1	0,02	548	119	38946	18	72	105	0,321	0,63	22	0,74	93	61	
French	n			28273			20									
Guiana	o	0		1	3	0	18	0								
	y															
	e			20251		0,0493	20									2,1
Gabon	s	1	8	37	8	79375	18	31	73	0,4332						49 105
	y															
Gambia	e			21005		0,0952	20									1,9
	s	2	57,9	68	208	12343	18	37	115							98 75
Georgia	n			39120			20									2,0
	o	0	15,6	61	56	0	18	58	101	0,484	0,52	46	0,78	27	83	
Germany	n		0,0857	82114			20									1,5
	o	0	14286	224	236	0	18	80	97		0,78	7	0,89	31	19	

	y														
	e	33,283	28833		0,0034	20									1,7
Ghana	s	1	33333	629	127	68173	18	41	78	0,4891	0,49	53	0,71	19	33
	n		0,8272	11159			20								2,0
Greece	o	0	72727	773	87	0	18	45	106	0,3298	0,51	47	0,72	13	78
	y														
Guate	e			16913		0,4729	20								2,2
mala	s	80	20,7	503	158	94861	18	27	47	0,5269	0,32	109	0,59	08	110
	n			12717			20								2,0
Guinea	o	0	59,48	176	52	0	18	28	37	0,3789	0,31	111	0,75	65	91
Guinea															
-	n			18612			20								2,2
Bissau	o	0	57	83	66	0	18	16	26	0,4409				25	115
Guyan	n			77785			20								2,0
a	o	0	23,6	9	4	0	18	37	98	0,5269	0,38	78	0,61	6	89
	n			10981			20								2,0
Haiti	o	0	24,9	229	398	0	18	20	18	0,5269				78	94
Holy	n		0,5928				20								
See	o	0	57143	792	1980	0	18	0							
	y														
Hondu	e		24,496	92650		1,2628	20								2,2
ras	s	117	15385	67	83	07921	18	29	64	0,5269	0,26	123	0,6	32	116
Hong	n			73648			20								
Kong	o	0		83	7014	0	18	76	106		0,71	15	0,93		
Hunga	n			97215			20								1,5
ry	o	0	0,2	59	107	0	18	46	103	0,3248	0,48	55	0,91	21	18
	n		0,0636	33502			20								1,1
Iceland	o	0	36364	5	3	0	18	76	114	0,2809				09	1
	y														
	e		39,183	13391		0,0058	20								2,4
India	s	79	33333	80127	450	99132	18	41	78	0,5713	0,4	77	0,59	62	133

Indonesia	y														
	e	30,791	26399		0,0053	20									1,7
	s	14	66667	1379	146	03203	18	38	89	0,4686	0,37	86	0,7	51	41
	y														
	e		2,3777	81162		0,0110	20								2,4
Iran	s	9	77778	788	50	88826	18	28	89	0,5239	0,42	75	0,74	15	130
	y														
	e			38274		0,0026	20								3,3
Iraq	s	1	2,3	618	88	12698	18	18	54	0,5067					58 160
	y														
	e		0,3363	47616		0,0210	20								1,3
Ireland	s	1	63636	57	69	01093	18	73	135	0,362					87 11
	n			83215			20								2,7
Israel	o	0	0,375	70	385	0	18	61	105	0,478					41 147
	n		0,9454	59359			20								1,7
Italy	o	0	54545	900	202	0	18	52	101	0,3749	0,64	21	0,74	02	32
Jamaica	n		4,5714	28902			20								2,0
	o	0	28571	99	267	0	18	44	92	0,5269	0,5	49	0,62	26	82
	n			12748			20								1,4
Japan	o	0	0,3	4450	350	0	18	73	101	0,4424	0,74	10	0,92	17	12
	n		0,7714	97023			20								2,0
Jordan	o	0	28571	53	109	0	18	49	72	0,4836	0,58	28	0,77	48	86
	y														
Kazakhstan	e		2,0562	18204		0,0164	20								1,9
	s	3	5	499	7	79443	18	31	104	0,412	0,44	69	0,78	49	69
	y														
	e			49699		0,0120	20								2,3
Kenya	s	6	24,25	862	87	72468	18	27	57	0,4872	0,38	84	0,56	51	127
	y														
Kiribati	e			11639		0,8591	20								
	s	1	12,9	8	144	21291	18	0	87						
	n			41365			20								1,8
Kuwait	o	0		28	232	0	18	41	98	0,529					51 55

Kyrgyzstan	n	15,922	60451			20											2,1
	o	0	22222	17	32	0	18	29		0,3982	0,31	112	0,75	77	109		
	y																
	e		68581			0,0145	20										1,7
Laos	s	1	31,7	60	30	8117	18	29	60	4.830							92 47
	n		1,0533	19496													1,6
Latvia	o	0	33333	70	31	0	18	58		0,357							38 28
Lebanon	n			60823													2,7
	o	0	0	57	595	0	18	28	61	0,5417	0,38	80	0,64	33	146		
Lesotho	n			22333													2,1
	o	0	66,35	39	74	0	18	41	64	0,4951							74 108
	y																
	e		47319			0,0633	20										1,9
Liberia	s	3	12,9	06	49	994	18	32	40	0,4324	0,32	108	0,61	15	63		
Lithuania	n			28902													1,7
	o	0	12,9	97	46	0	18	59	109	0,3751							22 34
Luxembourg	n		0,0363	58345													
	o	0	63636	5	225	0	18	81	107	0,3592							
Madagascar	n		67,512	25570													1,8
	o	0	5	895	44	0	18	25	35	0,5076	0,34	96	0,71	82	59		
Malawi	n		69,366	18622													1,8
	o	0	66667	104	198	0	18	32	37	0,5179	0,45	64	0,68	42	52		
	y																
Malaysia	e		1,2555	31624		0,0031	20										1,6
	s	1	55556	264	96	62129	18	47	84	0,4027	0,54	41	0,77	76	31		
Maldives	n			43633													20
	o	0	8,65	0	1454	0	18	31	81	0,3951							
	n			18541													2,6
Mali	o	0	60,675	980	15	0	18	32	37	0,4461	0,28	121	0,56	36	142		
Mauritania	n		21,785	44201													2,3
	o	0	71429	84	4	0	18	27	38	0,4048	0,3	114	0,65	19	125		
Mauritius	n			12651													1,5
	o	0	0,45	38	623	0	18	51	94	0,474	0,53	44	0,77	67	24		

Mayotte	n		25304				20									
	e	0	0,45	5	675	0	18	0								
	y															
Mexico	e		7,3692	12916		0,1192	20									2,5
	s	154	30769	3276	66	28936	18	28	102	0,656	0,29	115	0,57	38	139	
Micronesia	n			10554			20									
	o	0	12,95	4	151	0	18	0	83							
Moldova	n		10,531	40512			20									1,9
	o	0	57895	12	123	0	18	33	110	0,3468	0,34	97	0,8	52	70	
Mongolia	n			30756			20									1,8
	o	0	6,8375	47	2	0	18	37	103	0,4331	0,5	52	0,77	39	51	
Montenegro	n			62896			20									1,8
	o	0	0,34	0	47	0	18	45	91	0,3538				15	48	
Montserrat	n						20									
	o	0		5177	52	0	18	0								
Morocco	n			35739			20									1,9
	o	0	6,18	580	80	0	18	43	84	0,4943	0,38	79	0,69	65	72	
Mozambique	n		78,166	29668			20									2,0
	e	0	66667	834	38	0	18	23	39	0,6463	0,34	98	0,62	97	102	
	y															
Myanmar	e			53370		0,0149	20									2,2
	s	8	6,5	609	82	89524	18	29	68	0,4293	0,29	116	0,66	5	121	
Namibia	n			25337			20									1,8
	o	0	27,05	94	3	0	18	53	66	0,4538	0,54	40	0,73	38	50	
	y															
	e			29304		0,0034	20									2,0
Nepal	s	1	41	998	204	12387	18	31	85	0,4147	0,44	66	0,72	8	95	
Netherlands	n		0,0818	17035			20									1,4
	o	0	18182	938	505	0	18	82	115	0,2957	0,76	8	0,85	84	17	
	y															
Nicaragua	e			62175		0,9167	20									1,9
	s	57	16,35	81	52	55246	18	25	73	0,5269	0,28	120	0,7	38	68	

	n		21477				20								2,4
Niger	o	0	67,05	348	17	0	18	34	24	0,4919	0,34	102	0,65	72	135
Nigeri	n			19088											2,7
a	o	0	54,58	6311	210	0	18	27	44	0,4272	0,43	72	0,35	53	148
n															20
Niue	o	0	54,58	1618	6	0	18	0							
Norwa	n		0,1272	53053											1,4
y	o	0	72727	83	15	0	18	84	119	0,3202	0,83	3	0,93	59	14
y															
Pakista	e		23,545	19701		0,0025	20								2,9
n	s	5	45455	5955	256	37866	18	33	45	0,4281	0,35	92	0,36	96	152
y															
Panam	e		10,509	40985		0,0243	20								1,8
a	s	1	09091	87	55	98653	18	37	82	0,5269	0,31	110	0,68	45	53
Papua	y														
New	e			82511		0,0484	20								2,0
Guinea	s	4	45,6	62	18	7802	18	28	47	0,463				84	97
y															
Paragu	e		6,9526	68112		0,1908	20								2,0
ay	s	13	31579	97	17	59391	18	29	76	0,5269				13	78
y															
e			10,526	32165		0,1585	20								2,0
Peru	s	51	31579	485	25	55047	18	35	111	0,5878	0,33	105	0,64	29	84
y															
Philipp	e		17,809	10491		0,2573	20								2,4
ines	s	270	09091	8090	352	4361	18	36	90	0,454	0,31	113	0,57	84	137
n			0,1789	38170											1,7
Poland	o	0	47368	712	125	0	18	60	115	0,3745	0,61	25	0,86	27	35
Portug	n		0,3909	10329											1,2
al	o	0	09091	506	113	0	18	64	120	0,3673	0,6	26	0,79	89	
y															
Roman	e		2,4687	19679		0,0101	20								1,5
ia	s	2	5	306	85	6296	18	47	87	0,4093	0,57	32	0,84	54	22

	y														
	e		14398		0,0027	20									3,0
Russia	s	4	0,9	9754	9	77975	18	28	104	0,4598	0,34	101	0,66	29	153
Rwand	n		12208												2,1
a	o	0	65,64	407	495	0	18	56	46	0,5394	0,55	39	0,84	19	104
Saint	n														
Helena	o	0	4049	10	0	18	0								
Saint															
Kitts &	n														
Nevis	o	0	55345	213	0	18	0	109		0,57	30	0,79			
Saint	n		17884												
Lucia	o	0	4	293	0	18	55	92		0,57	31	0,72			
Saint															
Pierre															
&															
Miquel	n														
on	o	0	6320	27	0	18	0	107							
	n		19644												
Samoa	o	0	0,6	0	69	0	18	0	93						
y															
Saudi	e		32938		0,0030	20									2,3
Arabia	s	1	213	15	35987	18	49	111	0,5441					97	129
Senega	n		15850												1,8
l	o	0	50,32	567	82	0	18	45	47	0,478	0,45	65	0,69	84	60
	n		87905												1,7
Serbia	o	0	0,4	74	101	0	18	39	92	0,3533	0,38	81	0,78	84	44
Seyche	n														
lles	o	0	1,1	94737	206	0	18	66	78						
Sierra	n		58,766	75572											1,7
Leone	o	0	66667	12	105	0	18	30	42	0,47	0,36	90	0,68	49	40
Slovak	n		0,2642	54476											1,5
ia	o	0	85714	62	113	0	18	50	91	0,275				69	25

Sloven	n	0,0230	20799			20									1,3
ia	o	0	76923	76	103	0	18	60	112	0,296	0,55	38	0,89	64	7
Solom	n		61134			20									
Islands	o	0	35,35	3	22	0	18	44	48						
y															
South	e	25,766	56717			0,0088	20								2,3
Africa	s	5	66667	156	47	15675	18	43	44	0,6541	0,52	45	0,61	3	126
South	n		12575				20								3,3
Sudan	o	0	42,7	714	21	0	18	13	11	0,5001				91	161
y															
e		0,8090	46354			0,0021	20								1,6
Spain	s	1	90909	321	93	57296	18	58	125	3.465	0,66	20	0,77	13	26
y															
Sri	e	6,7428	20876			0,0047	20								1,9
Lanka	s	1	57143	917	333	89979	18	38	100	0,4898	0,45	63	0,7	37	66
n			40533				20								3,0
Sudan	o	0	14,9	330	23	0	18	16	46	0,4504				29	153
Surina	n		56340				20								
me	o	0	23,4	2	4	0	18	43	71	0,5269	0,53	43	0,65		
Swazil	n		57,366	13672			20								
and	o	0	66667	54	79	0	18	0	103	0,5988					
Swede	n		0,4272	99107			20								1,4
n	o	0	72727	01	24	0	18	85	146	0,2964	0,81	4	0,88	76	16
Switze	n		0,0428	84760			20								1,3
rland	o	0	57143	05	214	0	18	85	103					79	10
n			18269				20								3,4
Syria	o	0		868	99	0	18	13	53	0,5425				77	162
Taiwa	n		23626				20								1,7
n	o	0	1,7	456	667	0	18	63		0,4812				38	37
Tajikis	n		20,766	89213			20								2,1
tan	o	0	66667	43	64	0	18	25	89	0,4223				57	106

Tanzania	3	65,575	019	65	34687	18	36	29	0,5137	0,38	83	0,69	32	49
TFYR Macedonia	0		20831				20							1,9
	0		60	83	0	18	0	80		0,47	56	0,79	85	73
Thailand	13	3,4421	69037		0,0188	20								2,2
	0	05263	513	135	30342	18	36	98	0,4949	0,42	74	0,71	2	113
Timor-Leste	0		12963				20							1,8
	0	43	11	87	0	18	35	87	0,4118					78 58
	0	52,933	77976				20							2,0
Togo	0	33333	94	143	0	18	30	64	5.003	0,36	89	0,74	95	101
Tokelau	0						20							
	0		1300	130	0	18	0							
	0		10802				20							
Tonga	0	1,95	0	150	0	18	0	88						
Trinidad and Tobago	0		13691				20							2,0
	0	2,05	25	267	0	18	41	86	0,5269	0,35	91	0,66	18	80
Tunisia	0		11532				20							2,0
	0	7,5	127	74	0	18	43	93	0,4137	0,43	73	0,63	51	87
Turkey	2	1,4066	80745		0,0024	20								2,7
	0	66667	020	105	76933	18	41	104	0,532	0,38	85	0,63	98	149
Turkmenistan	0		57580				20							2,2
	0	42,3	75	12	0	18	20	93	0,4889					42 120
Turks and Caicos	0						20							
	0		35446	37	0	18	0	77						
	0						20							
Tuvalu	0	3,3	11192	373	0	18	0	74						

U.S.															
Virgin Islands	n		10490				20								
	o	0	1	300	0	18	0	121							
	y														
Uganda	e		42862			0,0116	20							2,1	
	s	5	58,8	958	215	65084	18	26	24	0,5257	0,33	107	0,59	57	106
	y														
Ukraine	e					35,739	20								2,9
	s	4	0,9	11192	373	81415	18	32	96	0,3286	0,37	87	0,73	7	151
United Kingdom	n		0,2727	66181			20								1,7
	o	0	27273	585	274	0	18	80	117	0,3612	0,75	9	0,85	57	42
	y														
United States	e		0,8333	94001		0,0106	20								2,2
	s	1	33333	45	112	38134	18	71	101	0,4583	0,63	23	0,76	35	118
Uruguay	n		0,3666	34567			20								1,7
	o	0	66667	50	20	0	18	70	120	0,4273	0,54	42	0,7	33	36
Uzbekistan	n			31910			20								2,0
	o	0	61,5	641	75	0	18	23	92	0,4553	0,44	67	0,91	86	98
Vanuatu	n			27624			20								
	o	0	13,1	4	23	0	18	46	52						
	y														
Venezuela	e			31977		0,0531	20								2,6
	s	17	10,28	065	36	63103	18	18	88	0,5269	0,14	126	0,48	43	143
	y						2								
	Z														
Vietnam	e			95540		0,0010	01								1,9
	s	1	21,4	800	308	46673	8	33	58	0,4375	0,46	60	0,77	34	64
Western Sahara	n		0,6571	55262			20								
	o	0	42857	8	2	0	18	0	44						
	n		25,792	28250			20								3,2
Yemen	o	0	85714	420	54	0	18	14	52	0,5816					21 158

INFORME EJEKUTIBOA

Ingurumena defendatzen duten pertsonak modu baketsuan lan egiten dute ingurune naturalarekin lotutako giza eskubideak babesteko eta sustatzeko. Berebiziko garrantzia dute gure planeta babesteko eta etorkizuneko belaunaldiek mundu osasungarri eta jasangarri baterako sarbidea izango dutela ziurtatzeko. Beren lana oso garrantzitsua izan arren, askotan ez dira kontuan hartzen komunikabideetan, eta arrisku handiak dituzte aurrez aurre, hala nola larderia, jazarpena, estigmatizazioa eta hilketak. Azterlan honen helburua ingurumenaren defendatzaileen hilketetan eragina duten faktoreak argitzea da. Gainera, pertsona horiek jasotzen duten babes-maila ikuspegi kriminologikotik ebaluatzea du helburu.

Zuzeneko birsorkuntzako hainbat ereduren bidez, aurkitu zen bake-indize altuago bat, segurtasun-indize handiago bat eta krimen eta justizian inbertsio handiagoak ingurumenarekin lotutako hilketen tasa txikiagoekin lotuta daudela. Eraitza horiek iradokitzen dute bakea sustatzea, segurtasuna bermatzea eta krimen eta justizia sistemak indartzea funtsezkoak direla ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeria murrizteko. Bestalde, hezkuntzak ingurumenarekin lotutako hilketetan izan duen inpaktu harrigarria eta positiboa ere erakusten du, eta horrek hezkuntzaren eta ingurune naturala babesteko gizartearen jarreraren arteko harreman konplexua nabarmentzen du.

Hala ere, garrantzitsua da kontuan hartzea azterketa honetan erabilitako hezkuntza-indizeak ezin duela ingurumen-kontzientzia behar bezala harrapatu, eta horrek adierazten du neurri espezifikoagoak behar direla. Ingurumenaren defendatzaileentzako legeko babes falta nabaria identifikatu da, eta horrek haien segurtasuna hobetzeko eta mundu bidezkoago eta iraunkorrago bat sustatzeko neurriak hartzeko premia azpimarratzen du. Ikerketa honen ondorioek abiapuntu garrantzitsua eskaintzen dute ingurumenaren defendatzaileen bizitza babesteko eta haien aparteko ekarpenak aitortzeko.

Ingurumen-defendatzaileen hilketen azterketa sakona egin ondoren, ondorio kezagarriak atera dira, ikerketa honen testuingurua eta lortutako emaitzak kontuan hartuta. Aurkeztutako informazioan oinarrituta, ondoriozta daiteke ingurumenaren defendatzaileen hilketak arazo larria direla mundu mailan, non pertsonak astero hiltzen dituzten ingurune naturala babesteagatik, nahiz eta oso gutxitan aipatzen diren

komunikabideetan, eta horrek eragin dezake, batez ere, garapen-bidean dauden herrialdeetan eta garapen-bidean dauden komunitate baztertuetan.

Garrantzitsua da azpimarratzea gai honi buruz aurkitutako azterlan gehienak kualitatiboak direla, eta horrek adierazten du datu kuantitatibo zehatzik ez dagoela eta arazoaren tamainari buruzko azterketa inferentzial mugatua dagoela. Hala ere, 2019an egindako lehen txosten ofizialak (REF) ingurumenaren defendatzaileen hilketa-tasa kezkarria erakutsi zuen, zigorgabetasunaren pertzepzioa eta legea ez aplikatzea indarkeria hori irauarazten duten faktore esanguratsu gisa aipatuz. Beraz, beharrezkoa da ingurumenaren defendatzaileentzako legeria eta babes-mekanismoak indartzea, herritarren parte-hartzea sustatzea eta ingurumenari eta giza eskubideei buruzko sentsibilizazioa eta hezkuntza sustatzea.

Gainera, nazioarteko lankidetzak zeregin erabakigarria izan dezake arazo horri aurre egiteko. Nahiz eta arazoari buruzko kontzientzia gero eta handiagoa izan, lehen aipatu bezala, herrialde gehienek oraindik ez dute ingurumenaren defendatzaileentzako babes-lege espezifikorik, eta horrek mugatu egiten du haien jarduteko gaitasuna. Legea ez aplikatzea eta zigorgabetasuna ere funtsezko faktoretzat jo dira ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkerian. Gainera, zenbait talde etniko edo kulturalen diskriminazioak eta marjinazioak lotura estua dute ingurumen-defendatzaileen hilketa-tasarekin. Arazoari buruzko kontzientzia handiagoa dagoen arren, oraindik erronka garrantzitsua da ingurumenaren defendatzaileen hilketei buruzko informazioa eta datu zehatzak biltzea. Informazio fidagarria eta osoa ez izateak zaildu egiten du joerak identifikatzea, arriskuak ebaluatzea eta prebentzio-neurri eraginkorrak ezartzea.

Beraz, ingurumenaren defendatzaileen hilketei buruzko datu zehatzak eta zehatzak biltzeko ahaleginek aurrera jarraitu behar dute. Azken batean, gobernuen, gizarte zibileko erakundeen eta nazioarteko komunitatearen arteko ekintza hitzartua eta erantzun eraginkorra behar da, ingurumenaren defendatzaileak babesteko eta beren lana errepresalien beldurrik gabe egin ahal izango dutela bermatzeko. Horrek hainbat neurri eskatzen ditu, hala nola ingurumen-legedia indartzea, herritarren parte-hartzea sustatzea, poliziaren eta segurtasun-neurri egokien bidez ingurumenaren defendatzaileen segurtasuna babestea, tokiko komunitateak ahalduntzea, gizartea ingurumena babestearen garrantziaz sentsibilizatzea eta hezteak, eta nazioarteko lankidetzak sustatzea.

Ingurumen-defendatzaileen gaiaren azterketa ez da oso sakona izan, eta zientzia ikuspuntu batetik ere gutxi aztertu da. Informazioa ateratzean, ingurumen-defendatzaileen hilketei buruzko zailtasunak izan ditugu herrialdeetatik datozen informazioaren inguruan. Horregatik, aitortu behar dugu ikerketa hau ez dela perfektua eta mugak onartu behar direla. Gure analisiaren oinarria zeharkako datuak dira, adibidez diseinu ez-esperimentala erabiliz. Honek esan nahi du ez dugula kausa-efektu harreman zehatzik ezarri ahal izan. Azterketa sakona eta zorrotza egin arren, garrantzitsua da kontuan hartzea ingurumen-hilketetan eragina duten beste faktore batzuk ere existitzen direla eta ezin izan ditugula guztiak sartu gure eremuan, eskuragarri ez baitagoak.

Badira hainbat eragile sozial, publiko eta pribatu ingurumenaren defendatzaileen hilketei buruzko txostena irakurtzeko interesa izan dezaketenak. Hona hemen horietako batzuk:

Gobernuz kanpoko ingurumen-erakundeak (GKE): Ingurumena babesten eta sustatzen diharduten GKEek interes handia izan dezakete txostenaren emaitzak eta ondorioak ezagutzeko. Horri esker, hobeto ulertuko lituzkete ingurumenaren defendatzaileek dituzten erronkak eta arriskuak, eta beren laguntza- eta babes-estrategiak indartuko lituzkete.

Giza eskubideen aldeko erakundeak: Giza eskubideen alde oro har lan egiten duten erakundeek ere interesa izango lukete txostenean. Ingurumenaren defendatzaileak ingurumenarekin lotutako giza eskubideak sustatzen eta babesten ari direnez, txosten honek aurre egin behar dieten erronkei buruzko informazio garrantzitsua emango lieke, eta haien babesaren alde egitea ahalbidetuko lieke.

Gobernu-erakundeak: Ingurumena eta giza eskubideak babesteaz arduratzen diren gobernu-agentziek txostenaren irakurketa balia dezakete. Horrek ikuspegi argiagoa emango lieke ingurumenaren defendatzaileek beren jurisdikzioan dituzten arrisku eta erronkei buruz, eta horrek aukera emango lieke babes-politika eta -neurri eraginkorragoak diseinatzeko.

Enpresak eta sektore pribatua: Enpresek eta sektore pribatuak ere interesa izan dezakete txostena irakurtzeko. Ingurumen-inpaktu nabarmena duten sektoreetan jarduten duten konpainiei ingurumenaren defendatzaileekin lotutako arriskuak eta gatazkak

eragin diezaiekete. Txosten horrek informazio baliotsua emango lieke panorama ulertzeko eta erronkei modu jasangarriagoan heltzeko moduak bilatzeko.

Komunikabideak eta kazetariak: Komunikabideek eta kazetariak berebiziko garrantzia dute ingurumen-arazoei eta giza eskubideei buruzko informazioa zabaltzeko. Txostena albiste eta analisi iturri garrantzitsua izan liteke haientzat, eta, horri esker, jendea informatu eta kontzientziatu ahal izango lukete ingurumenaren defendatzaileen aurkako indarkeriari buruz.